תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · נביאים

חומת אנך על ישעיהו

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על ישעיהו

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-ישעיהו/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פרק ב 7
פרק ג 9
פרק ד 10
פרק ה 11
פרק ו 13
פרק ז 15
פרק ח 16
פרק ט 17
פרק י 19
פרק יא 20
פרק יב 21
פרק יג 23
פרק יד 24
פרק טו 26
פרק טז 27
פרק יז 28
פרק יח 28
פרק יט 29
פרק כ 31
פרק כא 31
פרק כב 32
פרק כג 34
פרק כד 35
פרק כה 37
פרק כו 38
פרק כז 41
פרק כח 42
פרק כט 43
פרק ל 45
פרק לא 46
פרק לב 47
פרק לג 49
פרק לד 50
פרק לה 51
פרק לו 52
פרק לז 52
פרק לח 54
פרק לט 55
פרק מ 56
פרק מא 57
פרק מב 58
פרק מג 60
פרק מד 61
פרק מה 62
פרק מו 63
פרק מז 64
פרק מח 65
פרק מט 66
פרק נ 69
פרק נא 71
פרק נב 72
פרק נג 73
פרק נד 74
פרק נה 75
פרק נו 77
פרק נז 79
פרק נח 80
פרק נט 81
פרק ס 82
פרק סא 83
פרק סב 84

פרק סג 85
פרק סד 86
פרק סה 87
פרק סו 88

פרק א

פסוק א

חזון ישעיה וכו'. אפשר דזו תוכחה לשבט יהודה שבאו מיהודה שקידש שם שמים וקפץ לים וגם יושבים בירושלם כסא ה' ויש השראת שכינה וירושלם של מטה מכוונת כנגד ירושלם של מעלה והיא פלטין של מלך וגם ראו שהמלך כשהוא צדיק שוקט ובוטח וניצול מכל צרה וכשהוא רשע יבואו עליו צרות ומלחמות והוא פלא איך לא ישיתו לב להני תלתא. וז"ש חזון ישעיה חזון קשה וכי תימא אמאי בלשון חזות שהוא קשה. לז"א אשר חזה על יהודה גזע יהודה שקידש ש"ש. ועל ירושלם משכן השכינה. ועוד בימי עוזיה יותם חזקיהו דהיו צדיקים וה' עמם. ועוזיהו כשרצה להקטיר נצטרע. ואחז מוקף צרה ויגון. ומכל זה היה להם להשכיל ליראת אלהים. ותהי להפך לכך היה חזות קשה:

פסוק ב

שמעו שמים והאזיני ארץ. כי הם עדים בדבר כמש"ה ואעידה בם את השמים ואת הארץ. ולא תימא דודאי קיימו ישראל התורה מהשמים והארץ שהם קיימים שאם לאו היה חוזר העולם לתהו ובהו כמו שהקשו התוספות פ"ק דע"ז. לז"א בנים גדלתי על הר סיני שקבלו התורה ושמים וארץ קיימים על קבלת התורה כמו שתירצו התוספות שם א"נ אפשר בנים גדלתי במעמד הר סיני שנטלו התורה ובתורה יכולים לבטל יצה"ר. ועוד ורוממתי בבית המקדש שיקריבו קרבנות ויתכפר להם ולא היו מתודים ולא עשו כלום. וז"ש והם פשעו בי כי ביטלו התורה והקרבנות בלי ודוי וכונה:

פסוק ג

ידע שור קונהו וכו'. הראשונים פירשו במעשה דישראל שמכר שור לגוי והשור לא רצה לחרוש בשבת וא"ל הגוי שהוא מקח טעות ואמר ישראל המוכר באזן השור עד עתה היית שלי ואני ישראל שומר שבת ועתה מכרתיך לגוי שאינו שומר שבת וצריך לחרוש בשבת ותכף קם השור וחרש. וא"ל הגוי כשפים עשית לשור. וא"ל כך וכך אמרתי. ונתגייר הקונה וקרו ליה בן תורתא וז"ש ידע שור קונהו. וחמור אבוס בעליו כמ"ש בחמורו דר' פנחס ן' יאיר שלא אכל טבל עד כאן שמעתי. ויש להוסיף קצת דרצה להוכיחם על השבת דהוא שקול ככל התורה ושומרו אפי' עע"ז נמחל לו. וגם על מאכלות אסורות דמטמאים הגוף וחמירי מאד וע"ז אמר ידע שור קונהו דהשור לא רצה לחרוש בשבת והם מחללים שבת. והחמור לא רצה לאכול טבל והם אוכלים מאכלות אסורות וגורי האר"י ז"ל כתבו ידע שור קונהו זה הפ' נאמר על העגל ולכן ר"ת י'דע ש'ור ק'ונהו ו'חמור

ישק"ו שהיו נושקים אותו ואז היו שפתותיו מוזהבות כמשז"ל. ואמנם השם שהיה כתוב בטס שהשליכו ערב רב הוא שם יל"י והוא ר"ת י'שראל ל'א י'דע כי בשם זה העלה משה רבינו ע"ה ארונו של יוסף וזהו ר"ת ע'מי ל'א ה'תבונן על"ה כי בו נאמר עלה שור ושם זה גימטריא ן' רמז לן' ש"ב ואכמ"ל:

פסוק ד

עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל. אפשר במ"ש בשבת דף קי"ט אמר רב יהודה לא חרבה ירושלם אלא שביזו בה ת"ח וכו' ע"ש ופירשנו בעניותנו כי כל מה שהחמירה תורה בכבוד ומורא ת"ח הכל הוא לכבודו יתברך דוקא שאם הת"ח מכובדים וכלם נוהגים כבוד בת"ח ושום א' לא יזלזל בהם ונותנים לב שיתפרנסו בכבוד בלי שום זלזול. מזה נמשך שיראים המון העם לחטוא מסיבת הת"ח ואם ת"ח ישמע או יראה אחד מההמון שחוטא מוכיחו ואם אינו שומע גוער בו ודיבר אתו משפט ונמצאו כל המון העם שומרים התורה. אמנם אם עשירי עם והגדולים המיוחדים שבעם אינם נוהגים כבוד בת"ח ומזלזלים בהם ומדברים בגנותם והם טורחים למצוא טרף לביתם באופן שאינם חשובים כלל לעיני ההמון מזה נמשך דההמון חוטאים בפרהסיא ואינם יריאים מהת"ח. והת"ח יריאים להוכיחם כי כבר ידעו בעצמם שהם מזולזלים בעיני ההמון ותדיר הם מספרים בגנותם והם בצער גדול על המחיה ועל הכלכלה. ועוד רעה חולה כי נערי ישראל צמחי"ם בצאתם בראותם כי תופסי התורה מזולזלים דבקו צערי"ם להביא טרף לביתם הם פורשים מהתורה ומתמעטת התורה. וז"ש עזבו את ה' כלומר כבוד ומורא ת"ח דנפקא לן מאת ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים וכתב מהרי"ל ז"ל בריש תשובותיו דאהבת תלמידי חכמים ודאי דריש מואהבת [את] ה' אלהיך והחידוש הוא ליראה עיין שם באורך. וזהו שאמר עזבו את ה' דלא היו יראים ומכבדים לת"ח הרמוז באת ה'. ומזה נמשך נאצו את קדוש ישראל דעברו עבירות בפרהסיא ולא היו יראים וגם אין מי שיוכיחם. נזורו אחור דגם מה שתקנו לפנים ובירורו ניצוצי הקדושה נטמעו מחדש וחזרו לקלקל. ודרך הלציי אפשר כי תיבת רוחא שצריך לתקן הרוח ע"י הלימוד. קלקלו ומן רוחא נעשה למפרע אחור ובמקום תקון היה קלקול:

פסוק ו

מכף רגל ועד ראש. יש מי שפירש מרגל סוכות עד ראש השנה אין בו מתום שחוטאים ובראש השנה מהרהרים תשובה עד הרגל וחוזרים לקלקולם:

לא זורו. אפשר לא זורו כשהנביאים מתנבאים ולא חובשו בחרבן ולא רככה בשמן בגלות:

פסוק יא
למה לי רוב זבחכם. דעיקר הקרבן לשוב בתשובה ובעומד במרדו אין מועיל הקרבן:

פסוק כ
ואם תמאנו ומריתם וכו' כי פי ה' דבר. פירשו גורי האר"י ז"ל דלא תימא דזה דרך הגזמה ראו כי פי ה' דיבר בברכת יצחק כי ברך ליעקב וזרעו ונתן לו כל טוב העולם אם יהיו טובים ואח"כ אמר לעשו והיה כאשך תריד ועל חרבך תחיה וזהו חרב תאכלו כי פי ה' דיבר שהיה רוח הקדש בפי יצחק:

פסוק כא
איכה היתה לזונה קריה נאמנה. יש מי שפירש במ"ש דרובן בגזל ומעוטן בעריות ומי שהוא נזהר במה שהרוב נכשלים ודאי שנזהר במה שהרוב נשמרים וזהו הפלא איכה היתה לזונה שהוא חטא דהמיעוט נכשלים. והיא קריה נאמנה הנשמרת מגזל דהרוב נכשלים:

פסוק כז
ציון במשפט וכו'. אפשר לפי הפשט של הסוד דציון רומז למ' במשפט שהוא ת"ת תפדה כמש"ה אקים את סוכת דוד. ואח"כ בשבילה נצא מהגלות וז"ש ושביה ישראל השבים מהגלות בצדקה בעבור השכינה הנקראת צדקה. וגורי האר"י ז"ל פירשו כמה דרכים עד"ה עיי"ש:

פרק ב

פסוק ב
והיה באחרית הימים וכו'. פירש הרב פרשת דרכים ז"ל פסוקים אלו באורך. ובקצור נמרץ מאד. הכונה נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים תבור וכרמל. ולכן הגוים שואלים יורנו מדרכיו שהוא אוהב הענוה תמיד ואיך יבואו תבור וכרמל. והתשובה כי מציון תצא תורה ות"ח צריך א' מח' שבשמינית ולזה באו תבור וכרמל אחר שנכנעו מאד והיה הנשאר כמו ח' שבשמינית זהו ת"ד בקצור מופלג:

פסוק ה
בית יעקב לכו ונלכה באור ה'. אפשר במ"ש מהרימ"ט ז"ל דישראל במדבר ומקדש א' וב' אשר נחרבו היה לישראל דין ארוסה והקדושין היו על תנאי שנשמור התורה וכיון שעברנו התנאי פקעו קדושין. וכשיבא משיח ויבנה בה"מ בב"א אז יהיה לנו דין נשואה שיהיה בחצר דידיה זהת"ד בקצור. וזה אפשר דהכתוב כאן דמדבר במשיח כמ"ש ושפט

בין הגוים וכו' קאמר בית יעקב דבו בפרק יהיו נשואין וז"ש בית יעקב אין בית אלא אשה ועתה אשר זכיתם לזה וקורא לכם בית יעקב מעתה לכו ונלכה באור ה' ותהיו דבקים תמיד בו יתברך ובאורו נראה אור. א"נ במ"ש בזהר ח"א דף קמ"ה דמלכות נקרא יעקב. ואז יקרא בשם בית יעקב שדבקים בשכינה. לכו ונלכה באור ה' כשם שהשכינה כל חשקה להדבק עם דודה. גם אנחנו לכו ונלכה לקיים מצות דלזה הצדיקים נקראים הולכים דתמיד מרויחים תורה ומצות והמלאכים נקראים עומדים שתמיד על עומדם יעמודו במצב אחד ואינם מרויחים לז"א לכו ונלכה באור ה' להרויח מדי יום ביומו תורה ומצות:

פסוק ו

ובילדי נכרים ישפיקו. אפשר דהכונה כי הן בעון דבקים בחכמות חיצוניות וסוברים דבמוסרי הפלוסופים יספיק להם לישר עצמם ומדותיהם ואינם עוסקים בתורה כי כבר ילדי נכרים מוסריהם יספיקו והוא שקר מפורסם דדוקא תורתנו הקדושה ומוסריה מבטלים היצה"ר וז"ש הכתוב חכמה ומוסר אוילים בזו דהעיקר הוא חכמת התורה ומוסר התורה כדי לבטל יצר הרע וזה אוילים בזו וסברו דמוסרי הגוים יספיקו וזהו שטות ועצות היצה"ר דצריך חכמת התורה ומוסרה:

פסוק ח

ותמלא ארצו אלילים. והוא פרי מוסר הגוים וכמ"ש וכסף הרביתי וזהב עשו לבעל:

פסוק יב

כי יום לה' צבאות על כל גאה ורם ועל כל נשא ושפל. פירשו הקדמונים דיש שני מיני גאים אחד שהוא מראה גאותו ופנימיותו וחיצוניותו גאוה וזהו גאה ורם. ויש מיני אחרים דהם מראים עצמם שהם ענוים ושפלים. אך בחדרי לבם הם מלאים גאוה וז"ש כי יום לה' צבאות שהוא מכיר צבאות ויפרע ויבא יום על כל גאוה בחוץ ורם בפנים ועל כל נשא בפנים ושפל מבחוץ אלו ואלו עתידין לתת דין ויפרעו מהם כי אידי ואידי שנואים למקום ויבא יומם בפרוע פרעות פרי מעלליהם:

פסוק יז

ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והאלילים כליל יחלוף. פירש הרב פרשת דרכים ז"ל ותורף דבריו בקצור כי הנה כתיב נעשה אדם ואמרו רז"ל דבענותנותו אמר למלאכי השרת נעשה אדם וללמד בא על הענוה שהגדול ימלך בקטן. ומי שהוא גאה הוא מפרש נעשה אדם דח"ו שתי רשויות וז"ש ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים ולא יהיה גאוה בעולם ומזה מורה דהקב"ה מואס גאוה והוא אוהב ענוה א"כ

נעשה אדם הוא בשביל ענוה וה' אחד וז"ש ונשגב ה' לבדו דייקא דלא יש שתי רשויות והגאים שסוברים שתי רשויות ועובדים ע"ז כליל יחלוף זהת"ד ע"ש באורך:

פרק ג

פסוק ה

ירהבו הנער בזקן וכו'. אמרו רז"ל פ"ב דחגיגה דף י"ד י"ח קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן וכו'. והדבר הקשה איך קאמר לא נתקררה דעתו אדרבא הי"ל להצטער בצערן של ישראל ותו איכא למידק יתר דקדוקים המורגשים. ואפשר לומר דלא נתקררה דעתו לכבוד ה' כי יאמרו הגוים בראותם כל הקללות דהרי ה' אביהן של ישראל ואב שמחל על כבודו כבודו מחול והרי אמרו דאסור לאדם להכביד עולו על בניו וצריך למחול וזה היה צער ישעיה הע"ה שהגוים יטיחו דברים כלפי מעלה. עד שאמר ירהבו הנער וכו' שהוא דבר מכוער לכל ויש בזה ח"ו בזיון לצד עילאה אז נתקררה דעתו דכבודו מחול אמרו אבל בזיונו אינו מחול כמ"ש הפוסקים וכדאי בזיון וקצף ובזה יסכר פי הגוים ויצדיקו דינו יתברך. ומעין דוגמא אמרו רז"ל כששמעו א"ה אנכי וכו' אמרו לכבוד עצמו הוא דורש כיון ששמעו כבד את אביך חזרו והודו למאמרות הראשונות וה"נ על קללות הראשונות יאמרו לכבוד עצמו וכו' והי"ל למחול והשתא כי ירהבו וכו' הוא בזיון ח"ו כלפי שמיא ובזיון לכל אז יצדיקו דינו יתברך. והרב מהרח"א ז"ל פירש בענין תוכחה דהצדיקים נתפסים ולא נתקררה דעתו דח"ו יתפסו הצדיקים עד שאמר ירהבו וכו' דאז אין בידם למחות ונפטרו הצדיקים מלהוכיחם זהת"ד ע"ש באורך וכן פירש הרב אש דת בהרחבה פ' יתרו ע"ש באריכות ואר"ש טובה ורחבה:

פסוק ט

הכרת פניהם ענתה בם וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו. פירש הרב מהר"י ן' נעים ז"ל במעשה שהיה דפילוסוף גדול ראה פרצופו חכם בחכמת השרטוט ואמר שהכיר בשרטוט שיש לו מדות רעות כגון קנאה תאוה וכיוצא. והפילוסוף אמר שהאמת אתו שהמדות והטבע שלו קשה ומכוער אבל ה' חונן הדעת ובשכלו גובר על טבעו ומדותיו. וז"ש הכרת פניהם ענתה בם דפרצופם מעיד על רוע מעלליהם וחטאתם כסדום. ולא תימא דמ"מ שכלם גובר על תכונתם לז"א לא כחדו מעשיהם ופרצופם שוים ולא כחדו לפרצופם שקולים הם לרעה:

פסוק י

אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אוי לרשע וכו'. אפשר לפי פשוטו נותן השבח לצדיק דיש לו חוץ משכר עה"ב תרתי לטיבותא. והרשע אין לו כנגדן ברשעו ועכ"ז אוי לו והענין דהצדיק יש לו מלבד שכר מצותיו לעה"ב יש לו פירות כמ"ש בש"ט שהקב"ה זורע המצות ועושים פירות והפירות אוכל בעה"ז וז"ש כי פרי מעלליהם פירות מעשיו יאכלו בעה"ז. והרשע אין לו פירות ואין לו בעה"ז כלום ועם כל זה אוי לרשע אף כי גמול ידיו דוקא ולא פירות וגם יעשה לו לעתיד לבוא ועם כל זה אוי לרשע. ועוד אפשר לרמוז בפ' אמרו צדיק כי טוב במה שפירש רבינו האר"י ז"ל בפי' מאי דתקנו בתפלה ושים חלקנו עמהם דיש צדיקים שנותנים להם חלק אחרים שיזכו בו והם אינם רוצים ליהנות מאחרים ונשארו לבעליהם. וז"ש ותן שכר טוב לכל הבוטחים וכו' ואינם רוצים ליקח חלק אחרים ושים חלקנו עמהם עם אלו שאינם רוצים מאחרים כי אח"כ יחזור לנו זהת"ד וזהו רמז אמרו צדיק כי טוב שבחו לצדיק כי טוב ואינו רוצה ליקח מאחרים ובזה כשיתוקנו אוכלים חלקם וז"ש כי פרי מעלליהם של אחרים יאכלו הם עמהם והצדיק אינו רוצה מאחרים ודוק היטב:

פסוק טז

יען כי גבהו בנות ציון. אפשר דמלבד עצם העבירות נוסף דכל הנשים אחוזות כ"י בשכינה כמ"ש ר"מ וק"ו אלו בנות ציון כי ציון רומז לשכינה ולכן גדל עונן מאד:

פסוק כד

תחת בשם מק יהיה וכו'. כל הכתוב הזה מפורש ברזין עילאין בס' שבלת לקט להרמ"ז מגורי האר"י ז"ל ע"ש באורך:

פרק ד

פסוק א

והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר וכו' רק יקרא שמך עלינו וכו'. ארז"ל שנבוכדנצר ציוה והזהיר לכל חילו שלא יאנסו אשת איש ולכן הרבה נשים היו מחזיקות באיש שישא אותן שיקראו נשואות לינצל מהחיל. ואפשר במאי דקיי"ל האומר לאשה הרי את מקודשת על מנת שאין ליך עלי שאר כסות ועונה בשאר וכסות דבריו קיימים אבל עונה צערא דגופא לא ניתן לימחל והקשו התוספות מכמה תנאים ואמוראים שהיו הולכים כמה שנים ללמוד והאיכא צערא דגופא ותירצו דהן מעצמן היו מרוצות בלי תנאי ופתוי שבעליהן ילכו ללמוד ושמחות בזה ע"ש בכתובות דף ס"ב וז"ש והחזיקו

וכו' לאמר כלומר שאנו מעצמנו ומרצונינו אומרות לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש שהם שאר וכסות רק למעט עונה שאנו מעצמנו אומרות ושמחות בזה דשמך יקרא עלינו שאנו נשואות ובזה תאסוף חרפתנו שלא יתעללו בנו והתנאי קיים וליכא משום צערא דגופא דאנו מעצמינו מתנים ושמחים בזה לאסוף חרפתנו והדברים קיימים:

פסוק ב

ביום ההוא יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד וכו'. י"מ באחרית הימים שיתוקן העולם במלכות שדי יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד שלא יהיה כראשונה שנמשך המות מעץ הדעת ופרי הארץ פירות שנשתבחה ארץ ישראל לא ימשך מהם שום קלקול אלא יהיה לגאון ולתפארת:

פסוק ג

והיה הנשאר בציון וכו'. אפשר דציון רומז ליסוד וירושלם למלכות. ולכן קדוש יאמר לו דכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. ואפשר דכיון דמכוין ליחד יסוד ומלכות ועי"ז ימשך מחכמה שהיא קדש לוי"ו ונעשה קדוש. כן יזכה הנשאר בציון וכו' קדוש יאמר לו וא"ש ההי"ב:

פסוק ד

אם רחץ אדני את צואת בנות ציון. אפשר דאמר שם אדני הרומז לשכינה כי כל הדינים על ידה דינ"א דמלכותא. ופירשו המפרשים כי הצואה שכבר יצאה ונגלית צריכה רחיצה ביסורין. ואשר עדיין מבפנים ולא נגלית ידיח ברוח משפט וברו:ח בער

פרק ה

פסוק א

כרם היה לידידי בקרן בן שמן. אפשר לרמוז כי תיבת כר"ם בגימטריא כמספר עשר הויו"ת שיש בספירות כ"י לרמוז דאור מחצב הנשמות סמוך לאורות כ"י כמ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל בשערי קדושה באורך. ונעשה קרן קיימת בשלשה אבות העולם אשר הפליאו בעבודת ה' כל ימיהם והוא קרן שראוי לעשות פירות שמנים. ויעזקהו שה' עזרם לגדור במצרים שלא נטמאו בזנות. ויסקלהו שבמה שציום משכו וקחו לכם שיקנו עצמם במסירת גופם על ק"ה נפרדו מהסט"א. ויטעהו שור"ק גימטריא תר"ו מצות שעם ז' מצות בני נח גימטריא תרי"ג כמו שפירש רש"י ז"ל. ויבן מגדל בתוכו משכן ומקדש כמו שפירש רש"י ז"ל ואמר בתוכו רמז שציוה שדמות המקדש וכליו יעשה כל אדם בקרבו כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כמו שכתבתי אני בעניי באורך בס' פני

דוד פ' תרומה עין שם. אי נמי רמז בתוכו שציוה להיות עניו ובזה יעלה כאלו הקריב כל הקרבנות ונמצא שחדרי לבו הוא מקדש שמקריב כל הקרבנות:

פסוק ב

וגם יקב חצב בו. אלו השיתין כמו שפירש רש"י ז"ל:

ויקו לעשות ענבים. אפשר לרמוז כי ענבים גימטריא עקב רמז לענוה כמ"ש הכתוב עקב ענוה כמ"ש בתנחומא פ' עקב שלא נתן הקב"ה התורה לישראל אלא מפני שהם ענוים ע"ש וז"ש ויקו לעשות ענבים כי במה שנשמתם טהורה אלקים חצב"ה לטובה ויש לה קרן מעשה אבות ובאמצעות התורה והמצוות היו צריכים להיות ענוים ואז היו יכולים לקיים כל המצות שהם מרכבה לשכינה ואין הסט"א שולט. אמנם ויעש באושים שהיו נאים והבאישו ריחם סר"ח העודף ועי"ז ביטלו התורה והמצות:

פסוק ד

מה לעשות עוד לכרמי וכו'. אפשר דרמז כי הרבה רחמיו בטרם כל להפריד נשמות הקדושה באוצר אחד בדור הפלגה ואחר זה באו האבות שלשה המה מטיבי ארזי הלבנון הרמים והם שרש מובחר ומתוקן. הפנימיות נשמה טהורה וציונו מצותיו שס"ה לאוין להרחיק כל חלקי סט"א רמ"ח מ"ע להמשיך קדושה ברמ"ח אברים תורה וענוה לבטל יצה"ר וז"ש מה לעשות לכרמי כי עשיתי לו טובות נמרצות:

מדוע קויתי לעשות ענבים. זהו דרך מליצת המשל דודאי הוא יתברך יודע עתידות אמנם רצה הוא יתברך שהמחשבה אינה מכרחת ואין ידיעתו כידיעתנו כמ"ש הרמב"ם ז"ל ומהר"ם אלשיך ז"ל. אך לפי המשל נקט לשון זה:

פסוק ז

ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה. אפשר דידוע כי כל התורה והמצוה ליחד קב"ה ושכינתיה וידוע דמשפט הוא ת"ת וצדקה היא השכינה וז"ש ויקו למשפט שידבקו בהקב"ה דמשפט רמז לת"ת והן בעון נדבקו במשפח שהוא נגע הסט"א. לצדקה העיקר היה לידבק בשכינה וליחדה והנה צעקה כי ח"ו פגמו במקון תקון:

פסוק ח

הוי מגיעי בית בבית וכו'. ראיתי בפירוש ישן נושן כ"י שכתב וז"ל הוי מגיעי וכו' יראה אוי לאדם דכאשר ימות אין לו בעולמו התמידי רק ד' אמות קרקע ומבקש כאן בתים רבים והון רב והושבתם לבדכם בקרב הארץ כשתלכו אין עמכם כלל ממה שאספתם עכ"ד:

פסוק יב

ואת פועל ה' לא יביטו. פירש בפירוש כ"י יראה לא ברכו אלהים עד שיראה שהיין ששתו לא הכירו שהוא פועל ה' ולא ברכו ברכת הנהנין:

פסוק יח

הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. אפשר להסמיך מוסר ורמז למי שקורא בספרים החיצונים דימשך אחר דעות וסברות רעות וז"ש מושכי העון במה שהם עוסקים בחבלי השוא שהם ספרים החיצונים. דכשם שהקורא בתורה נמשך עליו רוחניות מהתורה הקדושה עצמה ומהתנאים הקדושים שחיברו המשנה ומהאמוראים שחיברו התלמוד וקדושתם יאיר אור נוצץ בקורא דבריהם. כן הקורא בספרים החיצונים נמשך מעצמותם ואשר חיברום סט"א והם חבלי השוא לילכד בכמה עונות והיינו דקאמר הוי ואבוי למושכי העון כי הם מושכים עליהם סט"א בחבלי שוא ספרי עכו"ם וכעבות העגלה יהי' עונותם ומרעה אל רעה יצאו:

פסוק כא

הוי חכמים בעיניהם. שמעתי משם הרב הגדול מהריב"ל ז"ל שפירש דכיון דהני אינשי אזלי בתר איפכא אומרים לרע טוב ולטוב רע חשך לאור ומר למתוק א"כ החכמים חכמי הדור מה יהיו בעיניהם נבזים וטפשים וז"ש האומרים לרע טוב וכו' הוי מה יהיו החכמים בעיניהם של אלו כי לא יהיה להם כבוד ולא יחשיבום לכלום:

פסוק כד

כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו. אפשר דהכי פירושו כי מאסו את תורת ה' צבאות שנתנה על ידי משה רבינו ע"ה ואת אמרת קדוש ישראל העשרת דברות שאמר לנו כ"י על הר סיני הוא בעצמו נאצו כי הוא יתברך אמר כל העשרת דברות אלא שאנחנו לא זכינו להבין כי אם אנכי ולא יהיה לך כמשז"ל:

פרק ו

פסוק א

בשנת מות המלך עזיהו אמרו רז"ל שנצטרע. והטעם דאם היה מת ממש לא היה אומר המלך כי אין שלטון ביום המות מפרשים:

פסוק ג

וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש וכו'. ת"י קדיש בשמי מרומא עילאה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא. ובזה פירש הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ

ז"ל מאז"ל אין קדוש כה' כי אין בלתך אל תקרי כי אין בלתך אלא כי אין לבלותך דהנה הב' קדושות דהיינו קדיש בשמי מרומא עילאה קדיש על ארעא עובד גבורתיה. בצד מה אפשר להמצא באדם כגון משה רבינו ע"ה אשר עלה למרום וחנוך ואליהו. וכן מלאכי השרת שרפים עומדים. וגם משה רבינו ע"ה ואליהו ואלישע וכיוצא שעשו כמה נסים בארץ. אבל הקדושה שלישית לעלם ולעלמי עלמיא היא דוקא בה' וז"ש אין קדוש כה' כי אין בלתך ויקשה איך קאמר כי אין בלתך והלא גם בני אדם ומלאכים הם קדושים לז"א אל תקרי כי אין בלתך עד שתקרא כי אין לבלותך שהוא לעלם ולעלמי עלמיא אז תקרא כי אין בלתך כי אין בלעדו ונשגב ה' לבדו:

פסוק ז

וחטאתך תכופר. פירש הריטב"א בחידושי יבמות דף מ"ט דהיינו שנתכפר על מה שהציץ למעלה ועל מ"ש בתוך עם טמא שפתים לפני ה'. אבל מה דחזר לאומרו לישראל ע"ז נענש ע"י מנשה ועיין בתשובת זרע אברהם:

פסוק ח

את מי אשלח ומי ילך לנו. פירש רבינו האר"י ז"ל את מי אשלח שליחות המתיחס אלי שהוא לטובה ושולחו לבדי כדכתיב ה' נתן. ומי ילך לנו לרעה לו ולבית דינו כדכתיב וה' לקח הוא ובית דינו ואומר הנני שלחני לטובה:

פסוק י

השמן לב העם הזה וכו'. פירש הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל במ"ש ביבמות פ' הבא על יבמתו רב הוה קמצערא ליה דביתהו כי אמר עבידי לי טלופחי עבדא ליה חימצי אמר חימצי עבדא ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה א"ל איעלייא אמך א"ל אנא הוא דאפיכנא לה אמר היינו דאמרי אינשי מאן דנפיק מינך טעמא מלפך מיהו את לא תעביד הכי משום שנאמר למדו לשונם דבר שקר. ובהיות ישראל עושים הפך מה שאומר להם הנביא לכן איעצך שתאמר להם שלא יביטו אל פעולות ה' ולא ישמעו התורה ויעלימו עיניהם. פן בהיות רצונם לעשות הפך יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ומתוך שלא לשמה בא לשמה ושב ורפא לו. ואני השפל בקונט' דברים אחדים דף ק"ס ע"ג אנכי העירותי בדרך הרב ז"ל וישבתי וגם פירשתי בעניותי דברי הש"ס ע"ש ואחר זמן רב נדפסו פסקי הרב המאירי ז"ל ליבמות וראיתי שכיונתי לדעתו דעת עליון בפירוש הש"ס כמ"ש ביוסף אומץ סימן נ"ז ע"ש ודוק היטב:

פסוק יג

ועוד בה עשיריה. עיין מה שכתוב בילקוט ומה שכתבתי אני הדל בדרושים בס"ד:

פרק ז

פסוק א

ולא יכול להלחם עליה. אמרו רז"ל מפני זכות אבותיו של אחז עוזיהו יותם לא יש לו יכולת להלחם עליה. ויש מי שפירש דקאי על מלך ישראל דסמיך כי שתים רעות עשה אחד דישראל ויהודה הם כאחים ועוד ירושלם שבה בית המקדש והיכל ה' ולא הי"ל ללכת להלחם וז"ש ולא יכול להלחם עליה כי מצד הדין והסברא והקורבה לא הי"ל להלחם ומה גם בהתחברו לרשע מלך ארם:

פסוק ב

כנוע עצי היער מפני רוח. אפשר דכשם דעצי יער נוע ינועו שאין להם שום מגן כן הרגישו וידעו שהם אין בהם מעשים טובים ולא תורה להגן עליהם:

פסוק ד

ואמרת אליו השמר והשקט וכו'. אפ' דעתה שהכיר הוא ועמו שהם לא יש להם מגן ממעשים טובים ונוע ינוע לבם. תאמר לאחז השמר תקבל עליך להשמר מהחטא. גם יהיה לך הבטחה בחסדי ה' כי לא כלו רחמיו וז"ש והשקט ובזה אל תירא ולבבך אל ירך וכו':

פסוק יא

שאל לך אות מעם ה' אלהיך. כלומר שתשוב ותקבל אלהותו עליך ותתפלל אליו ואז תשאל אות על מה שהבטיח שיתקיים שלא יגרום החטא. מפרשים. ואפשר כי אשר ידבר ה' לטובה ע"י הנביא אף שיהיה חטא יתקיים שלא יהיה הכזבת הנביא כמ"ש הרא"ם ז"ל פ' וישלח. והרמב"ן ז"ל כתב כי כאשר יהיה סימן לדבר יתקיים ודאי. ועתה אמר לו הנביא אם אתה מאמין בנבואתי זה יספיק לישב דעתך ולהיות שקט. ואם אין אתה מאמין בנבואתי שאל לך אות מעם ה' אלהיך ובזה לא יהיה לך שום פקפוק:

פסוק יד

הנה העלמה הרה ויולדת. פירש רש"י ז"ל דהיא אשת הנביא שמחמת שהיא עלמה אין ניכר בה עיבור עד לדתה ואפשר דז"ש הרה ויולדת שההריון והלידה יהיו בבת אחת. והוא אות גדול ומה גם שהבנים בידו יתברך ויש מי שפירש דהעלמה היא אשת אחז:

פסוק יז

יביא ה' עליך ועל עמך. פירש רש"י ז"ל על חזקיהו ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו:

פרק ח

פסוק ב

ואעידה לי עדים נאמנים וכו'. עמ"ש סוף מכות ומה שכתבתי בעניותי בקונט' ראש דוד פ' ואתחנן בס"ד:

פסוק ג

קרא שמו מהר שלל חש בז. פירש רש"י ז"ל דהוא הבן עצמו שקראתו הנביאה אמו עמנו אל ע"ש ולדעת מי שפירש דהנה העלמה דכתיב לעיל קאי על אשת אחז פשט הכתובים מתישב יותר דהאות דהנה העלמה היה באשת אחז וא"ש טפי דאחז עצמו אינו מכיר בעיבורה. והיא קראה שם לילד עמנואל ובאשת הנביא כתיב ואקרב אל הנביאה וה' לו ציוה לנביא שיקרא לילד מהר שלל חש בז. ולעיל כתיב כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב וכו' והכא כתיב בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי וכו':

פסוק ד

ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון וכו'. וזה רמז בשם מהר שלל חש בז. כי מהר שלל רמז ישא חיל דמשק. חש בז רמז שלל שומרון. ואפשר לרמוז מהר שלל חש בז ר"ת מהרה הריגת רצין שאמר לבוז לירושלם חיל שומרון במהרה זולל. ויש להבין אמאי אצטריך תרתי לכתוב בגליון בכתב מפרש למהר שלל חש בז וגם לקרוא שם לילד מהר שלל בז. ואפ' לומר דרך דרש ורמז שהם שני ענינים שונים. במ"ש בסנהדרין דף צ"ד דבמפלת אנשי מלחמת סנחריב על ידי המלאך ובאו אנשי ירושלם ליקח ממונם נסתפקו דבכלל היה ממון עשרת שבטים ואיך יקחוהו ואמר להם נביא שמותר ע"ש. ואפשר דמקדם קדמתה רמז להם ה' שיכתוב הנביא בכתב מפרש למהר שלל עשרת שבטים לסנחריב ואחר שהיה בידו חש בז תכף הותר לישראל. אך הדברים סתומים ונסתפקו ואני עני בפתח עינים שם כתבתי בספק זה. והנביא התיר להם וכבר ידע הנביא דזו היתה כוונת ה' זאת לפנים. א"נ לפי פשוטו כמו שפירש רש"י ז"ל דהכתוב בגליון הוא על עשרת שבטים שיבא סנחריב לשללם ולהחיש לבוז נבוכדנצר אחריו (ו)את צדקיהו ודורו. ושם הילד הוא על דמשק ורצין ושומרון שיפלו ביד סנחריב:

פסוק ו

את מי השלוח ההולכים לאט. פירש"י ז"ל מעיין ושמו גיחון וכו' ועמ"ש רש"י ז"ל פ"ק דברכות דף יו"ד והרב גט פשוט דף פ"ז ע"ג ע"ש:

פסוק ח

עד צואר יגיע. תרגם יונתן עד ירושלם ימטי שבה בית המקדש הנקרא צואר כמשז"ל על פ' על צוארי בנימין או מצודת ציון כמו שפירש"י על פ' כמגדל דוד צוארך:

פסוק ט

רועו עמים וחותו וכו'. אפשר דרך טבע להצליח במלחמה צריך שיהיה שלום ביניהם והיו לאחדים באהבה ואחוה. והב' שיהיו גבורים והג' שיהיו כלי זיין טובים מאד. ולז"א רועו עמים שאתם מבקשים להיות חברים וחותו כי לא יועיל לכם. התאזרו לבקש גבורים התאזרו בכלי זיין וחותו והיא לא תצלח:

פסוק י

עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום וכו'. אפשר דשרי החיילים עיניהם ישיתו לעשות כמו שידעו דחיל אחר עשו והצליחו בהמצאה אחת ומהם יקחו לעשות כמותם וז"ש עוצו עצה שכבר היתה בעולם והיא עצה נכונה ותופר. דברו דבר שאתם נזהרים בדבריכם לפתוח הפה תדיר לטובה כי מסורת היא ברית כרותה לשפתים ועם כל זה לא יקום כי עמנואל:

פרק ט

פסוק א

העם ההולכים בחשך וכו'. יש מי שפירש על ישראל במצרים ובמדבר כמ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל ואפשר לפרש באופן זה כי הנה אמרו רז"ל דבארץ גושן אשר היו שם ישראל לא היה חשך כלל. וגם כשישראל הולכים לבית המצריים במצרים שהיה חשך זרח בחשך לישראל וז"ש העם ההולכים בחשך ישראל שהיו הולכים בבתי מצרים כשהוכו בחשך ראו אור גדול דמחמת שהיה החשך ממשיי היה צריך אור גדול אך יושבי בארץ צלמות היא גשן אור נגה עליהם שלא היה שם חשך..] הרבית הגוי. שרבו ישראל מאד ובזה יצאו קודם הזמן כמשז"ל ואחר זה כאשר נצטרע פרעה והיה שוחט ש' תנוקות ביום לא הגדלת השמחה לא באל"ף דערבה כל שמחה כמ"ש הרב פרשת דרכים באורך. ועם כל זה לו הגדלת השמחה לו בוי"ו שהתינוקות ששחט היו רשעים והיה מספיק ריבויים לצאת קודם הזמן:

פסוק ב

שמחו לפניך כשמחת בקציר. ירמוז להוצאת ניצוצי הקדושה כאשר יגילו בחלקם שלל שהוא הרכוש האמיתי וכמ"ש רבינו האר"י ז"ל דמ"ש ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הוא על ניצוצות הקדושה:

פסוק ו

לסרבה המשרה וכו'. אמרו בסנהדרין דף צ"ד אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי מפני מה כל מם שבאמצע תיבה פתוח וזה סתום בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדה"ד רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשה משיח וכו' ע"ש והוא תמוה ועוד יש להבין הכתוב אחריו דבר שלח ביעקב ונפל בישראל ואמרו בחולין דף צ"א דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שנתפשט אסורו בכל ישראל ומה ענין זה למלכות בית דוד. והרב חידושי הגרשוני פ' וישלח פירש במ"ש ברות רבתי אמר דוד לישראל עד מתי אתם חוטאים ואומרים פסול משפחה הוא אף אתם באים מאסור שתי אחיות ואמרו רז"ל שהמלאך נגע בכף יריכו זה גיד הנשה משום שנשא שתי אחיות והכתוב מדבר בשבח דוד למרבה המשרה ואם יאמרו יש פיסול שבא מרות המואביה הרי גם אנו באים מאיסור שתי אחיות וכי תימא יש כמה תירוצים לז"א דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ומכח גיד הנשה מוכח שהיה ביעקב איסור שתי אחיות עכ"ד הרב חידושי הגרשוני ז"ל. ועדיין צריכין אנו למודע"י מאי קאמר דוד שבאים משתי אחיות אטו בזה נמלט מאיסורו בהוסיף עליו ועל כל ישראל איסור אחר וגם לישב כל הענין. ואפשר במ"ש הרב זרע בירך על ברכות דף ו' ע"ב דש"י עולמות זוכה הצדיק בעבור ש"י ר"ת שמע ישראל כי אדה"ר פגם בשתי דלתי"ן משם אדני ומשם שדי ונפרדו הב' דלתי"ן מהשמות ונעשו מ"ם סתומה ונשאר שיאני וז"ס הנחש השיאנ"י. וע"י ק"ש ותפלין נפרדין ב' דלתי"ן בזכות ד' דתפלין וד' אחד דק"ש ולמוד משנה מועיל לפתוח מ"ם סתומה בכח מ' של משנה ויכוין לשדי ובהלכה יכוין לשם אדני זהת"ד והרב מהר"א גאלנטי ז"ל משם רבו הרמ"ק ז"ל כתב דשר עשו פגם בירך יעקב והשבטים שהשתחוו לעשו שהוא ע"ז העמידו הפגם ההוא ובנימין שלא השתחוה היה לו כח לשאול המלך ע"ה להכניעו ולתקן פגם הירך וכשלא עשה שאול היה מתאבל שמואל וא"ל ה' כי דוד יתקן זה על ידי זמירותיו ושירותיו זהת"ד בקצור נמרץ. ובימי חזקיהו בכח רוב עסקו בתורה מאד כמשז"ל עי"ז זכה לתקן הב' דלתי"ן דעל ידי משנה והלכה יתוקנו ולכן בקש הקב"ה לעשותו משיח. אך מדה"ד טענה כי לא אמר שירה כדוד ע"ה וא"כ פגם ירך אינו

מתוקן דתקונו על ידי שירות ותשבחות כמו שהיה אומר דוד הע"ה והיה מתקן הירך כמ"ש נעימות בימינך נצח. וכיון דחזקיה לא אמר שירה לא נתקן הירך ולכן נסתמה הגאולה ולכן מ"ם דלמרבה המשרה סתומה להורות שפגם בשני דלתין שנעשו מ"ם. ולשלום אין ק"ץ דאין גאולה. וכי תימא אטו משום שלא אמר שירה חזקיה הפסדנו כל כך. לז"א דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה שנפגם הירך וזהו ביעקב ולא כל יעקב דדוקא בירך חוץ מהגוף כמ"ש בזהר הקדוש. והתקון הוא ע"י שירות כמו שעשה דוד הע"ה. ובימי שלמה ע"י נשים נכריות נפגם פעם אחרת. וחזקיה שלא אמר שירה גרם שלא נתקן הירך כדחזי ובכן נסתם הקץ ונעשית המם סתומה ורמוז בהאי קרא דבר שלח אדני ביעקב דהרי כתיב אדני ור"ת שאר התיבות גימטריא שדי. והגם כי שר עשו נגע בכף ירך יעקב מ"מ יעקב לא חטא בשתי אחיות מכמה תירוצים אמתיים. וזו היתה כונת דוד הע"ה באומרו לישראל עד מתי אתם אומרים שאני מרות המואביה והלא אתם באים מאיסור שתי אחיות דאנו רואים דגיד הנשה נאסר. ועם כל זה ידענו דיעקב לא חטא. ומזה תלמדו שהגם שאני מרות לא למראה עיניכם כי הם מפלאות תמים דעים ודומו סלה. ואדרבה אני מתקן הירך בשירות ותשבחות. ומשו"ה הזכיר איסור שתי אחיות לרמוז שהוא מתקן הירך וכמ"ש נעימות בימינך נצח:

פרק י

פסוק לב

עוד היום בנוב לעמוד. אמרו רז"ל עדיין נשאר באותו יום מעון נוב עיר הכהנים שהרגם שאול ואז היה חונה סנחריב על ירושלם ללכדה. ונרמז הבל בר"ת היום בנוב לעמוד כי חזקיהו המלך משרש קין וקין חטא שהרג להבל אחיו ועד היום נשאר העון תלוי של קין שהרג להבל. רבינו האר"י זצ"ל:

ינופף ידו הר בת ציון. בית כתיב וקרי בת. אפשר במ"ש בסנהדרין דף צ"ה מאי עוד היום בנוב לעמוד אמר רב הונא אותו היום נשתייר מעונה של נוב אמרי לי כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה וכו' למחר אייתו לי כל חד מינייכו גולמיה הרג טינא מינה מיד בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וכו' אמר ר"פ היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא. נמצא דאי ביום ההוא שעדיין היה נשאר מעון נוב היה נלחם היה יכול לה. אמנם האלהים עשה שיעבור היום ובלילה בא מלאך והרגם. ודרך הלציי אפשר דזהו רמז הקרי וכתיב הכונה עוד היום בנ"ב בגימטריא דן שעדין נשאר יום זה בפרו"ע פרעו"ת על עון נב.

וסנחריב ינופף ידו הר ויבזה ירושלם. ועל ידי זה בת. כלומר בת דינא. ועל כן נשאר בית דבטל דינא:

פסוק לד

והלבנון באדיר יפול. אמרו רז"ל דפי' הכתוב על חרבן בית המקדש דלא יהיה אלא על יד מלך וצריך להבין מאי שיאטיה הכא דמיד שנפל סנחריב מזכיר חרבן בית המקדש גם ויצא חוטר וכו' לפום ריהטא נראה דאינו ענין לכאן ואפשר במש"ל דאמרו רז"ל פ' חלק דחזקיהו הע"ה בקש הקב"ה לעשותו משיח וסנחריב גוג ומגוג. ולפי שלא אמר חזקיהו הע"ה שירה קטרגה מדת הדין ונתבטל. ובהכי ניחא כי עוד היום בנוב מירי במלחמת סנחריב כמשז"ל וכמ"ש בסמוך. ואם חזקיהו הע"ה היה אומר שירה היתה גאולת עולם דהוא משיח וסנחריב גוג ומגוג ונתקן העולם. אך לא אמר שירה ונמשך מזה חרבן הבית ולהכי כתיב והלבנון באדיר יפול שנמשך על שלא אמר שירה. אמנם לא כלו רחמיו ויצא חוטר מגזע ישי:

פרק יא

פסוק א

ויצא חוטר מגזע ישי. פירוש בזכות ישי דמת בעטיו של נחש. יבא משיח גימטריא נחש לבטלו דבכח ן' שערי בינה שיתגלו יתבטל ן' של נחש ויעשה מ"י שרומז לבינה ויצטרף מי עם חש ונעשה משיח כמ"ש המפרשים ואפשר לרמוז בתיבת ויצא אות ו' שהוא ת"ת ימשך מחכמה הרומז ליו"ד ואז צ"א יהיה זיווג עליון הוי"ה אדנ"י גימטריא צ"א ויבא משיח ויצ"א חטר מגזע ישי שיתמתק גבורה עם הכולל גימטריא חטר. והמשיח מושל בגבורתו ויתוקן יסו"ד גימטריא גז"ע. ונצר משרשיו ונצר אותיות רצון שיתגלה מצח הרצון ונחה עליו וכו' גם ונצר גימטריא משה כי הגואל הראשון הוא הגואל האחרון ובזכות משה רבינו ע"ה תהיה הגאולה העתידה ב"ב כמ"ש בז"ח. משרשיו יפר"ה גימטריא רצה כי במקום צרה יהיה רצה כי רוצה ה' בעמיו יפר"ה ישע:

פסוק ג

והריחו ביראת ה'. פי' הרב מהר"ר יהונתן ז"ל דאחר חטא אדה"ר נטלו הקליפות בחינת ריח וזהו תמיהת יצחק אבינו ע"ה ראה ריח בני. ובבא המשיח ב"ב בעת ההיא יהיה הריח בקדושה ומורח ודאין ביראת ה' זהת"ד בקצור נמרץ:

פסוק ט

ולא ירעו ולא ישחיתו. אפשר לא ירעו המקטרגים וסטרא אוחרא למעלה ולכן לא ישחיתו אומות העולם למטה. ונתן טעם כי מלאה הארץ דעה ואמרו רז"ל פ"ק דבתרא אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ ואתיא כי הא דאמרו בתנא דבי אליהו דכל הצרות לכלל ופרט הן בעון ביטול תורה כמ"ש בפשע יעקב כל זאת. וא"ש מ"ש אין פורענות בא אלא בשביל עמי הארץ. וז"ש לא ירעו ולא ישחיתו כי מלאה הארץ דעה ולומדי תורה לשמה וזהו את ה'. ואפשר רמז כי מלאה הארץ דעה הארץ מ' דעה היא הדע"ת בחינת זיווג את ה' את מ' ה' קב"ה כמים לים וכו' רוב החסדים וא"ש ההי"ב. ואפשר לרמוז מלאה הארץ דעה את ר"ת האדם כי אז יתוקן עון אדם הראשון על ידי יתרון דעת את ה' ויבוטל יצה"ר וכל עצמו של אדם לדעת את ה' ולעבדו ולברך שם כבודו ויושפע שפע רב כן יתן לידידו:

כמים לים מכסים. פירשו הראשונים דבים יש מקומות עמוקים ויש שאינם עמוקים ובחינות בחינות יש והים מכסה הכל ונראה שהכל שוה. כן לעת"ל הת"ח שעסקו בתורה בגלות וטרחו מאד יזכו לתורה הפנימית רזין עילאין. ואשר לא טרח בתורה בגלות יהיה להם ידיעה בתורה בפשטיה ורמזיה ויהיו ת"ח אבל לא יגיעו למדרגת הת"ח שבגלות טרחו מאד בתורה. אך דרך כלל כלם יודעים וז"ש כמים לים מכסים שנראה שהכל שוה אבל באמת יש מקומות עמוקים לא ראי זה כראי זה ומדרגות מדרגות יש. וזהו כי כלם ידעו אותי כמים לים מכסים כי למראית העין רואה שטח שוה מים וזו הנראה כי כלם יודעים ולפום ריהטא נראה ששוו בשעוריהם ולא כן הדבר כי יש כמה מדרגות בידיעה והדמיון עולה יפה כמים לים מכסים:

פרק יב

פסוק א

ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני. אפשר לומר במ"ש המפרשים דהחוטא בעון פשעו תורתו ומצותיו הלכו שבי לפני צר הסט"א מקום אופל וצלמות וכשיחזור בתשובה כביכול הוא ברחמיו מוציא לאור כל ניצוצי תורתו ומצותיו מהסט"א והוו בה קמאי דזה בצד מה דומה למאי דקי"ל בזקן ואינו לפי כבודו להשיב אבדה הוא פטור. והכא זה החוטא אבד תורתו ומצותיו והם במקום הסט"א וח"ו אין כאן מצות השבת אבידה דאין כבודו ית' ליטפל בה. וניחא לרבנן במ"ש הרמב"ם פי"א דאבידה דזקן ואינו לפי כבודו אם מצא בהמה והכישה נתחייב להטפל בה והקב"ה

מיסרנו בתוכחות על עון ועי"ז מתעורר החוטא לשוב מרשעו ועיניו תראינה אשר הלך חשכים ויחזור בתשובה וזה דומה בצד מה לזקן שהכיש בהמה שנתחייב להשיבה וכביכול והיסורין הם כהכיש בבהמה דעי"ז החוטא מתעורר שיצא מרשות הגבוה ומתחיל לשוב וה' ברחמיו מקבל תשובתו ומחזיר אבדתו. וז"ש אודך ה' כי אנפת בי והבאת עלי יסורין ואני שמח ונותן הודאה על היסורין דאלמלא היסורין לא היתה תקומה לאבידת נפשנו כי הוא יתברך אינו חייב להחזירנו דהו"ל כדין זקן ואינו לפי כבודו. ולכן אודך ה' כי אנפת בי שהבאת עלי יסורין דבזה דומה להכישה במקל והיסורין הם סיבה כי ישוב אפך ותנחמני בהחזיר לי נפשי והתורה והמצוה. א"נ לפי פשוטו אפשר דכשבאין יסורין אם יתעורר שחטא ויודה על חטאתו הקב"ה מכפר ומבטל היסורין כמשז"ל וז"ש אודך ה' כי אנפת בי פירוש אני מודה על חטאתי מכח היסורין שהבאת לי. ואז ברחמיך מדת רחמי' וזהו אודך ה' בעל הרחמי' כי ישוב אפך ותנחמני כי רחום אתה. וכן תרגם יונתן ישוב אפך וכדו דתיבת לאוריתא יתוב רוגזך וכו':

פסוק ב

הנה אל ישועתי. אפשר לומר במ"ש בירושלמי דסוף ברכות חד ארכון דשמיה אלכסנדרוס הוה קאים ודאין חד לסטים א"ל מה שמך אלכסנדר אמר אלכסנדרוס פניי לאלכסנדר. ומה מי ששמו כשם בשר ודם ניצול מי שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו הה"ד כל אשר יקרא בשם ה' ימלט. ורז"ל במתק לשונם סו"ד שתו והלומד בזהר הקדוש וכתבי רבי' האר"י ז"ל יבין. וז"ש הנה אל ישועתי דהנקרא בשם ב"ו ניצול. ומה שאני אומר בפרסום הוא אבטח ולא אפחד כמ"ש רז"ל מי שתולה בטחונו בהקב"ה עאכ"ו ודוק כי קצרתי:

כי עזי וזמרת יה וכו'. אפשר לומר דנתן טעם על מ"ש אבטח ולא אפחד כי עזי והענין במ"ש הרב ש"ך עה"ת דבמצרים הוסיף אחד על מספר אלהים והם פ"ז כמנין אני ה' וגאלנו ממצרים וז"ש כי עז"י גימטריא פ"ז בזה אבטח ולא אפחד שאני רואה דברחמיו הוסיף אחד על אלהים ונעשה עז"י גימטריא אני ה' לרחם עלי. ועוד וזמרת יה שהיא התורה שנתן לנו מסיבה שאנו בנים וכרחם אב על בנים ירחמנו וזהו ה' שם הרחמים. ועוד ויהי לי לישועה ר"ל מ"ש לי והייתם לי סגולה וכיוצא וכל מקום שאמר לי אין לו הפסק והוא לעולם:

פסוק ג

ושאבתם מים בששון. תרגם יונתן ותקבלון אולפן חדת שיתרבה השפע וילמדו רזי התורה ונראה כתורה חדשה ואפשר לרמוז הישועה שם הויה ב"ה. ש"ע באמצע שיושפע

שפע מש"ע נהורין. וס"ת ושאבתם מים בששון ממעייני הישועה גימטריא הק"ם שם מע"ב שמות וסודו להגביה המזל. ורמז שהתורה צריכה שמחה ואז יבין וז"ש ושאבתם מים תורה בששון שמחה בה' ובתורתו:

פסוק ד

הודו לה' קראו בשמו. אפשר במ"ש מהרח"ו ז"ל בפ' ואתחנן אל ה' וכו' דהשער הוא מ' והוא שם אדני אלהים אבל התפלה לשם הויה דוקא וז"ש הודו לה' שם הויה כי לו דוקא התפלה וההודאה. אבל השער הוא מ' וז"ש קראו בשמ"ו כי שם הוא מ':

פסוק ו

צהלי ורני יושבת ציון כי גדול וכו'. אפשר כנגד נשי ישראל מדבר רני ושמחי כי גדול בקרבך קדוש ישראל ויש גילוי שכינה ועל ידי זה הנשים טהורות ויולדות זכרים כמו שאמרו רז"ל. ויש מי שפירש במ"ש בזהר הקדוש אימתי אקרי גדול בזמן שהוא בעיר אלהינו וז"ש צהלי ורני כנגד השכינה שיש יתרון גדול כי גדול בקרבך דהוא גדול כשהוא בקרבך. ומורי הרב זלה"ה פירש דכשיש גלוי שכינה איכא אימתא דשכינה ויכולות הנשים לשורר כמ"ש פ' כל היד על דרך זה. וז"ש צהלי ורני האשה כי גדול בקרבך ואין לחוש משום קול באשה דאיכא אימתא דשכינה:

פרק יג

פסוק א

משא בבל וכו'. כי הגם דה' ציוה להחריב בה"מ מ"מ הם נענשים מתרי טעמי אחד על שנתגאה נ"נ כי כחו ועוצם ידו עשה ועוד שהי"ל לשוב שלא לעבוד ע"ז מאחר שראו כמה לקו ישראל והגם שהגוים לא קבלו התורה לפחות הי"ל להאמין באל אחד ושלא לעע"ז שאו נס הנראה מרחוק ואח"כ הרימו קול כי יתקרבו וסגי בהנפת יד:

פסוק ג

אני צויתי למקודשי. אפשר דפירושו השרים של מעלה:

גם קראתי גבורי. על אנשי המלחמה למטה:

פסוק ד

ה' צבאות מפקד צבא מלחמה. למעלה בשרים. ורשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין ולכן ה' מדת רחמים מפקד צבא מלחמה:

פסוק ט
הנה יום ה' בא אכזרי. כמו שאמרנו דרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין הקשה. וז"ש הנה יום ה' שהוא מדת רחמים עתה נהפך לדין ולא דין פשוט אלא אכזרי ועברה וחרון אף בכל תוקף הדין:

פסוק יא
ופקדתי על תבל. יש מי שפירש על מלך בבל המושל בכל התבל:

פסוק יב
אוקיר אנוש מפז. בזהר הקדוש פ' וירא דף ק"ז ע"ב ר' אלעזר מוקים להני קראי בזמנא דיוקים קב"ה לכנסת ישראל מעפרא וכו' וכד קב"ה יעביד נוקמין בשאר עמין עע"ז כדין אוקיר אנוש מפז דא מלכא משיחא וכו' ע"ש. ואפשר לרמוז אנו"ש גימטריא משי"ח עם הכולל. ואמר שם דאע"ג דנבואה דא אתמר על בבל בכלא אתמר עיין שם באורך. ויש עוד לרמוז דכשיבא משיח דעליו נאמר אוקיר אנו"ש יתבטל שונא שהוא עמלק אותיות אנוש ויתבטל נחש שהוא גימטריא משיח ב"ב כי"ר:

פסוק יד
כצבי מודח. על שנלחם בארץ צבי:
וכצאן ואין מקבץ. על אשר שלח ידו בישראל צאן מרעיתו יתברך:

פרק יד

פסוק א
ובחר עוד בישראל. פירש"י ז"ל לעתיד יגאלם גאולה שלימה. אפשר לרמוז ונבין שינוי הכתוב דבתחילה אמר והניחם על אדמתם ואח"כ אמר והתנחלום בית ישראל על אדמת ה' גם תחילה אמר בחר עוד בישראל ואח"כ והתנחלום בית ישראל. ואפשר במ"ש מהרימ"ט ז"ל דבמשכן ומקדש א' וב' הכל היה לנו דין אירוסין והיו קדושין על תנאי שלא נעבוד ע"ז וכשעברנו התנאי פקעי קדושין והלך הקשר והחיבה שהיה בינינו כי בית המקדש היה בחצר דידה ולא היה נשואין. ולעת"ל יחזור הקשר וחיבה יתירה נודעת כי יהיו נשואין בחצר דידיה כמ"ש ושמתי כדכד שמשותיך וכו' זהו תורף דבריו בקצר אמיץ. וז"ש ובחר עוד בישראל כי תחזור האהבה והקשר והניחם על אדמתם ואחר זה תכף יהיו נשואין בחצר דידיה וז"ש והתנחלום בית ישראל אין בית אלא אשה כי אז יהיו נשואין על אדמת ה' חצר דידיה וז"ש אדמת ה' דכתיב הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך וכו' וכל גבולך לאבני חפץ וכו':

פסוק ד
ונשאת המשל הזה אל מלך בבל וכו'. אפשר במ"ש רבי' האריז"ל בכונת עלינו לשבח דאנחנו זוכרים גנות הקליפות כדי להכניעם. ולכן אמ' ונשאת המשל הזה וכו' דזה שאנו אומרים גנותו אהני כדי להכניע שרש הקליפה שלו:

פסוק ו
מכה עמים בעברה. פירוש דברוב רשעו כשהיה בעברה היה מכה קודם שינוח ויקרר חומו מהעברה וכן היה נוהג לאפושי רתחא והרבה להשחית. מפרשים:

פסוק ח
גם ברושים שמחו. יש מי שפירש דהוא משל לשרים ושלטונים:

פסוק יב
איך נפלת משמים הילל וכו'. רמז דבתחילה נפל השר למעלה ואחר כך נגדע הוא בארץ:

פסוק יד
אעלה על במתי ע"ב. רבינו האר"י זצ"ל רמז עד היכן גאותו וזדונו וטפשותו:

פסוק יט
ואתה השלכת מקברך וכו'. אמרו רז"ל כי כשנטרד נ"נ שבע שנים עם החיות המליכו העם את אויל מרודך בנו וכשחזר למלכותו חבשו בבית האסורים עד יום מותו. וכשמת הוציאו את אויל מרודך להמליכו לא קבל ההוא אמר אי דין הוא הד"ר למלכות יהרגהו עד שהוציאוהו מקברו וגררוהו ואז ידע שודאי מת וקבל המלכות וז"ש השלכת מקברך וכו':

פסוק כ
לא יקרא לעולם זרע מרעים. אפשר במ"ש רז"ל פ' חלק (סנהדרין דף צ"ו) מבני בניו של סיסרא וכו' ואף מבני בניו של אותו רשע (נבוכדנצר) בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך וכו' היינו דכתיב רפאנו את בבל ולא נרפאתה. ויש להרגיש קצת דאכתי לשון רפאנו אינו נוח ומתישב הטב על המחשבה. ואפשר לומר דודאי הא דיצאו מסיסרא והמן וסנחריב לומדי תורה הן הם מניצוצי הקדושה אשר היו בתוכם דכתיב ואתה מחיה את כלם ואין דבר בעולם מתקיים בלתי ניצוץ קדוש שיש בו כידוע. ומאלו ניצוצי הקדושה אשר בקרבם יצאו לומדי תורה שנתבררו מהם והיו למאורות. ואין ספק כי גם נבוכדנצר היה בו ניצוץ עליון וקדוש אשר הוא כנגד הסט"א שלו רישא דדהבא והקב"ה היה רוצה להוציאו לאור כי מבני בניו יתגיירו וז"ש בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה ר"ל

שיתגיירו גרי צד"ק והוא סוד תחת כנפי השכינה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל. ומדת הדין ומלאכי השרת לא הניחו אבל ודאי לא ידח ממנו נדח וניצוצי הקדושה שהיו באותו רשע יצאו לאור. רק שבתחילה באו בגוי מאומה אחרת וכיוצא ומבני בניו של אותו גוי נתגיירו אבל לא ניכר כלל שהם מאותו רשע ואבד זכרו. וז"ש רפאנו לבבל כי באמת ניצוצי הקדושה לא נאבדו ויצאו לאור אבל לא נרפאתה שלא ניכר שבאו מאותו רשע רק באו על ידי גוי אחר מקצוי ארץ ולא יזכר שם בבל ונ"נ כלל. וז"ש הכתוב לא יקרא לעולם זרע מרעים יקרא דייקא דאע"ג דיבואו לעולם אינו נקרא על שמם כלל כדבר האמור:

פסוק כב

ונכד. אמרו רז"ל פ"ק דמגילה ונכד זו ושתי. ומ"ש הרב עיון יעקב ז"ל דלא נהרגה ושתי וכו' הם דברים תמוהים כמ"ש בעניותי במ"א בס"ד:

פסוק כד

נשבע ה' צבאות לאמר וכו'. ותכלית השבועה לא על אשור לבד רק לדמיון כי כאשר נתקיימה על אשור כן תהיה לעתיד על כל הגוים ועל כל הארץ. מפרשים:

פסוק כו

זאת העצה היעוצה. דרך המלכים כשיועצים למלחמה שהעצה תהיה בסוד כמוס שלא ידע האויב וישמר. אכן השי"ת הוא מכריז ואומר זאת העצה היעוצה ואין מי שיפר וכמש"ה הן אל ישגיב בכוחו ומי כמוהו מורה. מפרשים:

פרק טו

פסוק א

משא מואב כי בליל שודד. כי שמו גרם לו ואתיא זכירה חטאת אמו כי בחוצפא ועזות קראתו מואב. והגם שכתב רבינו האר"י ז"ל דרות תקנה כמ"ש בעניותנו בפירוש רות. מ"מ הוא צד וחלק הקדושה שהיה בה. והסט"א וחלק הרע אכתי פשו והניחו יתרם לעוללים:

פסוק ג

וברחובותיה. כל קבל זקני העיר והשרים היושבים ברחובות. מפרשים:

על גגותיה. כנגד הנשים ההולכות על הגגות לחזות בנועם שמחה וגיל שיש בעיר:

פסוק ד

נפשו ירעה לו. יש מי שפירש דהכתוב כלפי שר שלהם למעלה:

פסוק ה

לבי למואב יזעק. אמרו רז"ל נביאי ישראל אינם כנביאי האומות. בלעם היה רוצה לעקור אומת ישראל על לא דבר. ונביאי ישראל מתאוננים על צער האומות:

בריחיה עד צוער. פי' אם רוצים לברוח הוא דוקא דרך צוער כי השני דרכים אחרים דרך מעלה הלוחית ודרך חורונים הם מסוכנים. מפרשים:

פרק טז

פסוק ג

עשו פלילה. עשי כתיב עשו ק'. וכן כתב הרב מנחת שי ז"ל. אבל בספר דברי אמת כ"י להרב מהר"ש עדני ז"ל כתב שראה ספר כ"י וכתב שם הרב מנחם די לונזאנו ז"ל כלשון הזה אע"ג דבחוץ כתיב עשו ק' בספר קדמון עשו כתיב וקרי וגם במסרה רבתא לא נמנה עם כ"ד מילין דכתיבין יוד בסוף תיבה וקריין ו' שנדפס סימנם בריש ירמיה עכ"ל ז"ל:

פסוק ה

והוכן בחסד כסא. רש"י ורד"ק פירשו על חזקיהו שיצילהו ה' מסנחריב:

וישב עליו באמת באהל דוד. אפשר לרמוז כי כל מעייניו ליחד קב"ה ושכינתיה באמת רומז לת"ת לחברו עם אהל דוד מ':

שופט ודורש משפט ומהיר צדק. פירוש דהיה מעמיק בדין דורש וחוקר המשפט. לא כן בצדקה שהיה נותן מהרה לעניים וזהו ומהיר צדק. מפרשים. ויש לרמוז דמ' נקרא מהיר צדק כי כל מהירות מצדה כמ"ש הרמ"ף ז"ל ולכך צריך למהר הצדקה:

פסוק ו

שמענו גאון מואב וכו' לא כן בדיו. יש מי שפירש לא כן בדיו ענפיו רמז לרות שהיתה ממואב והיוצא ממנה וכן נעמה הבאה מעמון אינהו ואבזרייהו לא נהגו כמותן שהם נשמות קדושות לכן מואב לבדו ייליל ולא הם:

פסוק יג

זה הדבר אשר דיבר ה' אל מואב מאז. פירוש וישעיה קבל נבואתו עד שלא בא לעולם ומשום שהיה אז בנשמה לבד בלי גוף קבל נבואתו בלשון זה הדבר שהוא מיוחד דוקא למשה רבינו ע"ה אבל בהיותו אז נשמה לבד יכול לקבל בלשון זה הדבר. מפרשים:

פרק יז

פסוק א

הנה דמשק מוסר מעיר. אמרו רז"ל כל מקום שנאמר הנה הוא שמחה. ועתה רמז שמחה על מפלת דמשק כי רצין רצה ללכוד ירושלם ויש לשמוח על מפלתו:

מוסר מעיר והיתה מעי מפלה. אפשר שתשאר זמן כימים שנחרבה שיראו מפולת הבתים וכל הבנינים נופלים והרואה יראה וישום איך כרך גדול היה לחרבה וז"ש והיתה מעי מפלה שיהיה לה הויה זמן מה במפולת:

פסוק ז

ישעה האדם אל עושהו. אפשר שיקיים מצוות עשה הרומזות לנפש והם בעשיה וזה רמז אל עושה"ו. ועיניו אל קדוש ישראל תראינה שיעסוק בתורה בחינת רוח ויסתכל בתורה ובזה יגרום יחוד הדודים ולהמשיך מחכמה קדש וז"ש קדוש ישראל שיהא נשפע מקדש אל בחינת וי"ו ויהיה קדו"ש:

פסוק יד

לעת ערב והנה בלהה. כי המלאך הכה בהם בלילה. ואפשר לרמוז כי תיבת בלהה גימטריא מ"ב כי כל הנסים נעשים על ידי שם מ"ב כמו שכתבו גורי האר"י זצ"ל:

זה חלק שוסינו וגורל לבוזזינו. אפשר זה חלק שוסינו השר למעלה כי יפול הנופל וגורל לבוזזינו הם מחנה סנחריב ושריו ושלטניו שנאבדו כלם על ידי המלאך:

פרק יח

פסוק א

הוי ארץ צלצל כנפים. זה יאמר על האומות הרחוקות הבאות עם גוג ומגוג להלחם בישראל שנאספו לארץ ישראל וירושלם על ידי משיח בן יוסף וקודם שיבא משיח בן דוד יהיה מלחמת גוג ומגוג שיבא עם האומות אשר מעבר לנהרי כוש וישלח גוג שלוחים לשמוע אם אמת הדבר שנאספו ישראל מד' פינות העולם ויתקנאו בהם:

פסוק ב

אל גוי ממושך ומורט. כי עד עתה ישראל היו מבוזים ואחר שמשכם גוי להגלותם בא אחר ומשכם מידו וז"ש ממושך דכמה זמני משכוהו גברי ומורט שכלם הוי בוזזים וממרטים שער"א דגופא רמז ששללו ממונו וחילו:

אל עם נורא מן הוא והלאה. כי מיום היותו לעם נראו בו נוראות כי כשהיו במלכותם היו בתוקף הצלחה ובגלותם ה' עמם למלטם שלא יכלו וכמה נסים ונפלאות נעשו להם בגלותם:

גוי קו קו ומבוסה. גוי אשר תמיד מקוה לאלהיו אפילו כשהוא שפל הנה נדר"ס על ידי גוים תמיד הוא מקוה לישועה:

פסוק ג

כל יושבי תבל וכו'. כלומר אינכם צריכים לשלוח שלוחים כי יהיה מפורסם כנשוא נס וכתקוע שופר:

פסוק ד

אשקוטה ואביטה במכוני. אפשר לרמוז דבגאולה העתידה יתגלו ן' שערי בינה וימחו ת' איש דעשו סטרא אוחרא כמו שכתבנו בעניותנו בכמה דוכתי שהגידו להרב הגדול מהר"ר אברהם ז"ל אב"ד דקהל קדוש בריסק בחלום דפי' קדוש הוא דיחוד דו מבטל ק"ש דעשו. וזה רמז אשקוטה גימטריא ת' ועוד מספר אהיה שהוא בבינה. ואפשר לרמוז ואביטה במכוני שהשכינה צריך להקימה וכן מכוני גימטריא אדני בריבוע וא"ש ההי"ב ולפי פשוטו ואביטה במכוני הוא בית המקדש שהוא חרב וצריך לבנותו בני"ן עדי ע"ד ב"ב:

כחום צח עלי אור וכו'. פי' כמו שצריך המטר והשמש שאם לא היה המטר מה יועיל השמש לצמוח האדמה. וכן היה צורך הגלות לזכך ולטהר ישראל שיהיו אחר היסורין והגלות מוכנים לקבל אור השמש ויגז שלוי"ם שלוה והשקט לעבוד ה'. מפרשים:

פרק יט

פסוק א

ונעו אלילי מצרים וכו'. דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ולפי מ"ש רז"ל שלעתיד יתן כח בע"ז שישתחוו לפניו יתברך כדי שיראו האומות שאין בהם ממש ז"ש ונעו אלילי מצרים הגם שהם דומם יתן להם ה' כח שיתנועעו וישתחוו לפניו ובזה לבב מצרים ימס בקרבו. מפרשים:

פסוק ב

וסכסכתי מצרים במצרים וכו'. הנה הדרך המצוי יותר הוא להלחם ממלכה בממלכה ולפעמים ימצא עיר בעיר בממלכה אחת. ועדיין עיר בעיר אפשר יותר מאיש ברעהו שבעיר אחת. אך יותר רחוק הוא איש באחיו ממש. אמר לכו חזו כי אני העושה שישתנה

סדר העולם שהמלחמה היותר רחוקה שהיא איש באחיו בה יתחילו ואחריה איש ברעהו ואח"כ עיר בעיר ואח"כ ממלכה בממלכה שהוא הפך סדר העולם. מפרשים:

פסוק ד

נאם האדון ה' צבאות. אפשר לרמוז נא"ם גימטריא הויה אדני יחוד קבה"ו והוא המושל בכל וגוזר על מצרים כל האמור בענין:

פסוק ו

קנה וסוף קמלו. יהיו נכרתים מחסרון המים:

פסוק יא

איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני וכו'. שכל אחד יאמר אל פרעה בן חכמים אני וכו'. כלומר שהוא גם כן חכם אלא שאינו מדרך מוסר לומר על עצמו שהוא חכם לכך הוא אומר בן חכמים אני לומר אינו חידוש ואינו שבח לומר שאני חכם מאחר שהחכמה מוחזקת אצלי מאבותי. ודברי רז"ל ידועים:

פסוק טז

ביום ההוא יהיה מצרים כנשים וכו'. לפי מה שכתב הרב מהר"ר יונתן ז"ל דשר מצרים נמשל כנקבה לפני ע' שרי א"ה. ולכן בבא יעקב אע"ה למצרים בע' נפש יוכבד נולדה בין החומות והשלימה ע' נפש והיתה כנגד שר מצרים שהיא כנקבה ומשו"ה גזר פרעה וכל הבת תחיון זתה"ד בקצור. אתי שפיר מ"ש יהיה מצרים כנשים. שיהיה מעין דוגמא מהשר שלהם:

פסוק כה

אשר ברכו ה' צבאות לאמר ברוך עמי מצרים. אפשר במשז"ל במדבר רבה פ"ג שבזכות אשר נשמרו בעריות נגאלו ממצרים. וידוע דכל גלות מצרים היה לברר ני' הקדושה אשר נפלו שם מאדה"ר. ולכן יצדק מאד דנגאלו בעבור שנשמרו מהעריות דאלו ח"ו היו פוגמים בעריות א"כ במקום להוציא לאור ני' הקדושה היו מוסיפים לאבד שם מחדש ניצוצי הקדושה ולא היה תקומה ח"ו אבל עתה שנשמרו מעריות אהני הגלות להוציא ני' הקדושה אשר שם. וידוע מ"ש בש"ס בסנהדרין פ' ד' מיתות לאמר זו ג"ע וז"ש אשר ברכו ה' צבאות לאמר כי נזהרו בג"ע הרמוז בתיבת לאמר ובזה אמר ה' ברוך עמי מצרים אשר בחר בהיותם במצרים להיות שבירו ני' הקדושה ונשמרו שלא יפלו מחדש וזאת על ישראל הברכה אשר נתברכו מפי עליון ובחר בישראל והפליא לעשות נס בימי אשור דהגם שהיה איזה דבר בישראל עם כל זה הם נחלתו וצאן מרעיתו וז"ש ונחלתי ישראל. א"נ אפשר לרמוז בהקדמה שכתבנו כמה פעמים בדרושים כי בין הבתרים נתן הארץ

בתנאי גלות ת' שנה ובמילה נתן הארץ בתנאי קבלת אלהותו ובמצרים היו בגלות במתנת בין הבתרים. וכשלא יכלו לישב עוד רמז להם הקב"ה שיקבלו אלהותו בתנאי המילה כדין שתי שטרות דאי בעי בהאי גבי אי בעי בהאי גבי וזהו בקצור נמרץ וז"ש אשר ברכו ה' לאמר ברוך עמי מצרים שהקב"ה אמר להם שיקבלו שטר המילה דהארץ בתנאי קבלת אלהותו ויהיו עמו במצרים. כדי שיצאו מהגלות והוא בעצם לאמר ברוך עמי ודוק:

פרק כ

פסוק א

סרגון מלך אשור. הוא סנחריב כמשז"ל. והנה סרגון עם הכולל גימטריא סנחרב:

פסוק ב

ופתחת השק מעל מתניך. תרגם יונתן ותיסר שקא בחרצך וכן פירש רש"י ז"ל:

פסוק ג

אות ומופת. י"מ שהיה אות ומופת על ישראל שיגלו בעון ששמו בטחונם במצרים ועל ידי צער ישעיה וזכותו ותפלתו ביטל הגזרה שלא יהיה בימיו ובא האות על מצרים וכוש שיגלו. ואם ישראל ישובו בתשובה שלימה תתבטל הגזרה מכל וכל:

פסוק ד

וחשופי שת. בעון שחם אביהם לא כסה ערות אביו:

ערות מצרים. והגם שבתחילה כלל כוש עם מצרים. שנה מצרים לרוב גנותם אשר בשר חמורים בשרם:

פרק כא

פסוק א

משא מדבר ים. נבואה זו על בבל כמו שמפרש אחר כך:

פסוק ב

הבוגד בוגד והשודד שודד. פי' הבוגד שהיה נכנע תחת בבל בוגד לנקום נקם והשודד שלא היה תחתיו ועתה בא לשלול שלל ולבוז בז. וי"מ חזות קשה וכו' על חרבן ירושלם על כן מלאו מתני חלחלה וכו' והכל על ישראל ועל ירושלם ובית המקדש:

פסוק ד
תעה לבבי וכו' ערוך השלחן וכו'. י"מ על בלשצר בהביאו כלי בית המקדש ועל מרי שמיא התרומם את נשף חשקי ליל הסעודה והשמחה שם לו לחרדה בראות פס ידא דכתבה מנה מנה וכו':

פסוק יא
משא דומה אלי קורא משעיר. בזוהר הקדוש דרשו פסוקים אלו כמין חומר פ' ויקרא דף נ"ב ע"א והם דברים מתוקים וטובים לפי הפשט ע"ש:

פסוק יב
שובו אתיו. אפשר לרמוז שובו בתשובה והביאו ניצוצות הקדושה המפוזרים. א"נ אתיו רמז כי כל לבבם ליחד קב"ה ושכינתיה וזה רמז אתיו את מ' ו' ז"א ויוד באמצע רמז לאבא בסוד אחותי בת אבי. ואפשר לומר לפי פשוטו במ"ש במדרש סוף איכה רבתי אמרו ישראל להקב"ה שלך היא התשובה שנאמר השיבנו ה' אליך ונשובה א"ל הקב"ה שלכם היא התשובה שנאמר שובו אלי וכו' וז"ש אם תבעיון בעיו אם תאמרו שלך היא התשובה השיבנו ה'. תדעו דשלכם היא וז"ש שובו אתיו. וכל כונתכם בתשובה תהיה להביא השכינה ליחדא שם י"ה בו"ה וכמ"ש בזהר הקדוש על פסוק כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' וז"ש שובו אתם בכונה אתיו להביא השכינה עם דודה:

פסוק יג
משא בערב וכו'. על הערביים שישראל הגולים עוברים ארחות בני דודיהם ישמעאל ובהיותם רעבים גם צמאים האכילום מלוחים ונודות נפוחים בלי מים ומתים. הם יקחו חלקם וכלה כל כבוד קדר:

פרק כב

פסוק א
משא גיא חזיון. על ירושלם מקום הנבואה תשואות מלאה מנבואות הנביאים ולא היו מאמינים ברעה שתבא קריה עליזה בה שמחה. ובאה נבואת הנביאים שמתו ברעב חלליך לא חללי חרב וכו':

פסוק ד
שעו מני אמרר בבכי. כב יכול היה אומר למלאכים ומתוך זה נתעורר מדת רחמים כי יחרבו בית המקדש וירושלים ותהיה פליטה לישראל:

פסוק יב
ויקרא אדני צבאות ביום ההוא לבכי וכו'. שמעתי משם הרב הגדול עיר וקדיש הרמ"ע מפאנו ז"ל במה שאמרו רז"ל שכשנכנסו גויים לבית המקדש מצאו הכרובים מעורין זה בזה דהיה בעת החרבן יחוד וזווג עליון וקדוש כדי שיהיה כח לישראל שלא יאבדו בגלות וז"ש ויקרא לשון זווג והיה שהדבר נחוץ לבכי ולמספד ולהיות מקוה לישראל היה זיווג. ובזה פירשתי אני בעניי בנחל אשכול פ' קרא עלי מועד וכו' ע"ש ויש שם איזה טעות סופר ודוק:

פסוק יד
אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. לפי פשוטו היינו כמו שידוע שאמרו רז"ל דעון חילול ה' אינו מתכפר ביה"כ ויסורין עד יום המיתה אף כשעשה תשובה. ותרגם יונתן עד תמותון מותא תנינא ופירש"י ז"ל לעה"ב. ואפשר לומר שיבואו בגלגול וימותו מיתה שנית בגלגולם:

פסוק טו
לך בא אל הסוכן וכו'. פי' אל תירא ואל תחת לדבר לו קשות. ופירוש אשר על הבית י"מ פקיד על אוצר המלך חזקיהו. וי"מ על בית המקדש:

פסוק טז
מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר וכו'. אפשר דרצה שבנא להטעות את העם לומר שהוא תמיד ירא מהמות וכל מה שעושה הוא בדעת ישר כאיש הירא. על זה אומר לו מעשיך מוכיחין להפך כי אין יראת אלהים על פניך כי מה לך פה ומי לך פה לחצוב קבר בקברות המלכים היש גאוה גדולה מזו ותחשוב שתשאר בגדולה אף אחר מיתה:

פסוק יח
קלון בית אדוניך. פי' סנחריב שקבלתו לאדון ורצית להשלים עמו:

פסוק יט
והדפתיך ממצבך. מלמעלה ואח"כ וממעמדך יהרסך למטה. מפרשים:

פסוק כ
וקראתי לעבדי לאליקים וכו'. וגם צדקותיך וזכיותיך אשר [לך] לו יהיו כמ"ש זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן. מפרשים. ואפשר לרמוז מ"ש וקראתי לעבדי לאליקים וכו' דהול"ל וקראתי לעבדי אליקים. אמנם אפשר דמ"ש וקראתי לעבדי ר"ל שיקרא לנשמה בשמים ויושפע שפע קדוש בנשמה ומשם ימשך משפע נשמתו לאליקים למטה ומשל ממשל רב והלבשתיו וכו' ואפשר לרמוז והלבשתיו כתנתך ר"ל חלוקא דרבנן לבוש רוחני

של הנפש אשר עשית לך במצות ות"ת יותן לאליקים ואבנטך שנפגם אחזקנו כי גדל מאד עון זה למרוד בחזקיה הצדיק ולהשלים עם סנחריב כמשז"ל וממשלתך בירושלם אתן בידו והיה לאב וכו':

פרק כג

פסוק א

משא צר וכו'. לפי שצור שמחה במפלת ירושלם שהיתה שרתי במדינות וכיון שחרבה אמרה עתה יבואו אצלי עשרתי מצאתי און לי לזה נתנבא כי יבא חרבנה ומפלתה. מפרשים:

פסוק ג

קציר יאור תבואתה. מצרים היתה תבואה של צור.,] בושי צידון. הסמוכה לצור שיש לה לדאוג במפלתה של צור ורז"ל אמרו בושי צידון כי אמר ים מה אני שאין לי בנים ובנות לדאוג עליהם שלא יתפשו בעוני איני משנה מצות קוני לעבור גבול חול אשר שם לו על אחת כמה וכמה בושי צידון שיש לדאג מאד:

פסוק ח

על צר המעטירה אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ. יש מי שפירש ואוסיף נפך והוא על דרך מה שאמרו כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך וכן צור היה מזלה ומערכה גדולה קודמת שרירא וקיימת גלויה ומפורסמת וקורין לה צור המעטירה דמלבד שהיא שרתי במדינות ושמה עטר"ה מצד עצמה. עוד בה יתרון שהיא מעטירה את אחרים וזהו צור המעטירה תדע איך היא מעטרה לאחרים אשר סוחריה שרים כלומר הסוחרים דעלמא הבאים אצלה תכף יעלו במעלה ויהיו שרים. כנעניה נכבדי ארץ כלומר השפלים והנכנעים הבאים בה החלו עולין ויהיו נכבדי ארץ:

פסוק ט

ה' צבאות יעצה. אפשר דרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין וז"ש ה' צבאות שהוא מדת רחמים נהפך למדת הדין יעצה שמענותנותו יתברך כשהוא לרעה כב יכול מתיעץ בפמליא של מעלה כמשז"ל וה' לקח הוא ובית דינו:

לחלל גאון כל צבי. פירשו המפרשים לחלל גאות המתגאה בשבח העולם וצבי עדיו ולא שם לבו דטובות העה"ז הבל:

פסוק יב
המעושקה בתולת בת צידון. דכיון שהיא סמוכה לצור כי יבא השודד על צור ודאי יעשוק אותה ועדיין היא בתולה כי לא קרב אליה עצמה נוגש. מפרשים:

פסוק טו
ונשכחת צור שבעים שנה. י"מ יען שמחה ברעת ישראל הגולים מירושלם ע' שנה בבבל גם היא יעבור עליה כוס ע' שנה:

פרק כד

פסוק א
הנה ה' בוקק הארץ ובולקה. אפשר לפרש בוקק הארץ שתהיה רקנית אחר שהיתה מלאה כל טוב עושר ונכסים תתרוקן מכל טוב. ובולקה לגוף הארץ עצמה שהיתה ארץ צבי מבורכת ומוצלחת בנאות דשא והדרת פירותיה עתה תאבד טובתה ויופי פירו' וערוגות מטעיה. ורז"ל אמרו במדרשים כל מקום שנאמר הנה הוא לשון שמחה וכאן הוא שמחה ששפך חמתו על עצים ואבנים והיה זה לפליטת בית ישראל שהספיק הגלות והיה שארית ישראל וזהו שמחה:

פסוק ב
והיה כעם ככהן וכו'. אפשר שפירושו שיתבטל כל החשיבות הן חשיבות תדירי הן כללי הן פרטי הן חשיבות מקריי והיה כעם ככהן ולא יהיה חשיבות כללי ותדירי וז"ש כעם ככהן שהיה חשיבות לכהן תדיר יתבטל. כעבד כאדוניו כשפחה כגבירתה שהוא חשיבות פרטי תדירי יתבטל. כקונה כמוכר וכו' שהוא חשיבות מקריי גם זה יתבטל:

פסוק ג
הבוק תבוק וכו' כי ה' דיבר את הדבר הזה. יש לדקדק כי כבר כתיב הנה ה' בוקק וכו' ונראה ח"ו כל זה יתר. ונראה דמ"ש הנה ה' בוקק הארץ הוא הגזרה שגזר ה' אמנם דישובו בתשובה ותתבטל הגזרה כי הוא אב רחמן ומקבל שבים. ועל זה אמר הבוק תבוק שלא ישובו ותתקיים הגזרה כי ה' דיבר ולפניו נגלו תעלומות:

פסוק ה
והארץ חנפה תחת יושביה כי עברו תורות חלפו חק הפרו ברית עולם. אפשר במ"ש מכאן מודעא רבא לאוריתא. ואמרו בתנחומא שהמודעא היתה על תורה שבע"פ. וכתב הרשב"א ז"ל דכשבאו לארץ ישראל בטלה המודעא דכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו וכשגלו חזרה המודעא והדור קבלוה בימי מרדכי ואסתר

עכ"ד והקשה הרב מהרח"א ז"ל על הרשב"א ז"ל דאם כן תסגי בגלות ואמאי מתו ונהרגו לאלפים. ואני בעניי תרצתי דעל זמן שהיו בארץ ועברו התורה נתחייבו כמו שכתבתי בעניותי באורך במקומו בס"ד. ועתה נבא אל הביאור. ומריש אמינא דעל פי דברי התנחומא והרשב"א א"ש קרא ויתן להם ארצות גויים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו דדייק לומר ותורותיו תרתי ר"ל תורה שבכתב ותורה שבע"פ כי תורה שבכתב קבלוה והמודעא על תורה שבע"פ ונתן להם א"י בעבור ישמרו חקיו ותורותיו תרתי שבכתב ובע"פ ינצורו. והיינו קראין והארץ חנפה תחת יושביה כי הארץ נתנה להם לבטל המודעא ועתה שפשעו ארץ מתקוממה להם וחנפה תחת יושביה דייקא שבעבור הארץ הי"ל לקיים ולזה הארץ עצמה תנקם מהם. ועוד רעה חולה כי המודעא היתה על תורה שבע"פ והם עברו תורות תרתי שבכתב ותורה שבע"פ חלפו חק והארץ נתנה בעבור ישמרו חקיו. הפרו ברית עולם דבמצרים קבלו ברית המילה דהיא על תנאי קבלת אלהותו כמ"ש בכמה דוכתי והם הפרו ברית עולם התנאי של הברית. א"נ אפשר דהכי קאמר והארץ חנפה תחת יושביה. וכי תימא הם אינם חייבים כי אם גלות כמו שהקשה הרב מהרח"א ז"ל לז"א עברו תורות וכו' כלומר נתחייבו על הזמן אשר היו בתוכה כי עברו וכו' הפרו ברית. על כן אלה אכלה ארץ ויאשמו יושבי בה דייקא על מה שעברו בתוכה כמו שאמרנו:

פסוק טז

מכנף הארץ זמירות שמענו. פירש הרב עיר וקדיש מהר"ר שמשון מאסטרפולי ז"ל במ"ש רז"ל כי בחמשה אותיות מנצפ"ך היתה ישועה לאברהם אע"ה באות ך' לך לך ליצחק אע"ה באות מ' כי עצמת ממנו מאד. ליעקב אבינו ע"ה באות ן' הצילני נא. ולישראל במצרים באות פ' פקד פקדתי ובגאולה העתידה באות צדיק איש צמח ומתחתיו יצמח עכ"ד רז"ל וז"ש מכנף ר"ל ישועות שהם באותיות מכנ"ף של מנצפ"ך שמענו באבות ובמצרים כאמור. ומעתה צבי לצדיק נתאוה ונחכה לאות צדיק בגאולה עתידה שתהיה באות צדיק ורצונינו שתבא הגאולה באות צדי"ק איש צמח ומתחתיו יצמח. ודברי פי חכם חן:

פרק כה

פסוק א

ה' אלהי אתה ארוממך. אפשר הכונה ה' אלהי אתה כי בורא עולם הוא בחסד וזה רומז אתה כמ"ש בזהר הקדוש שהוא חסד ולכן ארוממך כמש"ה ארוממך אלהי המלך ואמר אודה שמך על דרך ואברכה שמך לעולם ועד ומשם למדו בירושלמי לברך בשם ומלכות: **כי עשית פלא עצות מרחוק וכו'**. אפשר לפרש דמזכיר חסדיו יתברך כי עצמו מאד דרך משל דבקריעת ים סוף לא הכרנו אלא פלא אחד וכמש"ה נורא תהלות עושה פלא ופירש הרב,] מהר"ש פרימו ז"ל כי הוא נורא תהלות רבות וטובות אבל אנחנו לא הכרנו אלא פלא אחד. ודבר שהיה בכלל כי יודע הוא יתברך שימרו על ים סוף. וברוב רחמיו נקם נקמתנו והכה מכות גדולות במצרים. ואחרי כן כשישראל המרו על ים סוף הצילם לכבוד שמו. שאם טבעו ישראל בים סוף על שהמרו שם אז יאמרו בגוים דהמכות אשר הכה למצריים שלא כדת דישראל הם רשעים ונטבעו אי לזאת ישראל ניצולו כמו שביאר הרב הגדול מהר"י קובו ז"ל בדרשותיו וז"ש ארוממך כי עשית פלא קריעת ים סוף ומשום ק"ה הצלתם והם עצות מרחוק דעשה טצדיקי להצילם כי בתחילה הכה למצריים עשר מכות ואחר כך לכבודו יתברך בים סוף הצילם אמונה אומן. אמונה. שכדין עשה להכותם למצריים עשר מכות. אומן. בקי"ס הצילם לקדש שמו יתברך. ועל דרך זה אפשר לרמוז במ"ש אני בעניי בקונטריס בתי הנפש לישב כמה חקירות שבתחלה גזר גזרת בין הבתרים לברר ני' הקדושה של אדה"ר ושוב נגזר על השבטים גלות על מכירת יוסף וברוב רחמיו גלות מצרים עלה לכאן ולכאן ונתבררו ני' הקדושה ובזה נתישבו כמה ענינים ע"ש באורך וזה רמז כי עשית פלא עצות מרחוק שיעלה גלות מצרים לגזרת בין הבתרים ולמכירת יוסף אמונה דמידי הוא טעמא דגזרת בין הבתרים לברר ני' קרי דאדה"ר הרי ע"י גלות מכירת יוסף נתבררו וזהו אמונה שיברר ני' אדה"ר אומן שיתכפר מכירת יוסף. א"נ אמונה ביזת מצרים אומן ביזת הים א"נ אמונה קי"ס בזכות אברהם אע"ה כמשז"ל אומן בזכות יוסף הים ראה וינוס ודוק היטב כי קצרתי מאד:

פסוק ב

כי שמת מעיר לגל. פירש"י ז"ל הר שעיר והוא על דרך הכתוב ואשים את הריו שממה ואמרו בזה"ק הא שויתי בפתקא דילי:

פסוק ח

ומחה אדני אלהים דמעה מעל כל פנים. דלא יהיה רשע בישראל רק באופן הצדיקים והחסידים יהיו מעלה על גב מעלה:

פסוק ט

הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו וכו'. אפשר דהכונה הנה אלהינו זה הנה לשון שמחה כמשז"ל וגם רמז מ"ש בזהר הקדוש דקנה ישבור קו"ף ויהיה הנה. והכונה דאנו היינו מצפים כי יקים סוכת דוד הנופלת והוא ברחמיו הושיענו כמ"ש בזהר הקדוש ועמה יפקון. והדר מפרש דמעיקרא אשר קוינו היה דוקא לכבוד שמו דוקא ולזה חזר ואמר זה ה' קוינו לו דוקא ועל כן נגילה ונשמחה בישועתו דוקא כי הקים סוכת דוד והיה יחוד עליון ולא על ישועתנו כי אם דוקא לשמו. א"נ אפשר דהיינו מקוים למדת הדין לתשועת השכינה כב יכול. ולמה שנוגע לנו היינו מקוים במדת רחמים וז"ש הנה אלהינו שהוא מדת הדין קוינו לו למה שנוגע לשכינה. הנה ה' מדת רחמים קוינו לו למה שנוגע לנו מדת רחמים ואידי ואידי נגילה ונשמחה בישועתו. א"נ קצת בסגנון אחר הנה אלהינ"ו ז"ה יחוד קבה"ו קוינו לו. והוא ברחמיו ויושיענו. ואנחנו אומרים זה ה' קוינו לו שכל מאויינו הי"ל יתברך ולכן הגם שבמדת רחמיו הושיענו. נגילה ונשמחה בישועתו דוקא:

פרק כו

פסוק א

עיר עז לנו ישועה ישית. אפשר השכינה שהיתה בתוקף הדין וז"ש עיר כינוי לשכינה עז לנ"ו גימטריא אלהים. כלומר דין חזק. ישועה ישית היא ה"א אחרונה יצטרף יהו ש"ע מא"א וזה רמז ישועה ישית ויתמתקו הדינין:

פסוק ג

יצר סמוך תצור שלום. אפשר לרמוז במ"ש המקובלים שהאותיות אשר במילוי יצר יוד צדי ריש ס"ת שדי ואותיות שניות הוא אות יוד במילוי והמכוין בזה שומר הברית ובטל הרהורים רעים של היצר. וז"ש יצר סמוך מה שהוא סמוך ליצר דהיינו מילויו שהוא יוד שדי. ותיבת סמוך הוא אותיות כמוס. תצור שלום זה שומר היסוד מהיצר. ובוא וראה מפלאות תמים דעים כי יצר המחטיא מילוי תיבה זו מציל. וגם רמוז בתיבת סמוך. ס"מ שהוא היצה"ר הנה אצלו כ"ו שם המיוחד להגין. א"נ אפשר יצר סמוך ולהנצל תצור שלום תשמור מדת השלום דעל ידי השלום מתבטלים הקטיגורים שלום גימטריא עשו כי יתבטל. ועשה היצה"ר טוב כי בך בטוח היצה"ר שתעשנו טוב כמשז"ל וכת הקודמין

פירשו ואליך תשוקתו שתעשהו טוב. א"נ זה עצמו בסגנון אחר במה שפירשנו בעניותנו אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין. כי הנה יש דברים לבטל היצה"ר כמו יראת ה' ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד בזה מבטל יצה"ר. וכן ענוה אמיתית אין יצה"ר שולט בו. אך אלו וכיוצא מועילים לבטל היצה"ר. אבל לעשות היצה"ר טוב לא אפשר אלא בתורה וז"ש אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין לו ליצה"ר תבלין להכשירו כמו שתבלין מכשירין התבשיל וז"ש יצר סמוך. ולהנצל תצור שלום שהיא התורה שלום שתעשה היצה"ר טוב על ידי התורה כי בך בטוח היצה"ר שתתקנהו על ידי התורה:

פסוק ה

כי השח יושבי מרום וכו'. אפשר דידוע דבתחילה מפיל שר האומה למעלה בשמים ואח"כ נופלת האומה אשר תחת השר ההוא וכמו שאמר הכתוב יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכו' וז"ש כי השח יושבי מרום הם השרים העליונים אשר במרום אשר האומה אשר בארץ תחת רשותם וממילא קריה נשגבה ישפילנה וכו':

פסוק ז

ארח לצדיק משרים ישר מעגל צדיק תפלס. אפשר במ"ש פ' כסוי הדם יכול יגיס דעתו ת"ל משרים תשפטו בני אדם למדנו דמשרים הוא כינוי לענוה ואמרו כל המעביר על מדותיו מעבירי' לו על פשעיו ואמרו הואיל ולא מוקים במיליה וכו' וז"ש ארח לצדיק הדרך למי שהוא צדיק להתנהג בענוה וז"ש משרים ואז ישר הקב"ה מעגל צדיק תפלס תשקול דרכיו דלא מוקים אמיליה וכן יעשה לו להעביר על חטאתיו:

פסוק ח

אף ארח משפטיך. שאתה מיסרנו בגליות על עונותינו. ה' מדת רחמיך קוינוך שתעשה לכבוד שכינתך וז"ש לשמך ולזכרך דידוע דהשכינה נקראת שם:

פסוק ט

כי כאשר משפטיך לארץ צדק למדו וכו'. שמעתי משם הרב המובהק מהר"ר יהודה הכהן ז"ל אחד מרבני ירושלם הקדמונים במה שאמרו בערכין דף ט"ו דנענשו המרגלים על שהוציאו דיבת הארץ ממש ואמרו המוציא שם רע על האבנים כך ק"ו למוציא ש"ר על חבירו וז"ש כי כאשר משפטך לארץ כאשר ראינו משפטיך במרגלים בעבור הארץ שהוציאו דיבה על עצים ואבנים ונענשו אז צדק למדו יושבי תבל שיש ק"ו אם על עצים ואבנים נתחייבו ק"ו על חבירו. והשתא קאמר הנביא התינח השתא דיש לנו ממי ללמוד. אבל כל אחד מהמרגלים יוחן רשע על דיבת עצים ואבנים דלא ידע זה ולכן בארץ נכוחות יעול ודיברו על הארץ עצים ואבנים דלא ס"ד דיש עונש. לז"א ובל יראה גאות ה' הרי

אמרו כי חזק הוא ממנו אפי' בעה"ב וכו' במ"ש שם בערכין ועל זה נתחייבו. אך הכתוב מודיענו דהוציאו דיבה על עצים ואבנים והם חייבים ואהניא לדורות הבאים. אבל הם עצמם היה מקום ללמד זכות דאכתי לא שמיע להו אבל דא עקא שאמרו כי חזק וכו' ובל יראה גאות ה'. ועטרת ראשי אבא מארי זלה"ה היה מפרש במ"ש לא חרבה ירושלם אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה והיינו דקאמר כי כאשר משפטיך לארץ הידועה זו ירושלם על שלא עשו פשרה. צדק שהיא הפשרה כמשז"ל למדו יושבי תבל דצריך לעשות פשרה ואמר נביא א"כ יוחן רשע יושב ירושלם בל למד צדק דעדיין לא ידע חומר הפשרה אטו בארץ נכוחות מי שהוא דן דין תורה יעול אני מחשיבו כעושה עול. והשיב ובל יראה גאות ה' הרי היה להם עונות חמורים ע"ז ג"ע ש"ד ולזה נענשו. אך הכתוב מודיענו שגם מי שעושה הכל דין תורה ואינו רוצה בפשרה נענש גם כן. ואני הדל נ"ל במ"ש רז"ל אשר לא תגלה ערותך עליו שהקפיד על בזיון אבנים ומשם נלמוד ק"ו שלא לבזות חבירו העשוי בצלם אלהים וכמו שפירש"י בסוף פ' יתרו. וז"ש כאשר משפטיך לארץ שכתבת בתורה אשר לא תגלה ערותך שהקפיד הכתוב על האבנים שלא לבזותן אף שאינו מכוין. אז צדק למדו יושבי תבל ק"ו שלא לבזות חבירו. אמנם יש לשאול מי שלא למד ולא הבין יוחן אם מבזה את חבירו. לז"א ובל יראה גאות ה' אינו רואה שהוא בצלם אלהים והיה צריך לדעת מעצמו שאסור לבזותו:

פסוק טז

ה' בצר פקדוך צקון לחש וכו' כמו הרה וכו'. פירש הרב מהר"א הכהן ז"ל בעל שבט מוסר. דאמרו רז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה ועל זה ל"ן במדב"ר ה' בצר פקדוך אחר שבאה הצרה ויהי הם מריקים כמה תפלות מוסרך למו אחר שכבר היסורין להם וזה דומה לאשה הרה שאינה צועקת עד שבאו לה החבלים ואין גם אחד ישים אל לבו להקדים תפלה לצרה עכ"ד ואפ"ל קצת בסגנון אחר במה שראיתי להרב מהר"ר יוסף פייאמיטה ז"ל בדרשותיו כ"י שהוכיח דצר הוא קטן מצרה והביא ראיות לזה. וז"ש ה' בצר שהוא צער קטן פקדוך פקידה דעלמא. ואם יש להם צרה שהיא גדולה אז צקון לחש מוסרך למו. והוא כמו ההרה דלפי שעור החבלים שיש לה היא צועקת. ושמעתי מהחכם השלם הישיש ספרא רבא כמה"ר רפאל טריביס ז"ל שפירש דכשישראל הם בצרה ח"ו בין כלל בין פרט צריך לפשפש על מה באה הצרה ויתודה וישוב ואח"כ יתפלל אבל להתפלל בלאו הכי אינו כלום וז"ש ה' בצר פקדוך כשהם בצרה פקדוך ומרבים בתפלה צקון לחש מוסרך כל התפלות הם על היסורין ואינם נותנים לב לחטאתם והוי כמו הרה שצועקת בחבליה ואינה נותנת לב להתפלל אל ה' רק צועקת בכאב שיש לה כן היינו

מפניך ה' צועקים על היסורים על הכאב מבלי חיפוש וידוי ותשובה. ועוד אמר משם חמיו החכם השלם כמהר"ר זבולון הכהן זלה"ה במשז"ל כל מי שנאמר קריבה למות לא הגיע לימי אבותיו וה"ה הכא כמו הרה תקריב הוא בלי זמנה. והנה אנחנו סובלים חבלי משיח ועדיין לא בא ונשאר הצער של החבלים דומה לאשה הרה דיש לה חבלים קודם זמנה שהוא נפל דאז תחיל תזעק בחבליה שלא יש כי אם החבלים והילד איננו וזה צער גדול וז"ש כמו הרה תקריב שלא בזמנה וידעה שהוא נפל תחיל תזעק בחבליה שהחבלים נשארו ואין ולד שהוא צער עצום כן היינו מפניך חבלי משיח ומשיח אין:

פרק כז

פסוק א

ביום ההוא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה. אפשר בזכות ג' אבות הרומזים לחג"ת. על לויתן נחש בריח ר"ת נבל ועל לויתן נחש עקלתון ר"ת נעל והבן:

פסוק ב

ביום ההוא כרם חמר ענו לה. אפשר דנקראת כרם חמר רמז שהיא שומרת רמ"ח מצוות עשה גימטריא חמ"ר. לרגעים אשקנה כי תמיד אשפיענה שפע קדוש שלא יחסר לה שום דבר:

פסוק ה

או יחזק במעוזי. פי' אם יחזק במעוזי. בסנהדרין דף צ"ט אמרו א"ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר או יחזיק במעוזי יעשה ש' לי ש' יעשה לי ופירש הרב נתן מז בספרו דבר טוב והבאתיו בס' הקטן פתח עינים בסוף בדף צ"ה ע"ג ואפשר לרמוז כי עסק התורה על הרוב מתיחס לתורה שבע"פ והיא כנגד מ' מדה ז' וזה רמז או גימטריא ז' רמז למ' יחזק במעוזי עוסק בתורה שבע"פ. ופירוש תיבת או כאן הוא אם כמו שפירש"י קרי ביה אם דממשיך מאימא עילאה א"נ רמז ללאה דבה סוד תורה לשמה. ור"ת או יחזק במעוזי גימטריא אחד שכונתו ליחד הדודים:

פסוק ו

הבאים ישרש יעקב וכו'. מביא ראיה למה שאמר אני ה' נוצרה וכו' הלא תראה הבאים ישרש יעקב כשבאו למצרים היתה כונתם ישרש יעקב דישאר להם שורש לחיותם ברעב. וה' ברחמיו הגדיל לעשות יציץ ופרח ישראל ופסק הרעב ומלאו פני תבל תנובה. וכאשר נשתעבדו לפרעה ולמצרים בסוף שילם להם כמדתם כמכת מכהו הכהו בהרג

וכו' ועכ"ז המרו על ים בים סוף שאמרו כי רוח קדים הוא נגב הים ולכן לא נגב הטיט כמו שתרגם יונתן וז"ש הגה ברוחו הקשה ביום קדים. ואמר כי עיר בצורה ממחריב בית ראשון בדד ישב. נוה ממחריב בית ב' יהיה משולח ונעזב וכו'. מפרשים בקצור נמרץ:

פסוק יג

ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים וכו'. יש לדקדק דהול"ל ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים מארץ מצרים. ופירש הרב מהר"י דהכונה ובאו האובדים שהם עשרת השבטים שנאבדו ונעלמו מעינינו יבאו ממקומם לארץ אשור שדרך שם יבאו. והנדחים שאר בני הגליות יבואו ממקומם לארץ מצרים ואלו ואלו יבואו מאשור וממצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם:

פרק כח

פסוק א

הוי עטרת גאות שכורי אפרים. אפשר לרמוז דכתיב אהיה אשר אהיה ואמרו רז"ל אהיה עמם בצרה זו אהיה עמם בצרה אחרת. ועל רוב פשעם בגאותם דהוי כעע"ז במקום שיגין עליהם שם אהיה. הוי להם כי הוי כמספר אהיה. עטרת גאות גימטריא תורה עם הכולל לילי"ת עם הכולל כי על ידי הגאוה התורה נסתלקה מהם ושלטה עליהם הסט"א שהיא הפ' עצמה:

פסוק ה

לעטרת צבי ולצפירת תפארה וכו'. אמרו פ"ק דמגילה לשאר עמו דמשים עצמו כשריים ולגבורה שמתגבר על יצרו משיבי מלחמה השערה שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה. ואפשר לרמוז ביום ההוא יהיה ה"צ לעטרת צבי רמז שתשרה השכינה ולצפירת תפארה בחינת אור מקיף המסבב לצדיק לשאר עמו לענוים ולרוח משפט ליושב על המשפט כדכתיב והיה ה' עם השופט דישפיע עליו רוח חכמה לכוין אל האמת וז"ש ולרוח משפט רוח נכון יחדש ליושב על המשפט. ולגבורה שמתגבר על יצרו דמי שהוא עניו אין סט"א שולט בו ויכול להתגבר על יצרו כמשז"ל. ועוד משיבי מלחמה וכו' כמ"ש התוספ' פ"ג דסוטה דסתם ת"ח גדול מהרהר בתורה תדיר ואינו חוטא וז"ש משיבי מלחמה דחוזר על לימודו ומשיב מה שלמד ועי"כ נמצא הוא עוסק בתורה תדיר ואינו חוטא כמדובר:

פסוק ז

וגם אלה ביין שגו. אפשר ביין שגו בתורה שנמשלה ליין שגו שלא למדו. ובשכר תעו כי על ידי שלא למדו נפלו ברשת היצה"ר ונשתכרו וסברו שהם אנוסים מהיצה"ר כמו שסבר איוב כמ"ש פ"ק דבתרא ולא צדקו כמ"ש שם דהי"ל ללמוד והתורה מצלת מהיצה"ר. כהן ונביא שגו בשכר אפשר דהיו לומדים ואינם מחשיבים התורה על דרך שכתב הר"ן במ"ש שלא ברכו בתורה תחילה ועי"כ התורה אינה מצלת מהיצה"ר אדרבא לימוד זה מוסיף כח היצה"ר להחטיא יותר וז"ש כהן ונביא שלמדו שגו בשכר היצה"ר. נבלעו מן היין מסיבת התורה שלמדו שלא היו מחשיבים אותה וזה הלימוד מקלקל וזהו נבלעו מן היין תעו בשכר היצה"ר:

שגו ברואה פקו פליליה. אפשר כי טענת היצה"ר כי טובות העה"ז נראים לעין מה שאין כן מה שאומר היצה"ט משכר העה"ב הוא נעלם ופירש הרב כלי יקר שזש"ה ותרא האשה ראתה דברי הנחש וישרו בעיניה טענותיו כי טוב העץ למאכל וכו' כי תאוות העה"ז עין בעין יראו לאפוקי שכר העה"ב אין רואה עכ"ד וז"ש שגו ברואה הלכו אחרי מראית העין רואה תאוות העה"ז דמקרבא הנאתייהו והיינו שגו ברואה טעו בראיה החוש"ה אל העי"ן ולזה פקו פליליה פקפקו במשפטי התורה ודברי סופרים:

פסוק ח

כי כל שלחנות מלאו קיא וכו'. תנן פ"ג דאבות ר' שמעון אומר ג' שאכלו על שלחן א' ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר כי כל שלחנות וכו' ואפשר לרמוז במ"ש בספר הגן דק' ברכות וי"א ברוך שיש בנסח ברוך שאמר הם קי"א והם כנגד קי"א פסוקים שבפרשת ויקרא כי כל המברך כהוגן כאלו הקריב קרבנות אשר בפ' ויקרא עכ"ד וכפ"ז אפשר דהשלחן דומה למזבח ואם אמרו עליו דברי תורה הוי כמקריב קרבנות שבפ' ויקרא שיש קי"א פסוקים. ואם לא אמרו נהפך לקי"א ודוק:

פרק כט

פסוק א

הוי אריאל אריאל וכו'. אפשר במ"ש הרב כתנות אור להרב פנים מאירות ז"ל פ' האזינו דיש לחקור דאמרו רז"ל דאמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה שהקרבנות מכפרים עונות ישראל ואיך נחרב הבית בראשונה ובשניה ותירץ דכתב הרמב"ם ז"ל דהקרבנות אינם מכפרים אלא בודוי ותשובה והם לא הודו על חטאתם וכמש"ה הנני נשפט אותך על אומרך לא חטאתי וכמ"ש רז"ל בילקוט ירמיה סי' ב' שלא הביא הקב"ה כל המשפטים

אלא עמ"ש לא חטאתי ומאחר שכן לא הועילו הקרבנות זהת"ד ע"ש באורך. ועוד יש חקירה אחת שעונות השנה אינם מתכפרים אלא באותה שנה ואנו בעניותנו ניחא לן דאמטו להכי מתגלים אורות בינה בעשרת ימי תשובה לכפר על שנים שעברו וכמו שכתבנו בעניותנו בדרושים בס"ד. ואפשר שז"ש הוי אריאל אריאל מתאונן על המזבח בבית א' ובית ב'. וכי תימא למה הקרבנות אינם מכפרים. לז"א ספו שנה על שנה שאינם מתודים בקרבנות ולא ביה"כ ונוסף שנה על שנה מהעונות כי אינם אומרים ודוי ולא חשיבי קרבנות אלא חגים ינקופו כעורפם בקופיץ כמ"ש רד"ק ז"ל ואינם מכפרים ויש להתאונן מאד על זה ולכן אמר הוי אריאל קרית חנה דוד כי לדוד הע"ה נראה מקום המזבח שהוא מכפר כשמתודין על עונם אך כי ליכא ודוי לא חשיבי קרבנות והוי אריאל אריאל שיחרב בבית א' ובית ב':

פסוק יג

ויאמר אדני יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו וכו'. אפשר לרמוז משל שכתב הרב עיר וקדיש מהר"ם די לונזאנו ז"ל למלך שציוה שיעשו לו בשר צלי וכיוצא לפניו והביאו לפניו כירה ופחמין ואפר ושפוד. ובשר לא הביאו. ובודאי גדל עונם. וכן עיקר העבודה הוא בלב כמ"ש ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה ומרבים העם להביא סדור תפלות ואברים קודמין לשון מדברת אפיק שפה קורא בגרון. אך הלב איננו פה לבו הלך ברחובות ובשוקים על פני המרתף מסחורותיו ודא עקא זהת"ד גם אמרו בזהר הקדוש על נדב ואביהוא משל דאזמינו למטרוניתא ומלכא לא בעי למיתי ע"י גברא מארי דמומין והמט' הרגה לזה דהמלך לא בא בסיבתו עש"ב וה"נ הזמירות והיוצר הוא הכנה ליחוד וכשבאו להתפלל בעוה"ר לא ידעו ולא יבינו הדברים כיצד מוציאין את התיב"ה והוא עון פלילי. וז"ש ויאמר אדני שהיא השכינה שעשו לה הזמנה ולבסוף הקלו ראש ולא נעשה היחוד כדחזי בסיבתם דהם בעלי מומין זאת אומרת יען כי נגש העם הזה להתפלל בפיו ובשפתיו כיבדוני אמורי"ם לגבוה סלקן אמרות טהורות והם הביאו הפה והשפתים ושאר ההכנות והלב שהוא עיקר התבשיל לא הביאו ולא עוד אלא שהם מרחיקין לבם בשאט בנפש וז"ש ולבו ריחק ממני. ותהי יראתם אותי מצות אנשים רבם או אביהם שבקטנותם הרגילום להתפלל ונשארה מלומדה. לכן הנני יוסיף הפלא ופלא תרי תמיהי דמדכר דכירי אינשי:

פסוק יד

ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. אפשר לומר כי החכמים בתורה הוא שהם יודעים התורה שבעל פה ובקיאים בה. והם מבינים דבר מתוך דבר במדות שהתורה

נדרשת חידושים וציצים ופרחים והוא על דרך שאמרו סיני ועוקר הרים דסיני הוא שהוא בקי בהלכות ושמועות ודינים. ועוקר הרים שיודע לפלפל ולהוציא לאור חידושי דינים וכלפי זה אמר ואבדה חכמת חכמיו אותה חכמה שידוע מתורה שבע"פ ובקי בה תאבד ממנו שישכחנה. וגם מה שהיו חוקרים ומבינים בתורה שבע"פ הן נסתר מחמתם לא ידעו הבין:

פסוק יט

ויספו ענוים בה' שמחה. אפשר לרמוז דהעניו מרכבה לשכינה ומאחר דהוי כמקריב כל הקרבנות אם כן תמיד מיחד הדודים למעלה וזה רמז ויספו ענוים שמחה מ' ליחדא בה' קבה"ו דע"י הענוה מתמידים ומרבים היחוד:

פסוק כב

אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכו'. פירש הרב פרשת דרכים ז"ל אל בית יעקב אשר פדה וכו' אמרו רז"ל דבזכות יעקב נצול אברהם מאור כשדים וזה מורה דהי"ל דין ב"נ דאינו מצווה על קדוש ה'. והשתא יקשה איך יעקב נשא שתי אחיות דבשלמא אם הי"ל דין ישראל ניחא דגיירן וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. אמנם אם יש לו דין ב"נ צ"ל דעל פי הדיבר נשאן וזה נעלם וזה בושה ליעקב כי לא יאמינו לז"א לא עתה יבוש יעקב וכו' בראותו ילדיו וכו' וזה מופת חותך דהזיווג על פי ה' דבניו הכשרים והקדושים הן עדי ביאה כמו שאמרו רז"ל עכ"ד ויש לצדד ולפרש בסגנון אחר:

פרק ל

פסוק טו

בשובה ונחת תושעון. אמרו רז"ל במדרש רבה בויקרא רבה פ"ג אין ישראל נגאלין אלא בזכות השבת שנאמר בשובה ונחת תושעון. והדבר מבואר דאמרו רז"ל דשומר שבת אפי' עע"ז נתכפר לו. וא"כ כשנשמור שבת יתכפרו עונותינו ונגאל. ואמר בשובה ונחת. דהכעס הוא חטא גדול ובפרט המתכעס בשבת כמ"ש בזהר הקדוש לז"א בשובה דהיינו בשמירת שבת ונחת לאפוקי כעס תושעון. א"נ להיות כי בית שני חרב בעבור שנאת חנם לז"א בשובה ונחת שיהיה שלום ונחת רוח ביניהם. א"נ במשז"ל דכל הגליות היו בעון מכירת יוסף ובשמירת שבת יכופר דההוא צדיקא בשביעאה אחיד כמ"ש בזהר הקדוש לז"א בשובה ונחת שיהיה ש' על ישראל ורמז בשובה. כי אות שין רומזת לאימא כמ"ש גורי האר"י ז"ל בפ' יושב בשמים ישחק ואות ו' רומז לז"א ב"ה גימטריא ז' דההוא צדיקא בשביעה אחיד וזה רמז בשובה טעם שמירת שבת שמועיל לגאולה:

פסוק יט

חנון יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך. אפשר במ"ש פ"ג דתעניות דשמואל גזר תעניתא ואתא מטרא בליל התענית עד שלא התענו ואמר דזה דומה לתנו לו ואל יראה פני. ואם לא יענו עד יעבור יום התענית דומה להניחו לו עד שיתמקמק וז"ש כי חנון יחנך לקול זעקך שישמע זעקתך לאפוקי תנו לו ואל יראה פני. ולא תימא שיהיה בסוג הניחו לו עד שיתמקמק. לא כי אלא כשמעתו ענך תכף לזעקה שומע ועונה דרך חיבה:

פסוק כג

ונתן מטר זרעך וכו' והיה דשן ושמן ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב. אפשר במ"ש כבשים מחברון איידי דקליפא ארעא שמין קנינא. ונמצא דהרגילות הוא שיהיה הזרע טוב ואז מרעה הבהמות אינו טוב. וכשלא יהיה זרע טוב אז המרעה טוב. ולזה יאמר דיהיה שניהם לטובה הלחם דשן ושמן והמרעה טוב מאד כר נרחב והוא פלא:

פסוק כט

השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. אפשר שאומרים הלל בליל פסח כי גברו מאד אורים גדולים ורחמים רבים כמ"ש רבינו האר"י ז"ל. כן יגברו הרחמים לאבד את סנחריב:

פרק לא

פסוק א

ולא שעו על קדוש ישראל ואת ה' לא דרשו. אפשר דהכונה לא בטחו על קדוש ישראל ולא הלכו אצל חכם לדרוש ממנו כיצד יעשו וזהו שאמר ואת ה' לא דרשו רמז לתלמיד חכם דרמוז בתיבת את ה' לרבות תלמידי חכמים לא דרשו ולא שאלו ממנו לשמוע עצתו:

פסוק ב

וגם הוא חכם ויבא רע. לעשרת שבטים על יד סנחריב ויהי להבל עזרת מצרים שבטחו ואת דבריו שהבטיח לחזקיהו לא הסיר וזהו חכמתו יתברך. מפרשים:

פסוק ד

כי כה אמר ה' אלי וכו'. צריך האל להנקם מיד האויב ולכלותו וגם להציל את ישראל מיד האויב הממית כימי צאתם ממצרים והמשיל הכליה לאריה על טרפו והמשיל ההצלה לצפור העף כונתו המהירות גדול כמהירות צפור העף להציל את בניו בעופפותו כן ה' יגין עלינו. מפרשים:

פסוק ו

שובו לאשר העמיקו וכו'. פירוש שובו קודם בא הנס לטהר הרעיון ולבטוח בלב שלם על ה' אלהינו. כי אחר שיתגלה הנס אפס לא תהיה תפארת השב. כי הנס מפורסם לכל אחד חכם ואחד תם:

פרק לב

פסוק א

הן לצדק ימלוך מלך. יש מי שפירש דהכונה כי עד עתה היו סוברים דהמלך הוא להלחם באויבים ולשמור עמו והן עתה אשר נתפרסם ונודע באמת בתלתא כחדא ישראל עשרת השבטים ומלכם אשר כרכרו להנצל מסנחריב ובטחו על מצרים וכל יגיעם להבל ונפלו ביד סנחריב. וחזקיהו המלך בטח בה' וניצול. וסנחריב בגאותו שחקים סבר כי בכחו ותבונתו עשה חיל לכבוש את כל העולם היה למס. וא"כ נתגלה כי המלך אינו מועיל כלל. אמור מעתה הן לצדק ימלוך מלך דהמלך אינו להלחם וכל אשר ה' חפץ עשה. ונמצא דהמלך הוא דוקא לשפוט צדק והיינו דקאמר הן לצדק ימלוך מלך. ולפי מ"ש גורי האר"י זצ"ל דמלכי ישראל כלם אחוזים במלכותא קדישא. אתי שפיר הן לצד"ק שהוא השכינה ימלוך מלך:

פסוק ז

וכלי כליו רעים וכו'. שמעתי משם הרב מהר"ר אליהו הכהן ז"ל בעל שבט מוסר דרך הלצייי הלא תראה כי ישאל איש מעם רעהו השאילני חפץ פ' אם הוא כילי יאמר ימחול שהכלי קרוב לישבר או חסר או ישן נושן וכיוצא וז"ש וכילי כליו רעים אומר שכליו הם שבורים ורעים כדי שלא להשאילם. ואפשר לפרש דהכונה וכילי כליו רעים לבושי נפשו כליו רעים קרועים וגרועים כי לא עשה מצות משום דרא דממונא. ואם עשה איזה פעם לא מלבו רק מפני הבושה ולכן כלי נפשו רעים:

הוא זמות יעץ לחבל עניים באמרי שקר. כי יאמר מאן לימא לן דהם מהוגנים. ודבריו לעו והם אמרי שקר שאם יעשה צדקה להרבה עניים ודאי איכא בינייהו מהוגנים. ובדבר אביון משפט דשונא מתנות יחיה ואם כן כשאינו נותן לו לעני חיים הוא נותן לו. והוא שקר דגם העני מהנה לנותן ובזה אין כאן לתא דשונא מתנות. וכלפי לייא העשיר יעץ להנצל מלתת לשאינם מהוגנים לתת להרבה עניים וז"ש נדיבות יעץ נדיבות רבות. גם ליכא משום ושונא מתנות יחיה כי על ידי הצדקה קם בתחיית המתים כמשז"ל ונמצא העשיר נהנה ע"י הצדקה וז"ש והוא על נדיבות יקום בת"ה ואין לך הנאה גדולה מזו.

ובאופן אחר אפשר ונקדים מאי דאיפליגו המפרשים דאם עשיר א' נותן לחכם א' שילמוד לשמה והחכם לומד שלא לשמה דהראשונים ס"ל דכל שהנותן כונתו לשמים הקב"ה קובע לו שכר כאלו החכם לומד לשמה ובוחן לבות אלהים. והרב מהר"ש פרימו ז"ל חלק עליהם דכיון דהמקור משחת והחכם לומד שלא לשמה העשיר הפסיד ומזלו גרם. וכזאת נחלקו באשת חכם דהיא עושה השתדלות ומשרתת לבעלה כדי שילמוד כדת מה לעשות ובעלה אינו לומד לשמה דהראשונים ס"ל דהאשה לא הפסידה דכונתה לשמים ואם בעלה לומד שלא לשמה לגרמיה הוא דעבד והיא נוטלת מחצית שכר תורה לשמה. והרב מהר"ש פרימו ז"ל פליג עלייהו דזאת האשה מזלה גרם ואין לה חלק בתורה כלל. ואני בעניי פירשתי דר' יצחק דאמר פ"ק דבתרא דרודף צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות צדקה ס"ל כסברת הראשונים דאם כונתו לש"ש אף דאינם מהוגנים בא בשכרו. ורב נחמן בר יצחק דאמר ממציא לו אנשים מהוגנים סבר כהרב מהר"ש פרימו ז"ל והיינו קראין. וכלי כליו רעים כלומר צורתו ותכונתו וסגנון אבריו ושרטוטיו רעים מורים אכזריות וכליות וקוצר רוח נדיבה וז"ש וכלי כליו רעים ניכר במהותו צורה שכלה קצ"ף ותכונתו הרעה מצרפה למעשה ע"ד שפירשו הכרת פניהם ענתה בם לא כיחדו. זמות יעץ לחבל עניים באמרי שקר לומר שאינם מהוגנים ובדבר אביון משפט שאינו רוצה לאבד מעותיו. אך נדיב נדיבות יעץ שהעיקר תלוי בכונת הנותן והראיה הוא והוא על נדיבות יקום דהכתוב הבטיחו רודף צדקה ימצא צדקה שממציא לו מעות לעשות צדקה וז"ש והוא על נדיבות יקום הקב"ה הבטיחו דימציא לו מעות לעשות צדקה דהכל תלוי בכונתו וכן נשים שאננות קומנה קימה יש לכם דכיון שהן מכוונות שילמדו בעליהן כדת הגם שילמדו שלא לשמה בנות בוטחות שלא הפסידו שכרן..] והיה מעשה הצדקה שלום. אפשר דרמז דעל ידי הצדקה מיחד קבה"ו וז"ש והי"ה מעשה הצדקה צירוף והי"ה כמ"ש ז"ל. שלום הוא יסוד דההוא צדיקא בשביעאה אחיד כמ"ש בזהר הקדוש. ועבודת הצדקה השקט ובטח דאין עבירה מכבה צדקה כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ועל ידי הצדקה תבא הגאולה במהרה בימינו כמש"ה שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי וכו' והיינו דקאמר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים:

פסוק כ

אשריכם זורעי על כל מים וכו'. אפשר במשז"ל אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה וכו' וזה רמז אשריכם זורעי כמש"ה זרעו לצדקה שעושים צדקה עם הת"ח וז"ש על כל מים אין מים אלא תורה. ובזה מבטלים גזרות רעות וזהו משלחי רגל השור והחמור הסט"א:

פרק לג

פסוק ב

ה' חננו לך קוינו וכו'. אפשר במ"ש רז"ל בילקוט תהלים רמז תשל"ו אפי' אין ביד ישראל אלא הקווי כדאי הם לגאולה בשכר הקווי וכו' ע"ש וז"ש ה' מדת רחמים חננו תחון ותרחם עלינו הגם שאין בנו מעשים תחון עלינו בעבור כי לך קוינו ויש בידינו קיווי. היה זרועם לבקרים שהם שעות חסד ורחמים. אף ישועתנו בעת צרה שכבר הצרה בעולם ידענו כי קודם הצרה כבר גזרת הישועה כמש"ל:

פסוק ו

והיה אמונת עתך וכו'. רז"ל דרשוהו על ששה סדרי משנה אמונת סדר זרעים עתך סדר מועד חסן סדר נשים ישועות סדר נזיקין חכמת סדר קדשים ודעת סדר טהרות והגם שלומד כלהו סדרי אי יראת ה' היא אוצרו וכו'. ואפשר לומר דהמשניות הם נגד מ' ולכך הם ששה נגד ו' רומז לקב"ה ליחד קובה"ו. וכן תורה שבכתב נגד הקב"ה והיא ה' חומשים נגד ה' הרומז לשכינה לרמוז יחוד קבה"ו. תורה שבכתב עם תורה שבע"פ ותורה שבע"פ עם תורה שבכתב. ומאחר דתורה שבע"פ שהיא המשניות הם נגד מ' והיא נקראת יראת ה' לז"א דגם שילמוד ו' סדרי משנה צריך יראת ה' היא אוצרו כי השכינה נקראת יראת ה' היא אוצרו אוצר ו' הרומז להקב"ה. ואמרו רז"ל על פסוק גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם דבזכות המשניות תבא הגאולה. ואפשר דהבטחתנו הוא שיגאלנו לכבוד שמ"ו שהיא השכינה ועמה נגאל אנחנו ולכן הלימוד במשניות שהוא כנגד השכינה מרבה השפע בשכינה ותהיה גאולה כ"י לשכינה ועמה תהיה גאולה לנו. ויש לרמוז והיה אמונת עתך ס"ת גימטריא משיח בן דוד עם הכולל שם רמז והן מספר בס"ת משיח בן דוד דבזכות קריאת המשניות יצמיח קרן משיח בן דוד ויהיה עילוי לשכינה שיתחברו ויתיחדו תורה שבכתב עם תורה שבעל פה ובא לציון גואל במהרה בימינו:

פסוק ז

הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון. פירש רבינו האר"י זצ"ל כי אור מחצב הנשמות סמוך לאורות ואח"כ אור מחצב המלאכים וזהו צעקו חוצה שהם חוצה ממחצב הנשמות ובזה פי' בעניותי משז"ל שאמרו המלאכים כשעלה משה למרום מה לילוד אשה בינינו ר"ל תינח הנשמות שהם בין האורות [ובינינו] אבל עתה גם גוף ילוד אשה בינינו דייקא קודם לנו. והשיב הקב"ה לקבל תורה בא ור"ל גופו הוא נשמה וזה רמז פ'

בשגם הוא בשר בשגם גימטריא משה רומז לנשמתו העליונה הוא בשר גם בשרו וגופו הוא בחינת משה שהוא נשמה:

פסוק טו

ועוצם עיניו מראות ברע וכו'. אפשר במ"ש הרב כלי יקר פ' בראשית על פסוק ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים דזה מחלוקת בין יצה"ר ובין יצה"ט בכל חטא כי היצה"ט מבטיח לאדם שכר רוחני לעוה"ב. אמנם היצה"ר טוען כי הוא תכף מראה ההנאה בעוה"ז בעין וזהו ותרא האשה ראתה דברי הנחש וישרו בעיניה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים שתאוות העה"ז נראות לעין משא"כ חמדת העה"ב עין לא ראתה זהת"ד וז"ש ועוצם עיניו מראות עניני העה"ז שהם תענוגות נראות לעינים וז"ש מראות ברע אותיות ערב והוא מכיר כי ערב הוא ברע ועוצם עיניו לכן הנה שכרו מרומים ישכון בעה"ב מצדות סלעים משגבו:

פרק לד

פסוק ח

כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון. אפשר במ"ש רז"ל על פסוק בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וז"ש כי יום נקם לה' אם זכו להחיש הגאולה. ואם לא זכו שנת שלומים שיהיה בעתה ויושלם הריב עם ציון כי עת לחננה כי בא מועד:

פסוק ט

ונהפכו נחליה לזפת של אדום ועפרה לגפרית וכו' מדור לדור. פירש רש"י ז"ל היא קללת משה מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך המשיח עכ"ל ואפשר לרמוז בפ' מלחמה לה' בעמלק מדר דר. מדר דר גימטריא תמ"ח. גם ר"ת דור משה ואחריו דור שאול ודור מרדכי ודור משיח גימטריא מו"ת ועם שני כוללים גימטריא מדר דר שהוא מספר תמ"ח:

פסוק טז

דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה. פירש"י ז"ל קראו ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אחת כמה וכמה כשיגזור עליהם להקבץ לשתות דם ולאכול בשר וחלב עכ"ל ועוד הפרש דשם היו צריכים לבא דוקא אותם שדבקו במינם. אבל הכא יבואו הכל לאכול ולשתות:

פרק לה

פסוק א

ישושום מדבר וציה ותגל ערבה וכו'. כי יהיה הכל ישוב ותגל ערבה כי עתידין אילני סרק לעשות פירות. הדר הכרמל והשרון המה יראו כבוד ה' אשר יהפך מדבר לישוב ואילני סרק לאילני מאכל. מפרשים. ואפשר כלפי האומרים דח"ו ירושלם היא עיר הנדחת שעבדו ע"ז כמש"ה ציון נדחה קרו לה. עתה תשמח ותגל כי שקר ענו כי אינה עיר הנדחת דעיר הנדחת לא תבנה עוד. וירושלם תתעלה ביופי והדר וכבוד הניתן לה המה יראו כבוד ה' הדר אלהינו:

פסוק ג

חזקו ידים רפות וברכים כושלות אמצו. אפשר שיזהיר על הצדקה כלומר תתקרב הגאולה בעבור הצדקה להחזיק יד עניים רפות וברכים כושלות מחוסר כל אמצו ובזה תתבטל הסט"א הנאחזת בירך כמ"ש בזהר הקדוש. והבט ימין וראה כי ס"ת חזקו ידים רפות מות כמש"ה וצדקה תציל ממות. והיא מצלת ממיתה משונה וממיתה עצמה ולכן בא הרמז גם כן בס"ת וברכים כושלות אמצו מות לומר שהצדקה מצלת מכל מות ומקרבת הגאולה ויתקיימו כל ההבטחות:

פסוק ה

אז תפקחנה עיני עורים. שהיצה"ר היה מסמא עיניהם וכן כתבו ז"ל דשם הפ' ס"מ שהוא מסמא עיני האדם לבטל מ"ע ולעבור על ל"ת ולשים מעייניו ורעיוניו בתאוות העה"ז ולבטל תורה. וכשתבא הגאולה יסיר מסוה העורון לאור באור החיים. א"נ רמז מ"ש בפסיקתא כי כב יכול הוא נטל מאור העינים ויגאלנו כדכתיב לחפשי ישלחנו תחת עינו. וז"ש אז תפקחנה עיני עורים. כלומר שהוכו בעינים ויוצאים לחירות בזה ואז תפקחנה עיני עורים. והוא מצד רוב רחמיו דהגם שהוא פוקח עורים יגאלנו על שבזמן מה כהו עינינו וכמו שכתבנו בעניותנו על מאמרם ז"ל בפסיקתא ופירשנו בזה פ' בשובי את שבותיכם לעיניכם בשביל עיניכם אמר ה' שהוא כתוב בתורה וא"צ גט שחרור כמו שאמרו פ"ק דקדושין:

פסוק ח

והיה שם מסלול ודרך וכו'. פי' לא כמו שהיה לשעבר דהיו שני דרכים דרך הטוב ודרך אחר אבל לעתיד יסתלק היצה"ר ולא יהיה אלא דרך א' ודרך הקדש יקרא. מפרשים:

פסוק י

ופדויי ה'. במדת רחמים ישובון וכו' ושמחת עולם היא השכינה על ראשם ועמה יפקון. ששון ושמחה ישיגו אפשר ששון ושמחה יחוד קבה"ו ששון יסוד ושמחה מ'. ישיגו שיוכלו להיות נשפעים מהארתם. ונסו יגון ואנחה פלוני ופלונית:

פרק לו

פסוק ב

וישלח מלך אשור את רבשקה מלכיש ירושלמה (ירושלימה) **אל המלך חזקיהו בחיל כבד**. אפשר דבעיני סנחריב היתה עיר קטנה וזהו ירושלמה כמשז"ל ע"פ וישובו העירה שנדמה בעיניהם כעיר קטנה. אך הקרי ירושלימה דהיוד רמז לשם ה' שאברהם אע"ה קראה ה' יראה וזהו היוד שיש בירושלים כמ"ש הרמ"ע בס' מאה קשיטה כ"י וזהו הקרי ירושלימה ביוד שרומז לשם ה' וזה די להושיעה כי שם ה' נקרא עליה:

פסוק ג

ויצא אליו אליקים בן חלקיהו וכו' ושבנא וכו' אסף המזכיר. כי מלך ישראל אינו אלא לעשות משפט ואלו הם הצריכים למשפט הכהן והסופר והמזכיר. ולה' המלחמה. אך סנחריב בא בחיל כבד כי הידים ידי עשו. מפרשים:

פסוק ה

אמרתי אך דבר שפתים. אפשר שר"ל אתם בוטחים על מ"ש הקול קול יעקב ולכן אין אתם מכינים מלחמה אך תדעו אך דבר שפתים אך מיעוט כי לא תצליחו עם דבר שפתים וצריך עצה וגבורה למלחמה. ואפשר לומר בסגנון אחר דרצה לומר דעו כי מעלת הקול קול יעקב נתבטלה דהרי הגליתי עשרת השבטים ובמקום הקול קול יעקב עתה הוא סוג אחר דבר שפתים ואין בו מועיל וצריך עצה וגבורה למלחמה:

פסוק כא

כי מצות המלך היא לאמר לא תענהו. יש מי שפירש דהכונה כי מצות המלך החכם שלמה היא אל תען כסיל כאולתו:

פרק לז

פסוק ג

כה אמר חזקיהו. אעפ"י שידע חזקיהו הבטחת ישעיה ליהודה ואת מלכם כי לא יפלו ביד סנחריב נתירא שלא יגרום החטא כענין יעקב וכו' וזה דומה ליולדת אשר העובר

בתוקפו וגבורתו ומצד עצמו יש לו כח לצאת ממעי אמו אבל ע"י חולשת אמו ימותו גם שניהם וכן יהודה וחזקיהו כי הבטחת ישעיה ראויה להצלה כמו הילד אבל אפשר דמצד עצמם שהם כמו היולדת לא תקום ולכן אמר כי באו בנים עד משבר והיולדת חלושה ולכן צריך שיעשה האל בעבורו ובזכותך וז"ש אולי ישמע ה' אלהיך. הרב מאיר עראמה ז"ל בס' אורים ותומים בקצור ותקון ט"ס שבדפוס. והנה לפי דברי הרא"ם ז"ל פ' וישלח ההבטחה מתקיימת כל שיש בחילופה הכזבת הנביא אך יש מי שכתב דכשהנביא מוחזק אם יחטאו אינה מתקיימת ובהכי ל"ק קושית הרא"ם ז"ל ממ"ש עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה. ולפ"ז אפשר דישעיה מוחזק ורמז זה באומרו ה' אלהיך דברב גודל נבואתו אומר ה' אלהיך ולזה יש פחד שמא יגרום החטא. ולכן צריך למתקף ברחמי ונשאת תפלה וכו':

יום צרה ותוכחה ונאצה וכו'. אפשר דהכונה יום צרה כי הן בעון חוללנו ותוכחה כי סנחריב נתווכח בדברים. וכי תימא כבר הוא אומר שה' שלחו לז"א ונאצה שתוך כדי דיבור הן זה מנאץ לומר ההצילו אלהי הגוים וכו':

פסוק ד

אולי ישמע ה' אלהיך את דברי רבשקה וכו'. אפשר במ"ש מז"ה חסד לאברהם ז"ל דהגוים אינם פוגמים בחטאם אלא בשר שלהם ולא במדות ח"ו וז"ש אולי ישמע וכו' דדבר זה שהוא חירוף כלפי מעלה אולי יגדל עכשו להפילו ולהעבירו:

פסוק טז

ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים. מטמין ברמ"ז שיעשה לכבודו שיציל בית המקדש וירושלם לכבודו שכב יכול יושב הכרובים ואיך תמסר ירושלם ביד צר ואויב:

פסוק כב

זה הדבר אשר דיבר ה' עליו. פי' על סנחריב. בזה לך שאתה בזית את ירושלם. על כן לעגה לך במפלתך בתולת בת ציון:

פסוק כט

ושאנך. פירוש ושאונך:

פסוק ל

ובשנה השנית שחיס. יש מי שפירש דהיתה שנת השמיטה והיו אסורים בחרישה וזריעה לזה נתברכו ספיחי הספיחים:

פסוק לה

וגנותי על העיר הזאת להושיעה. אפשר וגנותי על העיר הזאת שהיא כנגד מלכות להושיעה לכבוד השכינה למעני ולמען דוד עבדי שהוא בחינת השכינה כידוע:

פסוק לו

ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה. גימטריא מקו"ם עם הכולל לרמוז שהוכו שנגע בכבוד המקום כביכול ולכבוד מקום שכינתו ניצולו ישראל וחזקיהו המלך עליו השלום:

פרק לח

פסוק ט

מכתב לחזקיהו וכו' בחלותו ויחי מחולייו אני אמרתי בדמי וכו'. פירש הרב מהור"ר יהודה קמחי ז"ל במ"ש הר"ן בדרשותיו דכשיקרא לאדם שני חלאים חולי הנפש וחולי הגוף צריך שישתדל תחילה על רפואת הנפש וכמו שאמרו הרופאים כשיזדמנו שני חלאים בשני אברים איזה ראוי להקדים והסכימו שראוי לרפאת אותו שהוא מסוכן ביותר וגם ראוי להקדים אותו שהוא סיבה לחבירו וגם ראוי להקדים אבר שלא יתרפא חבירו כי אם בהתרפאו. והני תלת מילי נקבצו באו ברפואת הנפש והגוף. והנה כאן בחזקיה אמרו רז"ל שאמר לו ישעיה כי מת אתה בעה"ז ולא תחיה לעה"ב וא"כ ב' חלאים נזדמנו לחזקיה חולי הנפש וחולי הגוף ולהתפלל על שניהם אי אפשר דאתרתי לא מצלינן ובודאי דצריך למבעי רחמי על חולי הנפש ופש ליה חולי הגוף. אך הקב"ה כי רחום הוא שלח דברו וירפאהו חולי הגוף גם כן ולכן נתן הודאה חזקיה וז"ש מכתב לחזקיה בחלותו ויחי מחוליו וכמו דת"י כתב אודאה עלי ניסא דאתעביד לחזקיה ויחי מחוליו דייקא דהיינו רפואת הגוף מלבד רפואת הנפש. שהתפלל עליה דכפי האמת היה ראוי שלא ישמעו לו כי אם על רפואת הנפש לבד ולא על חולי הגוף וז"ש אני אמרתי בדמי ימי פי' כשראיתי חולי הגוף וראיתי גם אלכה בשערי שאול והיינו חולי הנפש אז אמרתי אוי על חסרוני ופוקדתי יתר שנותי דכיון דהייתי מוכרח לשאול על רפואת הנפש ויתרצה ה' בכך רפואת הגוף אזדא לה דתרתי לא מצלינא אך ה' ברחמיו רפאני משניהם וז"ש ה' עליהם יחיו שנותיו הנזכרים ולכל בהן חיי רוחי רפואת הנפש ועל זה נתן הודאות ותשבחות עכ"ד. ולפי מ"ש בב"ר פ' ס"ה ובזהר הקדוש ח"ב דף קע"ד ע"ב דחזקיהו חידש חולי שיתרפא א"ש מכתב לחזקיהו נותן הודאה לה' שהפליא לעשות דעד השתא לא היה חולה מתרפא ובו היה מתחיל שחולה מתרפא וז"ש ויחי מחוליו.

אני אמרתי בדמי וכו' דכשחליתי כך היה המדה שימות וא"כ חסרו שנותי וכו' ועתה הקב"ה העדיף מטובו לחדש זה בעולמו דהחולה יתרפא:

פסוק יז

הנה לשלום מר לי מר וכו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל דהנה אמרו רז"ל דישעיה הע"ה לא היה רוצה ללכת אצל חזקיה הע"ה וחזקיה הע"ה לא היה רוצה ללכת אצל ישעיה הע"ה מה עשה הקב"ה חלה חזקיה הע"ה ואמר לו לישעיה הע"ה לך ובקר את החולה וז"ש חזקיה הע"ה הנה לשלום מר כלומר איברא דלעשות ש' ביני ובין ישעיה הנביא ע"ה. מר שאחד יחלה. אמנם תמהתי לי מר למה אני הייתי חולה ולא ישעיה ואלך אני לבקרו בתמיהא עכ"ד ואני בעניי נ"ל לפרש בסגנון אחר דאינו תמיהא רק קאמר תרי טעמי והם אחד שהחולי בא עליו לפי שחטא שלא נשא אשה ונגזר עליו גזרה רעה ולכן צריך הוא שיחלה דוקא אבל ישעיה הע"ה למה יחלה מה עשה. ועוד טעם לשבח לדעת ב"ר והזהר הנז' דעד אותו פרק לא הוה מאן דחלה ואתפח וחזקיה הע"ה הרבה והפציר בתפלה ויחי מחוליו ומן הוא והלאה רוב חולים לחיים. אם כן לשבח חזקיה המלך ע"ה חלה הוא שיעשה נס על ידו וישאר לדורות עולם דחולים מתרפאים ומודים ומברכים לה' וכפי שרש נשמתו וקדושתו של חזקיהו הע"ה היה צריך שיהיה על ידו דוקא. וז"ש הנה לשלום מר פירוש לעשות שלום בין גדולים כי אחד אינו רוצה ללכת אצל אחר לזה צריך שאחד מהם יחלה וזהו מר. ולא יקשה עליך למה לא חלה ישעיה. לז"א לי מר הדבר הוכרח דוקא לי מר שאני אחלה. והטעם ואתה חשקת נפשי משחת שרצית להושיע אותי שלא אמות כמו שכל חולה היה מת וזה רצית שיהיה על ידי. ועוד השלכת אחרי גוך כל חטאי כלומר שהי"ל חטא ונתחייבתי בחולי וברחמיו הצילני:

פרק לט

פסוק א

כי חלה ויחזק. לדעת ב"ר והזהר שזכרנו לעיל דעד חזקיה לא היה מי שחלה ונתרפא א"ש מה שעשה רושם ענין זה ושלח מלך בבל לחזקיהו לשאול לשלומו:

פסוק ב

וישמח עליהם חזקיהו. כי היה קדוש ה' ונודעה יד ה' אל עבדיו וזעם את אויביו:

פסוק ו

ונשא כל אשר בביתך וכו'. דעין רעה של הסט"א שלוחי מלך בבל שראו כל אוצרותיו היה סיבה לשלוט על הכל אחרי כן:

פסוק ח

טוב דבר ה' אשר דברת וכו'. דעל שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום ועתה שמדת הדין גזרה כן. הלא טוב לאחוז בשני העמודים האחרים כי אמת ושלום יהיה בימי. אורים ותומים:

פרק מ

פסוק א

נחמו נחמו עמי. אפשר נחמו נחמו גימטריא יצחק. כי יצחק אבינו ע"ה תמיד היה לנו למגן וצינה בגאולת מצרים נתן אות ש' שבשמו ישחק ולקח צדי"ק ובזכותו גם כן גאולה העתידה וגם ליום הדין כמ"ש בשבת:

פסוק ב

דברו על לב ירושלם וכו' כי מלאה צבאה וכו'. אפשר כי הנה כמה פעמים היה זמן גאולה ובעונות נדחית הגאולה ונתארך זמן הגלות. ובבא הגאולה האמיתית עדיין מסופקים כי שמא בעונות תתבטל הגאולה לז"א נחמו נחמו נחמה בכפלים הן על הגלות עצמו הן על אריכות הגלות ושנדחית הגאולה לשעבר. דברו על לב ירושלם כי עת לחננה כי בא מועד וזמן האמיתי וזהו כי מלאה צבאה והוא בסוג בעתה והיא גאולה אמיתית. ועוד כי נרצה עונה רוצה לומר ששבו בתשובה והזדונות נהפכו לזכיות וזהו כי נרצה עונה העון עצמו נעשה רצון כי חזר לזכות. ונתכפרו העונות כי לקחה מיד וכו' ועתה היא גאולה אמיתית:

פסוק י

הנה א"א בחזק יבא וכו'. פירש עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה במ"ש רז"ל הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה. ואמרו בזהר הקדוש דהצדיק יש לו שכר על זה. וז"ש הנה א"א בחזק יבא במדת הדין לגזור גזרה ח"ו. וזרועו שהוא הצדיק מושלה לו כב יכול והוא מבטלה. ולא תימא שאין רצונו יתברך בזה. לזה אמר הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו השפע שנתרבה על ידי הצדיק בגילוי אורות ומיתוק הדינים עכ"ד. ואני ברגליו אעבורה לרמוז בסגנון אחר כי הנה הגזרות באות מכח הקטיגורים שיש למעלה בעונותינו ובשנאת חנם שזה מדבר רע על זה וזה על זה ומזכירין זה לזה המדות והעונות שיש לכל אחד ומזה נולד קטיגוריא למעלה שכל א' יש לו מליץ טוב וקטיגור וע"י הצדיק הלומד תורה לשמה ואוהב ש' ורודף ש' וגורם ש' בפמליא של מעלה ועי"ז יש לו נחת רוח לה' יתברך כי מדת טובו לרחם ולהטיב ועי"ז מתבטלים הקטיגוריא והגזרות כמ"ש בסוף

פתח עינים וז"ש ה"א בחזק יבא בגזרות קשות ח"ו מסיבת קטיגוריא של כל כת דמזכירין עונות שכנגדו ומתעוררת מדת הדין. וזרועו שהוא הצדיק מושל"ה אותיות השלום כי הוא מרבה שלום וגורם שלום כאן ובפמליא של מעלה הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו שביטל קטיגוריא והרבה שלום:

פסוק כו

שאו מרום עיניכם. אמרו בתקון מ"ט ר"ת שמע המוציא במספר צבאם אלין רמ"ח תיבין דק"ש והאריכו ברזין עילאין ולפי הפשט אפשר לומר איש לא נעדר דעל ידי אמירת ק"ש בדקדוקיה מתקן רמ"ח אבריו ואיש לא נעדר משום אבר והוא שלם בכל אבריו:

פסוק כז

למה תאמר יעקב וכו'. אפשר דשואל דהוא יתברך ציונו לא תלין פעולת שכיר וכו' ואני רואה נסתרה דרכי דרך התורה מה' שאני רואה משפטי שהוא בל תלין יעבור ח"ו הוא עובר על בל תלין שאינו משלם שכר מצות. למה תאמר כך הלא ידעת וכו' ולא טעם אחד בלבד יש בדבר כי כמה וכמה טעמים יש אין חקר לתבונתו:

פרק מא

פסוק ב

מי העיר ממזרח וכו'. אפשר מי העיר הנבואה ממזרח ת"ת לאברהם. צדק יקראהו לרגלו אשתו כמ"ש בזהר הקדוש דרגל כינוי לאשה ור"ל דגם שרה היתה נביאה כמשז"ל דאברהם היה טפל לשרה לנבואה. ובחינתה השכינה הנקראת צדק דע"י מעשה הטוב יקרא לשון זווג כמ"ש הרמ"ע ז"ל ה"ו זו"ן וזהו יקראה"ו:

פסוק ד

מי פעל ועשה קרא הדורות מראש. אפשר דהכונה דבשביל אברהם נברא העולם כמ"ש בהבראם באברהם אלא דאיחר בריאתו לצורך שאם היה אברהם נברא בתחילה במקום אדה"ר ח"ו היה מתבטל לתוקף הדינין ושוב לא היה תקומה על דרך שכתב רבינו האר"י ז"ל בטעם כניסת החסדים אחר כפור ממטה למעלה כמ"ש במ"א באורך. א"נ קורא הדורות מרא"ש גימטריא ישראל דבשביל ישראל נברא העולם. א"נ במשז"ל ואהיה אצלו אמון אומן וז"ש קורא הדורות מראש היא התורה הנקראת ראש כמשז"ל גם קר"א גימטרי"א אש היא התורה אש דת:

פסוק ח

ואתה ישראל עבדי. אפשר דהכונה בהיותך ישראל דמורה על היושר ישר עם אל כלם אחוזי שם אל. אז תקרא עבדי. וגם בהיותך יעקב דמורה על עקבה בחרתיך יען אתה זרע אברהם אוהבי. ואפילו הגרים אינם בכלל כדעת הרב הנמקי ז"ל בנדרים. ושמעתי מפה קדוש הרב המופלא עיר וקדיש כמוהר"ר חיים ן' עטר זלה"ה שפירש דאינו אומר אברהם אהובי אלא אברהם אוהבי כי מרוב ענותנותו יתברך אמר אברהם אוהבי כב יכול שהוא שמח ומשתבח לומר אברהם אוהבי. א"נ ואתה ישראל עבדי אתה הוא חסד עבד"י גימטריא אלהים דמשתף מדת רחמים עם מדת הדין וזהו שאמר ואתה ישראל עבדי:

פסוק יד

אל תיראי תולעת יעקב. פי' כי תולעת דקדושה מבטל לתולעת דסט"א כמ"ש האר"י ז"ל בפ' עולת תמיד אני עזרתיך נאם ה' וגואלך קדוש ישראל ע"ד מ"ש בירושלמי סוף ברכות אכסנדר וכו' ע"ש.,] ואתה תגיל בה'. אפשר דהכונה תשמח בה' במאי דכתיב ואתם הדבקים בה' כמ"ש בזהר הקדוש דמורה דבקות גמור. ותשתבח שזכית שכב יכול נקרא קדוש ישראל וז"ש ובקדוש ישראל תתהלל א"נ במה שרמזנו לעיל בסמוך:

פרק מב

פסוק ה

כה אמר האל ה'. אפשר במה שחקרו המפרשים דכיון דעדת ישראל שבויה ודרך משל המשילו דכ"י יש"א ביום ההוא לישראל ושבויה אסורה לכהן. ויש שני תירוצים אחד כמ"ש בספרי על הן ישלח איש וכו' דכ"י הוא אל ולא איש. ותו דעושה אותנו בריה חדשה. והני קראי פירשום המפרשים בגאולה העתידה ובמלך המשיח וידוע דלעתיד בגאולה יהיה לנו דין נשואין דהוא בחצר דידיה כמ"ש הרב מהרימ"ט ז"ל. וכדי דלא תקשי דשבויה אסורה לכהן לכן פתח ואמר כה אמר אמירה רבה האל ה' והוא תירוץ הספרי כי אל אנכי ולא איש ועוד כי הוא יוצר הכל נותן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה ונעשו בריה חדשה ממש לגמרי ואין כאן שבויה דפנים חדשות באו לכאן:

פסוק ו

אני ה' קראתיך בצדק. אפשר במ"ש בזהר הקדוש דכ"י השכינה עמנו ועמה יפקון וז"ש אני ה' דגאולת מצרים כתב הרב ש"ך ז"ל עה"ת דהוסיף א' על שם אלהים ונעשה אני ה' לרחם על ישראל ופירשנו בעניותנו שזה כונת הכתוב אני ה' לא שניתי דממצרים ועד הנה כב יכול תדיר אומר אני ה' ולא כלו רחמיו וז"ש אני ה' לא שניתי וידוע כי אני ה'

גימטריא לבנה שרמז לשכינה. וז"ש אני ה' קראתיך בצדק שהיא השכינה כמ"ש ועמה יפקון ובעבורה אומר אני ה' שהוא בגימטריא לבנה ומרחם עליך ואצרך וכו':

פסוק ז

לפקוח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר. אפשר במ"ש רז"ל בפסיקתא אחפש את ירושלם בנרות כמו לחפשי ישלחנו תחת עינו אמר הקב"ה אני סימתי את עיניהם דכתיב נסך עליהם רוח תרדמה ויעצם את עיניהם דין הוא שיצאו לחירות וכו'. וכל זה מרוב רחמיו מכמה צדדין כמו שכתבנו בעניותנו בדרושים. ועל הכל דבידו יתברך להחזיר אור עיניהם ולא יצאו לחירות. ואדרבא גברו רחמיו יתברך דמחזיר אור עיניהם ומוציאם לחירות על מה שסימה עיניהם באותו זמן. וז"ש לפקוח עינים עורות והוא יתברך מחזיר אורם. ועם כל זה להוציא ממסגר אסיר מהגלות על מה שהיו מקודם ואלו רחמים גדולים רבים ועצומים:

פסוק כא

ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. אפשר דידוע דתורה שבע"פ מיוחסת לשכינה והיא נקראת צדק. וכל החידושים בכל חלקי התורה נקראים תורה שבע"פ. וז"ש ה' חפץ למען צדקו היא שכינתו יגדיל תורה שבע"פ שכל חכם מחדש חידושים. ויאדיר נותן בהם חוזק וירחיב גבולם בתורה. א"נ במשז"ל שהקב"ה זורע התורה והפירות נותן לבעלי התורה בעה"ז כמו שכתבנו בעניותנו באורך בדרושים וז"ש ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה שזורעה וגדלי פירות ויאדיר לבעלי תורה בעה"ז:

פסוק כד

מי נתן למשיסה יעקב וכו'. יש מי שפירש טעם למה שלמו נפשות ונכסים במ"ש רבינו האר"י ז"ל פוקד עון אבות על בנים דוקא עון אבל חטא איש בחטאו ימות והיינו שהיו בכח אביהם וכיון שחטאו עם אביהם וחזרו וחטאו הו"ל מועד דקי"ל כרבי דבתרי זמני הויא חזקה ודינו להשתלם מן העליה והוא מזיד עון ומה שחטאו הם עצמם הוי דין תם ונפרע מגופו וזה כונת הכתוב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושל"ם ועמ"ך לחרפה. וז"ש מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים תרתי נפשות וממון לז"א הלא ה' זו חטאנו לו אנחנו ולא אבו אבותינו בדרכיו הלוך זתה"ד בקצור. ואפשר לומר בפשיטות דבדיני שמים אדם לוקה ומשלם וז"ש מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים נפשות וממון. לז"א הלא ה' זו חטאנו לו ובדיני שמים אדם לוקה ומשלם:

פרק מג

פסוק ו

אומר לצפון תני וכו'. אפשר במ"ש רז"ל כי כשהאדם שואל מה' עושר או בנים וכיוצא תכף ה' משמים משפיע שפע רוחני אשר כח בו ליתן מה ששאל השואל וזה להורות כי רבו רחמיו ורצונו לרחם ולתת לכל שואל שאלתו. אך מצד צפון עובר זה השפע ויש שם בית דין והם מעייני בדיניה דההוא גברא אם ראוי לקבל השפע ההוא וכפי מעשיו דנים אותו לתת כפי ערכו והיותר נשאר שם בצד צפון ולעת"ל ניתן כל הטוב ההוא לצדיקים ואפשר ז"ש אומר לצפון תני כלומר כל הטוב והשפע אשר הונח בצפון על פי ב"ד לעת"ל צפון יתן הכל לעבדי ה' ודייק לומר תני שהוא שם בפקדון ואינו מחוסר אלא נתינה. ולתימן שהוא דרום דהוא חסד אל תכלאי על דרך לא תכלא רחמיך:

פסוק ז

כל הנקרא בשמי. רמז לאצילות ולכבודי בראתיו רמז לבריאה יצרתיו רמז ליצירה אף עשיתיו רמז לעשיה:

פסוק כא

עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. אפשר עם ז"ו גימטריא אחד כי ישראל גוי אחד בארץ. זו ר"ת זעיר ונוקביה גם מ' מדה ז' ות"ת ו' כמש"ה בנים אתם לה' אלהיכם. ואפשר לרמוז עוד דתלמוד תורה הוא ברוח שהוא ביצירה וזה רמז יצרת"י לי תהלתי יספרו כי ילמדו התורה כי כל התורה שמותיו של הקב"ה:

פסוק כב

ולא אותי קראת יעקב. הראשונים פירשו דרך הלציי ולא אותי קראת כשאינו לומד בתורה נקרא יעקב דמורה על שם עקבה. אך כי יגעת בי שאתה יגע בתורה ועוסק בהלכה בכח גדול כמו שהיה נוהג רבינו האר"י ז"ל. אז נקראת ישראל ישר עם אל:

פסוק כה

אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני. אפשר דיש סברא דבתחילה אדם פושע ואח"כ בא לידי חטא וז"ש אנכי אנכי בזכות שקבלתם התורה שכתוב בה אנכי ובקבלה לבד נתקיים העולם כמ"ש התוס' פ"ק דע"ז בעבור זה בצירוף מדת רחמים וזהו אנכי שאני אב הרחמן הוא מוחה פשעיך למעני וכיון שמוחה פשעיך שהם העיקר ועונות ראשונים ממילא וחטאתיך שהם השגגות לא אזכור:

פרק מד

פסוק א

ועתה שמע יעקב עבדי. אפשר כי אין ועתה אלא תשובה שמע יעקב עבדי וכשהרהרתם תשובה תכף אני קורא אותך עבדי וכמ"ש פ"ק דקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת דשמא הרהר תשובה ואפשר רמז לי"מ שכתב רבינו ירוחם דאפי' גנב וגזל כל שהרהר להשיב הגזילה סגי והרי הוא צדיק גמור. וזה רמז ועתה אם קבלת לעשות תשובה הגם שעדיין יעקב על שם עקבה דעדיין לא החזרת הגניבה מ"מ נקראת עבדי כיון שקבלת התשובה כדעת י"מ הנז':

פסוק ב

כה אמר ה' עושך. פי' שבראתי הנשמה ונשמות הקדושה הם באוצר הטוב בפני עצמו ויוצרך מבטן שבאה שם נשמה קדושה ומלמדין לו כל התורה יעזרך אל תירא וכו' א"נ דכב יכול אמר ואשר הרעותי שברא היצה"ר וגם כי החומר והיות האדם בשר ודם דין גרמא לחטוא וז"ש כה אמר אמירה רכה ה' מדת רחמים עושך כי הוא הבורא והוא שם היצה"ר בקרב איש ויוצרך מבטן בשר ודם וחומר ולזה יעזרך. והנה צורף אשר בחסדיו אוהב אותנו ואנחנו עמו ובחר בנו וגם אלה סיבות להחזירנו בתשובה ולעזרנו על דבר כבוד שמו וז"ש אל תירא עבדי יעקב שאתם עבדי וזה יספיק לרחם ועוד וישורון בחרתי בו ומצד שאני בחרתיך אני מרחם עליך:

פסוק ד

וצמחו בבן חציר. כתב הרב מהר"ש עדני ז"ל בס' דברי אמת כ"י בבן חסר יו"ד כתיב והבית ראשונה שמוש כמו בית של מילת בתוך וכצ"ל בפירוש רד"ק וכן הוא בדפוס פורטגאל וגם במכלל יופי כן משמע אכן מהתרגום ומהראב"ע ז"ל מוכח שהוא בכ"ף עכ"ד ועיין במנחת שי ויש שם ט"ס:

פסוק ה

זה יאמר לה' אני. אפשר דהכונה שהוא צדיק גמור ומכוין ליחד קבה"ו וז"ש זה יאמר ליחד לה' קב"ה אני מ'. וזה יקרא בשם יעקב שאינו סומך על מעשיו ומרגלא בפומיה שהוא סומך על זכות אבות וז"ש יקרא בשם יעקב. וזה יכתוב ידו לה' שהוא כותב ספרים תפילין ומזוזות ליחד קבה"ו בשם כל ישראל וז"ש ובשם ישראל יכנה:

פסוק כא
זכר אלה יעקב. פירוש המון העם וישראל הם החשובים כי עבדי אתה כלכם אחדות אחד ולכל אני אומר כי עבדי אתה כנגד הנשמה חלק אלוה ממעל. וכנגד הגוף אמר יצרתיך עבד לי אתה. ולכלכם אני אומר ישראל לא תנשני:

פרק מה

פסוק א
כה אמר ה' למשיחו לכורש. הכונה שכל העושר והגדולה והכבוד שנתתי לך לא למענך אני עושה כי אם למען תדע כי אני בעל היכולת ועל כן תתן רשות לבני הגולה לעלות לירושלם לבנות ביתי. וגם שקראתי בשמך אלהי ישראל אני ושמי נקרא עליהם דוקא והטעם שאני עושה זה על ידך זה הוא כי אין זכות שלם לישראל כי אם למען עבדי יעקב וישראל שקראתיו להיות בחירי אך לא בזכות עם ישראל כי לא שלמים הם. מפרשים:

פסוק ט
הוי רב את יוצרו וכו'. י"מ על בלשצר מלך בבל שנשתמש בכלי בית המקדש וביה בליליא קטיל בלשאצר:

פסוק יד
כה אמר ה' יגיע מצרים וסחר כוש וכו'. על סנחריב כשחזר מכוש ומצרים ובא לילחם על ירושלם והמלאך הכה כל חילו וחזקיהו הע"ה וחילו בזזו את כל עושרו שהביא מכוש ומצרים ואביזרייהו:

פסוק יז
ישראל נושע בה' תשועת עולמים וכו'. אמרו רז"ל דכשה' כב יכול הוא המושיע אז היא ישועה קיימת לעד וז"ש ישראל נושע בה' על ידו דוקא אז היא תשועת עולמים:

פסוק כג
כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון. אמרו בנדה דף ל' כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה ומשביעין אותו תהיה צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כלו אומרים לך צדיק אתה תהיה בעיניך כרשע. וכד הוינא טליא פירשתי דיש לדקדק דברישא קאמר יום המיתה ואח"כ יום הלידה. ותו מה טעם דאפי' כל העולם אומרים שהוא צדיק יחזיק עצמו לרשע ובודאי שהוא בעצמו נראה בעיניו שהוא צדיק ונוסף עוד דהכל יאמרו דצדיק הוא וא"כ מה טעם יחזיק עצמו כרשע. והא אמרינן ידע איניש בנפשיה אי צדיק גמור הוא. אמנם נראה דרז"ל במת"ק ודש"ן רמזו כאן סוד הגלגול

והיינו דנקטי ברישא יום המיתה ואחרי מות קדושים אמור דלהיות קדוש ולהשלים חקו צריך לבא בגלגול ולכן תשבע כל לשון בסוף דיבא בגלגול. וזה טעם השבועה דמאחר דיש גלגול בעולם אפי' הוא צדיק בעיניו ואמר כל העם יהיה בעיניו כרשע דמי יודע מה חטא בגלגול הקודם. ואחר זמן ראיתי שקדמוני רבנן:

פרק מו

פסוק ב

קרסו כרעו יחדיו. י"מ דכלפי השרים של מעלה דקודם דכרע בל קורס נבו כרעו קרסו יחדיו השרים של מעלה:

פסוק ד

אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט. אפשר לרמוז אני עשיתי היצה"ר כמו שאמר כב יכול ואשר הרעותי ואני אשא אסלח לחטאתם שהם אנוסים והגם שעל ידי התורה נצולים מיד יצה"ר ונמצא שאינם אנוסים במ"ש פ"ק דבתרא אני אסבול הגם שזה שלא עסקו בתורה רעה חולה כי על כן גלו כמ"ש על עזבם תורתי. מ"מ ואמלט יהמו רחמי ואצילם. א"נ אפשר דרחמיו מרובים ובא וראה אחת מהנה מפלאות תמים דעים שהוא הכה למצריים עשר מכות על שהעבידו ישראל והוציאם. ועל ים סוף המרו והיה הדין שיטבעו ח"ו אך כדי שלא יאמרו הגוים שהביא המכות על שהעבידו ישראל והם לא היו כדאים שהרי נטבעו ולזה הציל לישראל כמו שכתבנו בעניותנו בדרושים מיסוד הרב הגדול מהר"ר יוסף קובו ז"ל אשר בנה עפ"י רז"ל. והגם שהכל גלוי לפניו יתברך כל זה ממדת רחמיו ועל דרך זה יהיו כמה ענינים לכלל ישראל ולפרט כל א' מעין דוגמא. וזה רמז על האמור ועל כיוצא בו וז"ש אני עשיתי מכות לגוים על שהרעו לישראל ואני אשא לחטאת ישראל. ואני אסבול כשיחטאו ישראל ואמלטם כדי שלא יאמרו הגוים שעשיתי שלא כדין:

פסוק ח

זכרו זאת והתאוששו והשיבו פושעים על לב. אפשר לומר והוא קצת הלציי במה שנודע כי יש שני דברים והם עיקרים גדולים לכללות ישראל ולפרט כל אדם מישראל אחת עסק התורה בחשק נמרץ וזאת שנית לזכות לחייבא והם שני עמודים גדולים לכלה הפשע ולקרב הגאולה וז"ש זכרו זאת היא התורה ויהיה בחשק נמרץ על דרך שאמרו בזהר הקדוש סוף פ' לך לך על רבי אבא דאתלהיטו אנפוי מחדוותא דאוריתא וז"ש והתאוששו דמרוב החשק יהיה בכם רוחניות אש התורה וניכר בכם כי אש התורה שורה בכם והוא

ענין מופלא. וזאת שנית והשיבו פושעים על לב לזכות לחייבא בנועם שיח לישב לבם ולעשות שיהיה להם לב טהור לתשובה ולעבוד עבודת ה':

פסוק יב

שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה. אפשר לרמוז שהכיליות היא מדה רעה מאד והנה צור"ף עמה אכזריות שלא לרחם על העניים האומללים וז"ש אבירי הלב שהם אכזרים ורחוקים מצדקה. ורמז שאינם מיחדים השכינה שהיא הצדקה והגם שעניני המקראות יתפרשו כפי פשטן כבר נודע כי כמה פנים לפנים שפשט הכתוב בענין אחד ויש בו כמה רמזים ארבעה נכנסו לפרד"ס וכמו שכתבנו בעניותנו כמה פעמים והוא דבר פשוט גלוי וידוע:

פסוק יג

קרבתי צדקתי לא תרחק וכו'. אפשר דהבטחת ישראל בכל גלות ממצרים ועד הנה שבעבור שכינתו שהיא כב יכול עמנו בגלות תפרה ישע ועמה יפקון כמ"ש בזהר הקדוש. וז"ש קרבתי צדקת"י שהיא השכינה ואקרבנה ליחדה לא תרחק ועי"ז ותשועתי לא תאחר להושיע ישראל. ונתתי בציון רמז למ' תשועה לישראל תפארתי ומשם תמשך הישועה לישראל האחוזים בתפארת כמ"ש בזהר הקדוש בסוד ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וז"ש לישראל תפארתי:

פרק מז

פסוק ד

גואלנו ה' צבאות שמו קדוש ישראל. אחרי אשר דבר גדול דיבר הנביא פורענות בבל. אמר הנביא גואלנו ה' צבאות נקוה שתגאלנו לכבודך לא לנו כי לשמך תן כבוד. מפרשים. ואפשר להרחיב הדבר כי אמר גואלנו לכבודו ליחד הדודים ה' צבאות רמז לת"ת נצח הוד שמו מ' קדוש ישראל שיהיה יחוד בהמשך מקדש סוד חכמה בסוד אחותי בת אבי וזהו קדוש ישראל. והגאון מהר"ר אברהם ז"ל אב"ד בריסק דליטא הגידו לו בחלום סוד קדוש כי אותיות ק"ש רמז לת' איש דעשו סט"א ובאו אמצע אותיות דו סוד היחוד וזהו קדוש זהת"ד וזה רמז גואלנו שיהיה יחוד עליון קדוש ישראל לבטל ת' דסט"א ואותיות ד"ו הרומזות ליסוד ומ' כנודע באמצע וז"ש קדוש ישראל:

פסוק ה

שבי דומם וכו'. אחר שהנביא תלה הגאולה לכבודו. מרוב ענותנותו יתברך אמר שבי דומם וכו' אמר שינקם מהם על שהכבידו עולם על ישראל. מפרשים:

פסוק יד

הנה היו כקש אש שרפתם וכו'. יש מי שפירש כי הקש נשרפת בלי להבה וגחלי אש יספיקו לשורפה וזהו בעה"ז. ועם כל זה לא יצילו נפשם מגהנם ואלו הן הנשרפין בלהבת גהנם:

פרק מח

פסוק א

שמעו זאת בית יעקב וכו'. כלומר מה שמתעכבת גאולה הוא שאתם בית יעקב בלתי כשרים ואתם קוראים עצמכם ישראל לומר שאתם כשרים. ואין אתם נותנים לב לשוב [ואפשר דר"ל שאם אתם סומכים על שאתם נקראים ישראל כמ"ש בירושלמי דסוף ברכות לסמוך על זה הוא חטא כפול ויותר עונש ודוק כי קצרתי]. ועוד כי מימי יהודה יצאו רמז שבאו משבט יהודה שקדש שמו יתברך וירד לים תחילה והם נשבעים לשקר ובאלהי ישראל יזכירו לא באמת כי הם יעקב בלתי כשרים ולא בצדקה להציל נפשם כמו נודרין להרגין שאז מותר וצדקה תחשב. מפרשים. ואפשר לפרש הנשבעים בשם ה' שבועה ממש. ובאלהי ישראל יזכירו היינו דאמרו הין הין או לאו לאו דהוי שבועה כשמזכירים ה' כמ"ש הפוסקים ובזה פירש הרב הגדול מהר"י זאבי ז"ל מה שתרגם אונקלוס פרשת נח ואמר ה' במימרי"ה לא אוסיף למילט וכו' וז"ש ובאלהי ישראל יזכירו דייקא. לא באמת דהוי לשעבר והוי שקר ובממון דוקא כה"ג נפסל לשבועה והוי פלוגתא דרש"י ור"ת כמ"ש בח"מ סי' ל"ד. ולא בצדקה דבאיסור להצדיק דבריו אפי' להבא אסור כמ"ש הש"ך י"ד סי' קי"ט ס"ק כ"א:

פסוק ה

פן תאמר עצבי וכו'. אפשר שע"ז הפסל ועושים אמצעי לו ויאמרו שבשביל שקצרו בעבודתו הפסל ומסכה ע"ז צוה לעצב שלוחו שקצרו בעבודת הפסל:

פסוק ח

כי ידעתי בגוד וכו'. אפשר במ"ש פ' חלק דיצה"ר שולט בצאתו לעולם. וההיא דפ"ב דיומא דלחישו ונפק אוצר פירי כתב הרב מהר"ם ן' חביב ז"ל דאינו שולט אלא בצאתו. וז"ש כי ידעתי בגוד בבטן תבגוד ביציאה שישלוט בך יצה"ר ובזה תבין ופושע מבטן קורא לך דלא אילחיש דיש יצה"ר. וקרוב לזה יש לפרש במ"ש ס' חסידים סי' אלף קל"ז ועיין פני דוד פ' תולדות ודוק:

פסוק ט

למען שמי אאריך אפי. אפשר לומר דהכונה שיביא הגאולה בעבור השכינה שהיא כב יכול בגלות וזה רמז למען גימטריא קץ שמי דשם היא השכינה בסוד ויעש דוד שם ומ"ש אאריך אפ"י רמז כי הויה אדני גימטריא אפ"י שיהיה יחוד עליון וימשך מבחינת אריך ואז תתבטל הסט"א ותהיה גאולה. ותהלתי אחטם לך אפשר לרמוז שימשך מן ש"ב למ' שהיא מדה ח' וזה רמז אחטם גימטריא ן' ועוד ח' לך בשבילך:

פסוק כב

אין שלום אמר ה' לרשעים. אמרו רז"ל מכאן שהקב"ה אוהב את הרשעים. והפשוט בזה הוא כמ"ש רז"ל ובן אין לו עיין לו ומאחר דהכא כתיב אין ש' דרשינן אין עיין דיש צד שאוהב את הרשעים. א"נ אפשר במה שפירש מורינו הרב הגדול שארנו כמהר"ר אברהם יצחקי ז"ל בכונת הבת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר דהכונה דמרוב ענותנותו יתברך הוא קורא לחטאים ולפושעים שישובו וז"ש שובו בנים שובבים דכב יכול הוא קוראם לשוב חוץ מאחר שאינו קוראו לשוב אך אם הוא מעצמו ישוב יקבלנו ודאי ובזה פירשנו בעניותנו בדרושים מאמר ירושלמי בס"ד. וז"ש אין ש' אמר אלהי לרשעים גמורים הקב"ה אינו קורא להם לשלום אבל אם הם מעצמם יבואו לשלום ולשוב בתשובה שלימה יתקבלו ברצון והיינו דכתיב אין ש' אמר ה' לרשעים דהול"ל אין ש' לרשעים אלא דייק לומר אין ש' אמר ה' דהוא אינו אומר אך אם הם באים מעצמם יתקבלו כי לא כלו רחמיו והיינו דאמרו רז"ל מכאן שהקב"ה אוהב את הרשעים דחביבותיה גביהו דאי אתו מגרמייהו אין נסתר מחמת"ו אהבתו וחמלתו והרב מקראי קדש במגילה פירש הפ' בדין יש עבד שנותן ש' לרבו ואיכא למיחש ששחררו. ולי הדל אפשר בדין אדם למד לעצמו לא יצא בן חורין ושלום היא התורה ודו"ק:

פרק מט

פסוק ד

ואני אמרתי לריק יגעתי וכו'. בירושלמי פ"ג דע"ז וב"ר פ' ס"ב ר' אבהו מי דמיך עברין קומוי י"ג נהרין דאפרסמון א"ל כל אילין למאן א"ל דידך א"ל כל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי וכו' וצריך להבין מה עלתה על דעתו דר' אבהו דקרי אנפשיה ואני אמרתי לריק יגעתי והלא אין הקב"ה מקפח שכר בריה ואפי' שכר שיחה נאה. ואפשר במה דהוו בה קמאי דפ"ק דקדושין אמרו חלה שלש ועבד ג' אינו חייב להשלים ואלו פ' האומנים אמרינן דהיכא דאניס שכיר או קבלן לא יהיב ליה אלא שכר שלפני האונס

ותירץ מהר"ם דשאני ע"ע שכבר קבל שכרו משא"כ גבי פועל דעדיין לא קבל שכרו. ולפ"ז אם הצדיק נתבטל מתורה ומצוות אף באונס מדינא אין לו שכר על זמן שהיה בטל כדין פועל שלא קבל שכרו. אך הריטב"א תירץ דשאני פועל דהשכירו למלאכה ידועה וכשלא עשאו אף אם נאנס אין לו אלא מעשהו אבל ע"ע דנשתעבד לעשות כל מלאכת בעה"ב נסתחפה שדהו. ואפשר דר' אבהו הוה פלח בי קיסר כמ"ש בש"ס וגם הי"ל איזה חולי וסבר כתירוץ מהר"ם דפועל דעדיין לא קבל שכרו אין לו אלא מה שעשה דוקא. וכשראה רוב השכר והוא באח"ד נהרי"ו עמו בעצמו שיער שהקב"ה משלם על כל הימים אף שנתבטל וקרא מקרא ואני אמרתי לריק יגעתי כשנבטלתי מתורה ומצוות כתירוץ מהר"ם אכן משפטי את ה' מדת רחמיו וברוב רחמיו ביד המלך משלם הכל. ועוד ופעולתי את אלהי אינו למלאכה ידועה כפועל אלא כעבד עברי לכל מלאכת בעל הבית וז"ש ופעולתי את אלהי וזהו כתירוץ הריטב"א ובכן הצדיק בא בשכרו משלם דהוא משועבד לכל מלאכת ה' תרי"ג מצוות וענפיהם ומצוות וגזרות דרבנן שכלם נאמרו למשה מסיני:

פסוק ז

כה אמר גואל ישראל קדושו וכו'. אפשר דהכונה כה אמר ה' גואל ישראל והגאולה העיקרית להוציא ממסגר אסיר ניצוצי הקדושה אשר היו טמעי"ם בסט"א וטרפו גם גנבו גם כחשו. הסט"א. וזהו הגאולה אמיתית וז"ש גואל ישראל קדושו כי הוא גואל קדושת ישראל אשר נפוצו בין הקליפות לבזה נפש דייקא כלפי השר של מעלה כי כל ישעו וכל חפצו לבוז בז נפש ישראל. ומכניס בלב אומתו לרעו"ת ביעקב לבלע ולהשחית זרע ישראל וכמו שאמרו בזהר הקדוש דהשר של מצרים היה נותן בלב המצרים להרע לישראל וז"ש לבזה נפש לאותו הבוזה הנפש הוא השר שהוא מתעב גוי שמכניס בלב האומה לתעב ולשקץ ישראל ח"ו והיינו דקאמר למתעב גוי. ועל ידי זה העבד ישראל מושלים בגופו ונפשו השר והאומה וז"ש לעבד מושלים. הנה יום בא לה' חיל בלע ויקיאנו ויצאו לאור ניצוצות הקדושה בהתגבר תוקף הרחמים כמו שהיה ביציאת מצרים וז"ש מלכים יראו וקמו כי עיקר הניצוצות הם משבעה מלכים כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל ואלה המלכים יראו המאורות הגדולים וקמו מעמקי הקליפות. שרים הם שרי האומות וישתחוו למען ה' אשר נאמן בהבטחותיו לגאול נפשנו קדוש ישראל ויבחרך לעבוד עבודתו:

פסוק ח

כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך. אפשר להסמיך כאן מה שכתבתי בעניותי בדרושים יען אמרו רז"ל דתפלת הצבור היא העולה ומי שמתפלל עם הצבור נענה ותפלה ביחיד מסוכנת. אפשר למצוא קצת תרופה דכשהאדם מתפלל עם הצבור יתפלל שישמע ה' כל תפלותיו שהוא מתפלל ומבקש כשהוא ביחיד ולהיות שמתפלל זה כשהצבור מתפללין ה' ברחמיו ישמע תחינתו שיענהו בכל תפלותיו ומה גם כשהצבור אומרים שישמע ה' תפלתם כמו מה שאומרים קבל צלותין ובעותין בעידן עקתין והוא כשיאמר עם הצבור זה וכיוצא יכוין שיענהו ה' גם כשמתפלל ביחיד והארכתי קצת והבאתי דברי המפרשים ומשל על זה. ואפשר לרמוז דז"ש בעת רצון שהצבור מתפללין ושאלת לקבל תפלתך ביחיד עניתך לקבל תפלתך. ולכן וביום ישועה עזרתיך לקבל תפלתך ולהושיעך:

להקים ארץ. אפשר דהכונה להקים השכינה שנקראת ארץ כמש"ה אקים את סוכת דוד להנחיל נחלות שוממות לברר ניצוצי הקדושה אשר היו שוממות בסט"א לאמר לאסורים צאו אפשר לעשרת השבטים שאינם יכולים לצאת מגבולם בדבר ה' והם אסורים להתיר להם לצאת ולאשר בחשך הם בני משה שהם מעבר לנהר סמבטיון הגלו על דרכים ירעו שלא יחסרו דבר בדרכם. הנה אלה מרחוק יבואו וכו' עשרת שבטים ובני משה וקבוץ גליות:

פסוק יג

רנו שמים וגילי ארץ. על רובי רבבות עם ה' שגאלם ה' כרב רחמיו והמון חסדיו. ועיין בקונטריס דבש לפי דף י"ג סוף ע"א:

פסוק יד

ותאמר ציון עזבני ה' ואדני שכחני. אפשר לומר דגדלה תמיהת ציון כי ה' שהוא מדת רחמים עזבני. וגם ואדני שהוא רחום בדין שכחני ולפי שאמרה ציון על שם אדני שרומז לשכינה שכחני השיבה השכינה התשכח אשה עולה וכו':

פסוק טז

הן על כפים חקותיך. פירשו המפרשים לדרכם שהם השמים כי הנה הנם על העננים. ואפשר כלפי מ"ש בברכות דף ל"ב דאמרה כנסת ישראל שמא תשכח לי מעשה סיני והשיב ואנכי לא אשכחך ועל זה קאמר הן על כפים חקותיך כלומר לא אשכח קבלת התורה בסיני שאמרתי אנכי וקבלת התורה דהא על קבלת התורה לבד נתקיימו השמים כמ"ש התוס' פ"ק דע"ז וז"ש הן על כפים השמים שקיימים בקבלת התורה חקותיך.

ושמעתי מי שפירש במ"ש רז"ל דהפסיקה חומה בינינו לשמים בעונותינו והצדיקים בתורה ומצוות שוברים בחומה זו ועושים חלונות. והבינוניים במ"ט עושים חרכים בחומה זו וזש"ה משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים וז"ש הן על כפים חקותיך אבל חומותיך שנעשו בעונות נגדי תמיד. אך מהרו בניך בתורה ומצוות מהרסיך ומחריביך בחומה זו ממך יצאו לעתיד שצריך להרוס ולהחריב חומה זו ובא לציון גואל. ויש מי שפירש הן על כפים על מצות הצדקה הנעשית בכפים חקותיך דבגלות הצדקה כקרבנות ומקרבת הגאולה ועל זה חקותיך כי גדלה מצות הצדקה מאד מאד עכ"ד ויתישב הטב לפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל דעבירה אינה מכבה צדקה וע"ז אמר הן על כפים מעשה הצדקה חקותיך בסוד וצדקתו עומדת לעד:

פסוק יז

מהרו בניך וכו'. אפשר דהשב מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות והאהבה ניכרת מהזריזות כמשז"ל וז"ש מהרו בניך ר"ל שימהרו לשוב ולקיים מצות. ובזריזות הזה מבריחים הסט"א אשר בקרבם וגם הקטיגורים וילדי פשע מקרי. ובשוב מאהבה וזריזות מהרסיך ומחריביך קטיגורים וילדי קרי ממך יצאו. שאי סביב עיניך וראי כלם כל ניצוצי קדושה וכל המלאכים אשר נעשים מהמצות נקבצו ניצוצי הקדושה מהקליפות יצאו קבוצים. והסניגורים בין מהמצות בין מזכיות מהעבירות שנתהפכו כלם נקבצו באו לך חי אני נאם ה' כי הוא מקבץ נדחי ישראל כי כלם כעדי תלבשי חלוקא דרבנן ותקשרים לניצוצי הקדושה ליחדם יחוד גמור ככלה העליונה שכינת עזנו אשר היא מלקטת ומבררת ניצוצי הקדושה:

פסוק כו

וגואלך אביר יעקב. כתב הרב מהר"ש ויטאל ז"ל בן יאי"ר לרבינו מהרח"ו ז"ל כי אביר יעקב אותיות רבי עקיבא רמז בזכות עשרה הרוגי מלוכה ונקט ר' עקיבא ע"ד שאמרו ר' עקיבא וחביריו:

פרק נ

פסוק א

כה אמר ה' איזה ספר כריתות וכו'. כבר עמדו ראשונים ואחרונים ברומיא דקראי דהכא כתיב איזה ספר כריתות ובירמיה סי' ג' כתיב שלחתיה ואתן ספר כריתותיה אליה. ורז"ל במדרש אמרו למלך שנתן גט וחטפו ממנה ואינו מובן דאמאי חטפו. ורבו כמו רבו ישובי המפרשים ז"ל ודרך דרש ומשל אפשר לומר במה שיש להסתפק באחד שנתן גט לאשתו

והגט היה כשר מדאוריתא ופסול מדבריהם והלכה וזנתה אי מותרת לחזור לבעלה ואני בעניי העליתי בזה דמותרת לחזור לבעלה הואיל והגט כשר מדאוריתא ואין כאן ונטמא אף שהגט פסול מדרבנן. והנה כי כן דרך דרש ומשל וכפי פשט הכתוב שלחתיה ואתן ספר כריתותיה בידיה נאמר דהגט הזה היה כשר מדאוריתא ופסול מדבריהם וזהו המשל שחטפו ממנה שהוא פסול מדרבנן ואינה יכולה להנשא וז"ש איזה ספר כריתות ובדרושים הארכתי בס"ד:

הן בעונותיכם נמכרתם וכו'. פירוש משונה מכירה זו דהסט"א לוקחת שפע ניצוצי הקדושה ואת ישראל בגלות ובפשעיכם שלחה אמכם כ"י לברר ניצוצי הקדושה וזה צע"ר השמי"ם ולא יש נחת רוח כי אם כשישראל הולכים לב"כ ולב"מ ועונים אמן יהא שמיה רבא וא"כ מדוע באתי ואין איש כמשז"ל:

פסוק ד

נתן לי לשון למודים וכו'. אפשר לפרש ההקדמות מרז"ל והמפרשים אכתוב בקצר אמיץ ורמז וכבר בדרושים אני בעניי הארכתי בס"ד. הכונה ה"א נתן לי לשון למודים כי הן האדם הובדל משאר ב"ח בחמר וצורה ויפח באפיו נשמת חיים כדי שעל ידי הלשון ילמוד וישבח לבורא יתברך ודבר גדול דיבר הנביא חנני אלהים שנעשה רצונו בבריאתי כי הוא יתברך נתן לי לשון למודים כי אינני משתמש בו כי אם לתורה ולתעודה עד שלשוני קראן לו לשון למודים ובתורה אני עמל לדעת לחקור רוממתו יתברך והגם שאני לומד תדיר וזהו לעות על דרך דדיה ירוך בכל עת עכ"ז אני תאב וצמא לתורה וז"ש את יעף דבר שאני כצמא לד"ת דהגם שנשבעתי ולמדתי לרוב אני תאב מחמת הערבות והענג ואשכים בבקר בבקר ללמוד והוא יתברך יעיר לי אזן לשמוע בלמודי' שלמדתי כבר שהיה בחשק גדול גם עתה אני תאב כי בתורה יש שביעה ותענוג משא"כ במילי דעלמא:

פסוק ה

ואנכי לא מריתי אחור לא נסוגתי. אפשר לפרש הכפל במה שפירש רבינו האר"י זצ"ל בפסוק את מי אשלח ומי ילך לנו דהכונה את מי אשלח אני לבדי לענין הטובה בתורת שליחות ומי ילך לנו בלי שליחות לרעה וז"ש ילד לנו פי' לו ולבית דינו כמשז"ל וישעיה אמר הנני שלחני לענין הטובה עכ"ד וז"ש ואנכי לא מריתי שלא לילך לרעה הגם שאמרתי שלחני לטובה עם כל זה לא מריתי שרצונו היה שאלך גם לרעה. אחור לא נסוגותי לטובה שנזדרזתי בשליחות גוי נתתי למכים כשמתנבא לרעה. א"נ ה"פ לא מריתי לילך לרעה וגם אם מכים ומזלזלים אחור לא נסוגותי שלא לגמור שליחותי גוי נתתי למכים וכו':

פרק נא

פסוק ב

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם. אפשר לומר במ"ש בתנחומא פ' וירא וה' פקד את שרה וגו' וידעו הגוים וכו' בניתי הנהרסות שהיתה נהרסת שנאמר ואברהם ושרה זקנים באים בימים נטעתי שהיתה אומרת אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' ע"ש ויש לדקדק אמאי קאמר הנהרסות לשון רבים והנשמה לשון יחיד. ותו אחר שאמר בניתי הנהרסות שכלל אברהם ושרה אמאי אצטריך לומר נטעתי הנשמה. אמנם אפשר במ"ש רז"ל והמפרשים דטעם שהחזיר הקב"ה שרה לנערותה ואברהם נשאר זקן הוא להראות יכלתו יתברך שהכל בידו יתברך להחזיר לזקן נער וגם זקן בעודנו בזקנותו יוליד ושתים זו שמענו דאברהם נשאר זקן והוליד ושרה חזרה לנערותה. ואפשר דז"ש בניתי הנהרסות שם רמז על אברהם ושרה זקנים ולא הי"ל זרע והקב"ה פקדם ובנאם והוא אומרו שנאמר ואברהם ושרה זקנים הא למדת דזקן יוליד גמר מאברהם אלא דבצד מה תפס בכולל שהיו זקנים ונבנו. ועוד אחרת היא נפלאת כי שרה זקנה חזרה לאחוריה להיות נערה להורות דלא זו בלבד שיכול שזקן יוליד אלא אף זו שזקנה תחזור ילדה וז"ש נטעתי הנשמה שאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה. וז"ש הביטו אל אברהם אביכם שהיה זקן והוליד ואל שרה תחוללכם שהחזרתיה לנערותה. כן ה' יצמיח צדקה כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה בסוג בניתי הנהרסות וישם מדברה שאינו מגדל צמחים כעדן בסוג נטעתי הנשמה. ושוב אחר זמן ראיתי שכן פירש הרב אש דת ז"ל:

פסוק ג

כי נחם ה' ציון וכו'. פירש הרב מהר"ר אהרן ן' חיים ז"ל במ"ש בב"ר פ' ל"ח א"ר לוי בכל מקום שאין לה הוה לה. ותהי שרי עקרה אין לה ולד והוה לה וה' פקד את שרה ודכוותה ציון היא דורש אין לה והוה לה ובא לציון גואל ודכוות' אין לה מנחם והוה לה אנכי אנכי הוא מנחמכם וז"ש הביטו אל אברהם וכו' כלפי דכתיב אין לה מנחם. הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם כי אחד קראתיו דעפ"י המזל אברהם אינו מוליד ותהי שרי עקרה אין לה ולד ועכ"ז ואברכהו וארבהו הגם דכתיב אין לה ולד. ומזה תקיש דהגם דכתיב אין לה מנחם יהיה לה כי נחם ה' ציון וכו':

פסוק יא

ופדויי ה' ישובון. אפשר לרמוז כי בגאולה העתידה יש יחוד קבה"ו ושפע מחכמה הרומז ליוד ורמוז בתיבת ופדויי ו"פ גימטריא אלהים דרומז לשכינה ד"ו יחוד קבה"ו

וב' יודין שפע מחכמה לזו"ן בסוד אחותי בת אבי ושמחת עולם רמז שמחה היא מ' עולם ז"א ע"ד שמחת תורה שפירשו בר"מ. על ראשם ר"ת על מנת לעשות רצון אבינו שבשמים ששון ושמחה יסוד ומ' ישיגו ן' רמז לן' שערי בינה ואז נסו יגון ואנחה סט"א דכר ונוקבה. בב"א:

פסוק יב

אנכי אנכי הוא מנחמכם. אפשר כי במוטב תלתא יקבלו נחמה. אחת מסיבת אנכי שקבלנו התורה ועל ידי זה נתקיימו שמים וארץ על הקבלה לבד כמ"ש התוס' פ"ק דע"ז וזכות זה יספיק להביא הגאולה. וזאת שנית אנכי שהוא כינוי לשכינה ובא לציון גואל לכבוד השכינה. ועוד כי אין השם שלם ומוכרח לכבוד שמו וכסאו להביא הגאולה וזו שלישית וזה רמז הו"א מנחמכם אותיות הו"א שהם תשלום שמו וכסאו הו"א זה ינחמכם. באופן כי הני תלתא שני אנכי וגם הו"א. מנחמכם:

פרק נב

פסוק ג

חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. אפשר דידוע דבית שני נחרב בעון שנאת חנם ואם כן הגאולה תלויה בזה שיהיה שלום ונהיה לאחדות אחד ואז תבא הגאולה אבל כל זמן שיש שנאת חנם לא אפשר שתהיה גאולה אף שיהיו בישראל מצוות אי אפשר שיהיה גאולה כשאין שלום. והנה רז"ל דרשו אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצוות. וז"ש חנם נמכרתם בעון שנאת חנם היא חרבן בית שני אם כן לא בכסף דהיינו מצוות תגאלו דהגם שיהיו מצוות רבות אם תהיה שנאת חנם לא יש גאולה:

פסוק ז

מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וכו'. פירשו הראשונים שאם תבא שמחה רבה פתאום לאדם הוא מסוכן למות וכמשז"ל דכשאמרו לשרה אמנו שלא נשחט יצחק פרחה נשמתה ומתה וכן פ' אעפ"י בדביתהו דר' חנינא בן חכינאי. ועל זה משבח המבשר כי בחכמה הוא מבשר וז"ש מה נאוו על ההרים רגלי מבשר מה טובו ענייני המבשר הגאולה. דבתחילה משמיע שלום הוא אומר שלום על ישראל ולא עוד. ואח"כ אומר שהוא מבשר טוב סתם דיש לו בשורה טובה. ואח"כ אומר שבזו הבשורה יש צד ישועה וזהו משמיע ישועה ואחרי אשר מעט מעט בהדרגה היה אומר דבריו ונתישב רוח השומעים מעט מעט אומר לציון מלך אלהיך:

פסוק ח

כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. כת הקודמין פירשו דעין של חזיר מיער קטנה ותלויה. ועין של שמע קבועה וגדולה ובזכות עין של שמע תתבטל עין של מיער הרומזת לעשו וז"ש כי עי"ן בעי"ן יראו בשוב ה' ציון:

פסוק ט

פצחו רננו יחדיו חרבות ירושלם כי נחם ה' עמו. פירוש כי הוא ברחמיו ירחם להעביר כל המקומות שעבדו ע"ז כי כל הר וגבעה ישפלו והרכסים לבקעה באופן שמקומות שעבדו ע"ז לא יהא רשומן ניכר ועל זה פצחו רננו כי נחם ה' עמו כמ"ש רז"ל:

פרק נג

פסוק ה

והוא מחלל מפשענו מדכא מעונתינו. אפ' לרמוז דהוא סובל צער על צער השכינה כ"י וזה רמז מדכא גימטריא אדני שהיא השכינה. ובחבורתו מתמתקים הדינין וזהו נרפא לנו גימטריא אלהים ויבא טובה לעולם. ועוד אפשר לרמוז כי ר"ת ובחבורתו נרפא לנו גימטריא אלהים וס"ת גימטריא אחד שעל ידו מתיחד שם אלהים שהוא השכינה עם דודה ביחוד עליון בזכותו:

פסוק י

וה' חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו. הרב זרע בירך על ברכות דף ל' דריש אשם נפשו בכפו שבא לו צער מכח כפו וכו' ע"ש באורך ועמו הסליחה דלא כתיב בכפו בהאי קרא:

יראה זרע יאריך ימים וכו'. פ"ק דברכות אמרו אם קבל היסורין באהבה מה שכרו יראה זרע וכו' ואפשר דכשמקבל באהבה והוא חסד מערב החסד עם הדין שהם היסורין ועל ידי זה מתמתקות הגבורות בהשפעת החסדים והוי יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. ואפשר שזו היתה כונת נחום איש גם זו שהיה אומר גם זו לטוב זו היא מלכות טוב יסוד והיה אומר שבטוב כונתו יתיחדו יסוד ומלכות ושמעתי כי נחום בגימטריא גם זו לטוב עם הכולל ובדיק בשמיה. והמקבל היסורין באהבה ובפרט אם מכוין למתק הגבורות וליחד הדודים בא בשכרו יראה זרע יאריך ימים וזוכה לבני חיי דבמזלא תליין ותלמודו מתקיים כי עלה למקום הזכירה:

פרק נד

פסוק א

רני עקרה. המפרשים פירשו על ירושלם ואפשר לרמוז דבגילוי שכינה הנקראת שעה כמספר עקרה נעקרו כל ניצוצות הקדושה אשר היו בסט"א. ועתה היא עקרה שלא להוליד מזיקין שנעשים על ידי עבירות וקרי וכיוצא לא ילדה מזיקין:

פצחי רנה וצהלי. על שיצאו לאור הניצוצות ולא תולידי עוד מלאכי חבלה ומזיקין:

לא חלה. גימטריא ד"ע שכל מעניינך לדעת את ה':

כי רבים בני שממ"ה. גימטריא שכינ"ה והגם דכתיב בוי"ו. מדה היא לרמוז לפעמים חסר כאשר כתב בספר כנפי יונה:

מבני בעול"ה. גימטריא הגהינ"ם אמר ה' מדת רחמים:

פסוק ד

אל תיראי וכו'. אפשר לפרש אל תיראי דשמא היה לך דין נשואה וזנית שעע"ז ואת אסורה כי לא תבושי שלא הי"ל דין נשואה ואל תכלמי שאם הי"ל דין ארוסה ופקעי קדושין ואזדו להו כל הקשר והחיבה שהיה בינינו כי לא תחפירי על זה כי בושת עלומיך שהלך הקשר שבינינו תשכחי וחרפת אלמנותיך שישבת כאשה אלמנה דס"ד שאת נשואה ואסורה לא תזכרי עוד. כי בועליך עושיך האמת הוא שעתה הוא נשואין אלהי כל הארץ יקרא והוי חצר דידיה. כי כאשה עזובה ועצובת רוח דפקעי קדושין דידה. ועל מה שרע בעיניך דאי פקעי קדושין בטל הקשר אני מחשיבך כאשת נעורים אמר אלהיך כי הוא מחשיבך במדרגה זו ואם כן אין פחד ולא צער בשום אופן כי ברגע קטון עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך:

פסוק ט

כי מי נח זאת לי וכו' כן נשבעתי מקצוף עליך וכו'. אפשר דבאומרו זאת לי רמז הטעמים דכ"י נשבע. זאת רמז דעבור התורה הנקראת זאת שקבלתם התורה וקיימתם העולם כמ"ש התוס' פ"ק דע"ז. ועוד לי שאמרתי ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וכל מקום שנא' לי אין לו הפסק. ועוד רמז זאת לי בעבור השכינה הנקראת זאת כמ"ש בזה"ק לכלתם:

פסוק י

כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וכו'. אפשר במ"ש התוספות בשבת דף נ"ה משם ר"ת דהגם דזכות אבות תמה ברית אבות לא תמה ור"י סבר דלצדיקים לא תמה זכות אבות והרב יפ"ת סוף פ' ויקרא סבר דלעשות נס או הצלה גדולה תמה אבל להצלה פורתא לא תמה וגם על ידי בקשת רחמים יזכור ה' זכות אבות להושיע. וז"ש כי ההרים

ימושו והגבעות וכו' שהם אבות ואמהות במשז"ל ור"ל אם זכות אבות ואמהות תמה וזהו כי ההרים ימושו וכו' לצדיקים לא תמה כשיטת ר"י וחסדי מאתך שאת צדקת לא ימוש. וברית שלומי לא תמוט כשיטת ר"ת דברית אבות לא תמה. אמר מרחמך להצלה פורתא או העונה ברחמים לבקשתם כשיטת הרב יפה תואר ז"ל:

פסוק יא

עניה סוערה לא נוחמה. אפשר במ"ש פ' מצות חליצה יחלץ עני בעניו יחלצהו מדינא של גהינם. גם אמרו רז"ל דאברהם אע"ה בירר שעבוד מלכיות להנצל מגהינם. ובספר ילקוט דוד פ' שמות כתב דטעם גלות מצרים שהתורה רוחנית ואינה חלה באדם שיש לו יצה"ר ומחשבות רעות וגאה וגאון ולזה הכניע הקב"ה לישראל בגלות מצרים להחליש כח היצר ותוכל לשכון בם התורה זהת"ד. וז"ש עניה סוערה לא נוחמה דשתים זו עניות וגלות נוחם יסתר דעניות מציל מגהנם והגלות מציל מגהנם ותרתי למה לי ולכן עניה בעניות. סוערה בגלות שתים אלה לא נוחמה וה' ברחמיו מישב דעתה הלא תדעי הנה אנכי מרביץ וכו' וכל בניך לימודי ה' שיזכו ללמוד תורה רוחנית מפי ה' נשמת התורה ולזכות לתורה הרוחנית צריך עניות יסורין וגלות לזכך החומר שיהיה כדאי לקבל תורה מפיו יתברך:

פסוק יד

בצדקה תכונני וכו'. אפשר אין ירושלם נפדת אלא בצדקה וז"ש בצדקה תכונני. אמנם צריך שתהיה הצדקה ממעות שלך שלא יהיה ביניהם שום גזל ועושק וז"ש רחקי מעושק שלא יהיה במה שאתה נותן לצדקה איזה עושק וק"ו גזל או גניבה. כי לא תיראי מהסט"א דאין עבירה מכבה צדקה כמ"ש רבינו האר"י ז"ל. א"נ אפשר בצדקה שהיא התורה שנקראת צדקה כמ"ש רז"ל בשוחר טוב תכונני דבזכות התורה תבא הגאולה רחקי מעושק וכו' דאין עבירה מכבה תורה כמשז"ל ונמשך לזה אמר כל כלי יוצר עליך לא יצלח דאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה:

פרק נה

פסוק א

הוי כל צמא לכו למים וכו'. הראשונים פירשו במה שידוע דהחכם והעשיר יכולים להשתתף דהחכם ילמוד והעשיר יסתחר ויחדיו יחלוקו דהעשיר יתן לחכם חצי הריוח לפרנסתו ובעבור זה יזכה העשיר בחצי התורה שלמד החכם וכמו שעשה יששכר וזבולון. אבל לחלוק עם התורה שלמד כבר החכם לא אפשר כמ"ש פ' היה נוטל על

הלל ושבנא. וז"ש הוי כל צמא לכו למים אין מים אלא תורה. ואשר אין לו שלא זכה לתורה. כסף יש תקון שיקנה התורה בכסף. ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב שזה השותפות צריך לעשותו קודם שתהיה התורה בעולם. למה תשקלו כסף בלא לחם שאם יקנה אחר שלמד תורה הכסף אזל בלא לחם התורה דאם יתן איש את כל הון ביתו וכו'. שמעו שמוע להתנות מתהילה ואכלו טוב וכו':

פסוק ו

דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב. אפשר במ"ש הרב קנה חכמה דף ט"ו בטעם דתשובה היא מועלת לישראל כי הרהורי תשובתם מן הגזע ומן השרשים שרש נשמתם הקדושה חלק אלוה ממעל זאת תורת האדם מישראל כי שיח וכי שיג לו בהרהור תשובה ברגע לעלות אל הקדש כי הרהורי תשובה מהנשמה הקדושה החלו עולין אל מקום אשר ממנו חוצבו משא"כ א"ה דנשמתם מסט"א אין מועיל להם התשובה זהת"ד. וז"ש דרשו ה' בהמצאו ונ"ט דהתשובה מהני לישראל והוא אומרו קראוהו. בהיותו קרוב כביכול דהנשמה חלק אלוה ממעל והרהורי תשובה סלקין לעילא אל הקודש פנימה. וזה יומתק על פי מ"ש רבינו מהרח"ו ז"ל דאור מחצב הנשמות הוא אצל האורות קודם למלאכים:

פסוק ז

יעזוב רשע דרכו וישוב אל ה' וכו'. אפשר במ"ש בזהר הקדוש דכשהאדם מתודה בלב שלם תכף אעבר ההוא מקטרגא מקמיה כמ"ש לדוד הע"ה גם ה' העביר חטאתך לא תמות דאעבר ההוא מקטרגא וז"ש יעזב וכו' וישוב אל ה' מדת רחמים תכף כשמתודה וירחמהו דאעבר ההוא מקטרגא. ואל אלהינו אם אח"כ יעשה תשובה נגד מדת הדין בסיגופים ותעניות וזהו שאמר אל אלהינו אז כי ירבה לסלוח למחות הקטיגור לגמרי. ואני בעניי פירשתי פסוקים אלו בכמה אופנים בקונטריס אהבת דוד דף פ"ג ע"ד בס"ד:

פסוק יג

תחת הנעצוץ וכו'. אפשר דרך אסמכתא לרמוז במ"ש הרמב"ם ז"ל דמי שיש לו הרהורים יעסוק בתורה וכתבו המפרשים דמי שהוא ת"ח חשוב בדור זוכה לניצוץ משה רבינו ע"ה ואז ינצל משמד כי משה עולה אחד יותר על שמד וכמ"ש אין לך בן חורין כמי שעוסק בתורה וזה רמז תחת הנעצוץ. נעצוץ בגימטריא אשה כלומר במקום הרהור אשה יעלה בראש שהיא התורה הנקראת ראש כמשז"ל וכדכתיב בתורה מעולם נסכתי מראש וכתיב יעלה ברוש ופ"ק דמגילה אמרו ראש לבשמים. ולדרכנו נאמר ראש על התורה דבעסק התורה הוא יעלה מלבד שמבטל כל הרהור ואז יגדל בתורה ויהיה בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ואז תחת הסרפ"ד. סרפ"ד גימטריא שמ"ד יעלה הדס גימטריא חיים

עם הכולל דניצול מן שמ"ד וחיה יחיה. וזהו כאשר יכוין בתורה ליחד הדודים והיה לה' קב"ה לשם מ'. ובזה יהיה לו זכירה לאות עולם לא יכרת:

פרק נו

פסוק א

שמרו משפט ועשו צדקה. פירוש ליחד ת"ת משפט עם צדקה מלכות כי קרובה ישועתי כי זה מקרב הגאולה:

פסוק ב

אשרי אנוש יעשה זאת. אפשר דהכונה דיתקן השכינה הנקראת זאת ובין אדם יחזיק בה וזה על ידי שומר שבת דהוא בחינת השכינה ושומר ידו מעשות כל רע לשמור שבת בכל פרטיו וכמו שאמרו רז"ל דבזכות שבת נגאלים. א"נ אפשר לפרש המשך הכתובים ונקדים איזה הקדמות בקצור נמרץ. זה יצא ראשונה דהגויים אומרים מעשה שמים עדיף ואם הקב"ה אינו חפץ בע"ז למה אינו מבטלה וישראל סברי מעשה אדם עדיף ולכן ציונו הוא יתברך על המילה דאנו נעשה המילה לילד דמעשה אדם עדיף וזה טעם דציוה לשמור שבת הגם דבשמים ניכר מאד יום שבת בעליות העולמות וריבוי האורות עכ"ז מעשה אדם עדיף ולכן ציונו לשמור השבת. עוד נקדים מ"ש אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת. וכתב הרשב"ץ ז"ל בתשובותיו ח"א סי' כ"א דהרז"ה ז"ל פירש דהפלגה בים וכיוצא אי אפשר שלא יבא לידי חילול שבת כי מקומות סכנה הם ותוך ג' ימים אסור ומכאן אסר הרשב"ץ ז"ל למול גר בחמישי בשבת וה"ה לתנוק שחלה ונתרפא בה' בשבת שממתינין למולו והקשו האחרונים על הרשב"ץ דהא בהא דאין מפליגין תני דאם הוא לדבר מצוה שרי. ואפשר לישב דהתם גבי אין מפליגין דשגם מפליג ביום ג' אי אפשר שלא יבא לידי חילול שבת אלא שלא גזרו משום ישובו של עולם ומשום הכי היתירו בדבר מצוה. אבל בדבר שאם נעשה אחר שבת לא יבא שום סרך איסור אז גם לדבר מצוה משהינן ליה לאחר שבת. ועוד הקשו על הרשב"ץ ז"ל דהתנן קטן נימול וכו' לשנים עשר ולפי דעת הרשב"ץ זמנין דמשכחת טפי היכא דאקלע ריש שתא בג' ובד'. ויש לישב דלא אמרה הרשב"ץ אלא בחולה לא בבריא שמתעכב מסיבת בין השמשות דשבת ויום טוב. ועפ"ז אפשר לרמוז בפ' אלו אשרי אנוש יעשה זאת היא המילה וכמשז"ל דנקראת זאת ואשרי אנוש יעשה זאת הברית כי היא יסוד תורת משה ובן אדם יחזיק בה לשמור אות הברית כדחזי ונפל יסוד א"ה האומרים מעשה שמים עדיף. ועוד שומר שבת מקמי שבתא מיום ד' שלא להפליג בים וכיוצא וז"ש

שומר שבת מקודם מחללו שלא יבא לחילול שבת כמ"ש הרז"ה. אך זה דוקא אם לא יש מצוה וז"ש ושומר ידו מעשות כל רע אז שומר שבת מקמי שבתא אבל לדבר מצוה שרי והשתא קשיא הוראת הרשב"ץ דגר לא ימול בה' אף דהוא דבר מצוה. ותו דילד יולד ומשום בין השמשות נתעכב נימול בה'. וז"ש ואל יאמר בן הנכר שרוצה להתגייר ואחרינן לימול בה' הבדל יבדילני שני הבדלות דלדבר מצוה שרי להפליג בד'. והבדל שני דילד דנתעכב משום בין השמשות נימול בה'. ואל יאמר הסריס הן אני עץ יבש כלפי הא דאמרן דמהמילה מוכח דמעשה שמים עדיף וליתא בסריס ומה יוכיח הוכח לזה אמר למאי דסליק מינה דהסריס לא יחוש לזה דבשמירת שבת יכול להוכיח דמעשה אדם עדיף וז"ש אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי דמעשה אדם עדיף ומחזיקים בבריתי דיכולים להשתדל בעניני מילה. וכלפי תרעומת הגר בה ללמד דאין ענינו דומה להני בי תרי דמפליג לדבר מצוה וילד דאשתהי משום בין השמשות. והם השני חלוקים שחלקנו וז"ש ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו דעד השתא היו דחויים ומה דמות יערוך הגר אשר אחר כמה שנים נדבה רוחו לילד דהוה חזי ויומי קא גרמי משום בין השמשות. גם מפליג לדבר מצוה משום דהתם דתמיד בא לחילול שבת. לא כן הגר דמצי לימול ולא יבא לחילול שבת כלל וז"ש כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי ואין כאן סרך איסור:

פסוק ז

והביאותים אל הר קדשי וכו'. שמעתי מהרב המובהק כמהר"ר אברהם רוזאניש ז"ל האחרון במ"ש פ"ג דע"ז אין לך הר וגבעה שלא יש ע"ז ומקשו התוס' משם הירושלמי דאיך נבנה בה"מ ע"ג הר ומשני על פי נביא. והוא ז"ל היה מתרץ במ"ש ז"ל דכשברא הקב"ה העולם ברא אבן השתיה והתפלל עליה יה"ר שיכבשו רחמי את כעסי וכו' ואמרו בזהר הקדוש דכל מקום ששרתה השכינה אין רשות לסט"א לשרות בו והכא בבית המקדש התפלל הקב"ה כביכול ושוב אין רשות לסט"א לבא שם וז"ש והביאותים אל הר קדשי וכי תימא דהוו תרתי דסתרן הר קדשי דכל הר יש בו ע"ז לז"א ושמחתים בבית תפלתי אני התפללתי בעת בריאת העולם וא"כ עולותיהם וזבחיהם לרצון. דכיון דשרתה קדושה אין רשות לסט"א וביתי בית תפלה יקרא לכל העמים הסט"א ואין רשות לסט"א לבא:

פסוק יא

והכלבים עזי נפש וכו'. שמעתי מעטרת ראשי אבא מארי ז"ל משם הרב הגדול מהר"ר יהודה רוזאניס ז"ל דאמרו רז"ל צדקה עשה הקב"ה עם הכלב שמשהא אכילתו בבטנו ג'

ימים לפי שמזונותיו קשים אבל הכלב אינו יודע טיבותא זו ומעין דוגמא כתיב והיה ה' עם השופט דכשמכוין לבו ודעתו לשמים ה' עזרו ומגינו ונותן בלבו הטוב וז"ש והכלבים עזי נפש צועקים ואינם יודעים הטובה שעשה להם הקב"ה שישהא אכילתם ג' ימים וז"ש לא ידעו שבעה אינם יודעים שהם שבעים ג' ימים מאכילה אחת. והמה רועים שופטי ישראל לא ידעו הבין מאי דכתיב והיה ה' עם השופט וע"כ איש לדרכו פנו. שאם היו מבינים כי ה' עם השופט לשים בדעתו הראוי והנצרך היו נושאים בעול לשפוט את ישראל וכרועה עדרו ירעה בהשגחה גדולה מן השמים לטוב ולמוטב:

פרק נז

פסוק יד

ואמר סולו סולו וכו'. אפשר דלראשי ישראל ידבר כי מסורת היא קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים וז"ש סולו סולו פנו דרך שלכם ואח"כ הרימו מכשול מדרך עמי ואם לאו יאמרו טול קורה אך כאשר תחילה תקשטו עצמכם יאמנו דבריכם. ואפשר לרמוז ואמר סולו סולו ר"ת בגימטריא ענו כי זהו עיקר הכל ובזה ניצול מקליפת ריב הרמוזה בס"ת ואמר סולו סולו:

פסוק טו

כי כה אמר רם ונשא וגו' ואת דכא ושפל רוח וגו'. להבין קשר הכתובים אפשר כי גדלה מאד הענוה באמת וכבר למדונו רז"ל דהעניו נמחלים כל עונותיו ואין סט"א שולטת בו וכיוצא כמה מעלות טובות. והכא קאמר סולו סולו הרימו מכשול ורמז דבנקל יכול להגיע אל השלמות וז"ש כי כה אמר וכו' ואת דכא ושפל רוח וכו' שהקב"ה משגיח ומחיה השפלים ואם כן זהו סמא דכולא להיות עניו ושפל וכסא להשראת שכינה ובזה לא ישלוט יצה"ר ונמחלים עונותיו:

פסוק כא

אין שלום אמר אלהי לרשעים. הרב החסיד מהר"ר יעקב מולכו ז"ל דקדק דבאומר אין שלום משמע דאין שלום ואין מלחמה וזה אינו דרשעים ילקו זרים בעונם. ופירש הרב ז"ל במה שאמרו רז"ל דבדורו של אחאב הולכים למלחמה ומצליחים מסיבה שהיה להם שלום וכמ"ש חבור עצבים אפרים הנח לו. ולזה קללם שלא יהיה להם שלום ובזה ילכדו בעונם:

פרק נח

פסוק א

קרא בגרון אל תחשוך. אפשר דהכונה אל תחשוך בטענה שאינם מקבלים דבזה נתחייבו הצדיקים בימי יחזקאל כמ"ש בשבת פ' במה בהמה. אלא כשופר הרם קולך. ואתיא מכללא דבצבו' באמירה לחוד סגי כמ"ש הרב הנמקי משם הריטב"א ז"ל סוף פ' הבא על יבמתו דבצבור אין צורך לקללה או הכאה וז"ש הגד לעמי פשעם.,] ואותי יום יום ידרושון. אפשר דהכונה יום יום יום ראש השנה ויום כיפור ידרושון צועקים ושואלים חיים וטובה ומראים שעובדים אותי ורוצים לדעת דרכי ודומים כגוי אשר צדקה עשה וכו':

פסוק ז

הלא פרוס לרעב לחמך וכו'. פי' דעיקר הצדקה לתת לו לחם וכמ"ש דמקרב הנאתיה ואמרו רז"ל דהנותן לחם לעני כמקריב קרבנות. ודקדק לומר לחמך שיתן לו מהלחם אשר הוא אוכל שלא יאכל הוא לחם קמח סלת ויתן פת קיבר לעני ולז"א לחמך:

פסוק י

וזרח בחשך אורך. אפשר דרמז מ"ש רבינו האר"י ז"ל דעבירה אינה מכבה צדקה וז"ש וזרח בחשך הגם דעשה עבירה והוא בחשך. מ"מ עבירה אינה מכבה צדקה וזרח בחשך אור הצדקה ונחך ה' תמיד דהעושה צדקה הנהגתו על ידו יתברך דוקא:

פסוק יג

אם תשיב משבת רגלך וכו'. פירש הרב מהר"ר ישועה זיין ז"ל במ"ש שההולך במדבר ואינו יודע יום שבת דמונה ששה ימים ומקדש ז' ובכל יום עושה בצמצום פרנסתו אף ביום הז' ומנכר ליה בקדושה ואבדלתא וז"ש אם תשיב משבת רגלך פירוש ששכחת איזה יום שבת אז תעשה כל יום פרנסה בצמצום ואפי' בז' עשות חפציך ביום קדשי שמותר לעשות פרנסה ביום השביעי וכי תימא במה יוכר יום שבת לז"א וקראת לשבת עונג בקדושה ואבדלתא עכ"ד. ואפשר לרמוז במ"ש בשבת דף ק"ן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרצה בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת היה ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנו היתה פרנסתו. וכתב מהרש"א בח"א דאע"ג דהרהור מותר וגם היה בשוגג דלא נזכר שהיה שבת עשה חסידות. וז"ש אם תשיב משבת רגלך שאתה קרוב לצאת חוץ לתחום או שיש לך איזה דבר עליך ואין אתה יכול לצאת מן העיר ונמנעת וכיונת לשמור שבת אף שנזהרת מל"ת מעלה עליך שקיימת מ"ע

כמ"ש נותנין לו שכר כעושה מצוה וכמו שפירשתי בעניותי אף לא פעלו עולה הוי כמו בדרכיו הלכו מ"ע וזהו חפציך מצות ביום קדשי. וקראת לשבת ענג דכל מה שתאכל תכוין לכבוד שבת לקדוש ה' מכובד. וכבדתו לשבת מעשות דרכיך כחול מפני שבשוגג מצאת בהרהור לעשות מלאכה אחר השבת והיה דרך מציאה שהיה בשוגג ונזכרת וז"ש ממצוא חפצך. אז תתענג על ה' שישלח לך פרנסתך כחסיד הנז' מלבד שכרו לעה"ב והרכבתיך על במותי ארץ החיים:

פרק נט

פסוק ה

ביצי צפעוני בקעו וכו'. אפשר דנודע כי עיקר היצה"ר הוא בעריות וכמ"ש בסוטה דף ח' גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שהעין רואה וכתב בספר יערות דבש דף צ"ז כי זהו שאמר כי מה"מ נראה לאדם מלא עינים הן הן הפגם שעשה בעינים וגדל כחו מלא עינים ובפגם העין נותן כחו לעשו דכתיב יכרסמנה חזיר מיער והע' תלויה וכשאדם פוגם בעין מחזיק ע' דעשו עש"ב. והנה היצה"ר נקרא צפוני ובפגם העין שעי"ז הוא מלא עינים נעשה צפעוני שנכנסת ע' בתוך צפוני ונעשה צפעוני. והשאור של יצה"ר דומה לביצי צפעוני הרשעים בקעום להוציא אפרוחים והם טענות כוזבות כגון שהם אנוסים ביד יצה"ר וקי"ל תחילתה באונס וסופה ברצון מותרת לבעלה. ועוד שאין איסור בראיה ודיבור שאין בהם ממש וכיוצא טענות שאין בהם נחת. וז"ש וקורי עכביש יארוגו בטענות הבל וריק. האוכל מביציהם שנהנה מעבירה ימות והזורה דמשמש בו כמו שפירשו קצת מפרשים תבקע אפעה שאינו אונס וקנה קטיגור. קוריהם לא יהיו לבגד ולא יתכסו במעשיהם הטובים ע"ד חלוקא דרבנן דעבירה מכבה מצוה ואזלינן בתר רובא על כן יאמר מעשיהם מעשה און ופעל חמס בכפיהם וכל מעשיהם הטובים נתבטלו:

פסוק ז

רגליהם לרע וכו'. נעשה להם טבע עשות רע עד שמבלי יחשבו לעשות רע רגליהם מאליהם ירוצו לרע. וגם בדיני נפשות שצריך להפך לזכות ואם פתחו כלם לחובה פטור הם עושים ההפך וימהרו לשפוך דם נקי. שוד ושבר במסילותם בדיני ממונות במקום לעשות פשרה או משפט. הוא שוד ושבר כי דרך שלום שהוא הפשרה לא ידעו ואין משפט במעגלותם. מפרשים:

פסוק יז
וילבש צדקה כשיריין. פ"ק דבתרא אמר רב משמיה דר' אלעזר מאי דכתיב וילבש צדקה כשירין לומר לך מה שיריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשיריון גדול אף צדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול ועמ"ש בעניותי בפתח עינים שם בס"ד:

פסוק כ
ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה' ואני. רמז רבינו האר"י ז"ל ר"ת לגוף בניו כמשז"ל אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף:

פרק ס

פסוק א
קומי אורי כי בא אורך. נודע שהגאולה תהיה ביום טובה שיתגלו הרחמים ואורים גדולים למעלה והשפיע בצחצחות וכשיקים סוכת דוד כה יאמר קומי אורי מאירת עינים כי בא אורך ונשתלשל מהאורים גדולים וכבוד ה' כבוד גימטריא ל"ב שבא האור מל"ב נתיבות חכמה ועל כן וכבוד ה' עליך זרח גימטריא גבורה עם הכולל שמשפיע חסדים למתק הגבורות:

פסוק ב
ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. אפשר כי עתה עוד ישפיע מחכמה יותר בגלוי למתק הגבורות והוא אומרו ועליך יזרח כי היוד בסוד חכמה זרח גימטריא גבורה ואז וכבודו עליך יראה גי' גבורה ויהיו הגבורות ממותקות גלויות בסוד טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת:

פסוק ד
שאי סביב עיניך. פירש רבינו האר"י ז"ל ר"ת נקבצו באו לך נבל והענין כי כל נשמות שבגוף יתוקנו טרם הגאולה ואפי' איזה ניצוץ קדושה מועטת לא ידח ממנו נדח כי אפי' בלעם מא"ה ניצוץ קדושה שבו נתגלגל בנבל ושם היתה תחילת תקונו בקדושה ועד"ז יהיה בכל שרשי הנשמות כלם יתוקנו קודם הגאולה וז"ש שאי סביב עיניך וראי כי כלם כל ניצוצי הקדושה שהיו מפוזרות בין הקליפות נקבצו באו לך אל הקדושה אפי' ניצוצי בלעם:

פסוק יד

וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל. אפשר וקראו לשון זיווג כמו שפירש הרמ"ע ז"ל בכיוצא. לך כל יסוד עיר ה' מלכות ציון קדוש ישראל בסוד אחותי בת אבי שאז נקרא קדוש ישראל וא"ש ההי"ב:

פסוק יז

ושמתי פקודתך וכו'. אפשר דר"ל גאולה שלום כלומר דהגאולה תלויה בשלום כמשז"ל דחרבן בית שני בשביל שנאת חנם ונגשיך המקטרגים על עונות צדקה תועיל להפך מדת הדין לרחמים וגם הצדקה מכפרת ודוק:

פסוק כא

ועמך כלם צדיקים וכו'. ר"ת צדיקים לעולם ירשו ארץ גימטריא ענוה דהיא עיקר התורה והעבודה ויושפע הארה משם הוי"ה ב"ה הרמוז בר"ת ועמך כלם. ועוד יש לרמוז ס"ת צדיקים לעולם ירשו ארץ ס"ת גימטריא צפ"ו שהיא הקליפה הראשונה שבשבעים אומות וכמו שהאריך הרב קב הישר פ' ק"ב וחטא אדה"ר היה במדה ח' וח' פעמים כ"ב קע"ו עש"ב ורמז דהצדיקים יתקנו חטא זה ותתבטל קליפה זו וזה כונת דוד הע"ה באלפא ביתא ח' פסוקים בכל אות גימטריא קע"ו כמ"ש אני הדל במקומו בס"ד:

פרק סא

פסוק א

לבשר ענוים. אפשר כי יען הענוה גדולה מכלם רמז דיומשך שפע מחכמה ובינה כי הענוים שם י"ה עזרם ומגינם להם חומה מימינם כמ"ש רבינו האר"י ז"ל ובזה פירשתי בעניותי מ"ש בתרגום יונתן וכד חמא משה ענותנותיה קרא שמיה יהושע ושם י"ה רומז לחכמה ובינה וזה רמז לבשר לב רמז ל"ב נתיבות חכמה שר עם הכולל גימטריא אשר רמז לבינה:

פסוק ב

לקרא שנת רצון לה'. אפשר לרמוז דהכונה לקרוא לזווג וליחד כמו שפירש בפ' ויקרא ה"א הרמ"ע ז"ל וידוע כי שנה רמז למ' וז"ש לקרא שנת רצון לזווג וליחד מ' לה' גם רצון גימטריא אל שדי עם הכולל שרומז לחסד ויסוד. ואפשר דמ' נקראת שנה שהוא גימטריא אל שדי ועוד יוד יתר לרמוז לחכמה בסוד אחותי בת אבי וא"ש ההי"ב:

פסוק ח

כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה. אפשר לרמוז במה שנשאל הרב משאת משה א"ח סי' ד' במי שגזל אתרוג מגינת חבירו ונטלו ביום א' של חג ושוב בחול המועד פייס לישראל חבירו בעל האתרוג ומחל לו ונתנו לו במתנה או קנאו בדמים. אי למפרע יצא במה שנטלו ביום א' וקרינן ביה משלכם. והרב ז"ל העלה דלמפרע הוי שלו ויצא י"ח. ואני בעניי כתבתי בזה במ"א והן עתה אומר דלדברי הרב משאת משה ז"ל אם אחד גזל כבש מחבירו והקריבו עולה ואח"כ פרע לבעל הכבש דמיו למפרע יצא י"ח עולה. ולהכי אתא קרא כי אני ה' אוהב משפט דהדין הוא דגנב וגזל ואחר זמן פרע לנגזל דהוי למפרע שלו. ומ"מ שונא גזל בעולה דבעת הקריבו את העולה צריך שיהיה שלו וזה רמז אדם כי יקריב מכם בעת ההקרבה יהיה מכם. ועוד אפשר לרמוז דאם בעת שהקריב העולה גמר בלבו לשלם דמיה לנגזל ולפייסו לדעת י"מ שכתב רבינו ירוחם ז"ל דהאומר לאשה הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור והרהר תשובה אף אם גנב וגזל כיון שגמר בלבו להחזיר ה"ז צדיק גמור ומקודשת. וה"נ אם בעת ההקרבה הרהר וגמר לשלם להנגזל עלתה לו וז"ש שונא גזל בעולה. אבל זו שגמר בלבו לשלם אינה גזל:

פסוק ט

ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום וכו'. שמעתי מהרב הגדול מהר"י הכהן ז"ל דפירש דהגוים הם ע' אומות וישראל אומה א' וס"ד דהם בטלים דקי"ל בטל בס' לז"א ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים. וכי תימא הרי הם בטלים בס' אומות לז"א כל רואיהם יכירום ודבר הניכר אין לו בטלים כנגדו:

פסוק י

שוש אשיש בה'. אפשר דהכונה יש לי שמחה על אשר אשיש בה' כי עיקר העבודה הוא לעבוד בשמחה ואני שמח על שמחתי:

פרק סב

פסוק ב

וקורא לך שם חדש וכו' והיית עטרת תפארת וכו'. יובן זה במה שפירש רבינו האר"י ז"ל פסוק יהיה ה' אחד ושמו אחד ופ' הכהנים הלויים ודו"ק:

פסוק ו

תמיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם וכו'. אפשר דכל הצער על גלות השכינה וזה רמז המזכירים את ה' וידוע כי את ה' רומז לשכינה ר"ל דכל מעיינם ומגמתם אל השכינה אל דומי לכם עד יכונן וישים את ירושלם שהיא השכינה תהלה בארץ:

פסוק יב

וקראו להם עם הקדש גאולי ה'. אפשר לרמוז דגאולה העתידה מן' שערי בינה וכתב הגאון החסיד מהר"ר אלעזר ז"ל בספר הנחמד מעשה רקח דגאולת מצרים היתה ממ"ט שערי בינה והיינו דקאמר בזהר הקדוש מסטרא דיובלא אבל גאולה העתידה תהיה מן' שערי בינה. וזה אפשר רמז הפ' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות קרי ביה ן' פלאות. וזה רמז קראין גאולי ה' גאולי גימטריא ן' ר"ל עם הקדש משך חכמה קדש על יד ן' שערי בינה. וזה רמז ושנת גאולי באה כב יכול כמ"ש בזהר ע"פ לה' הישועה גאולי גימטריא ן' רמז לן' שערי בינה ורמז ושנ"ת גאולי באה פב"פ. ומגילוי ן' שערי בינה יבא ביטול ן' נחש. ון' יעשה מי בסוד הבינה. שח הנשאר מאותיות נחש עם מי הם אותיות משיח ובא לציון גואל ואפס קצה קצת מהאמור בס' לחם תרומה ע"ש ודוק:

פרק סג

פסוק א

אני מדבר בצדקה רב להושיע. אפשר דרך הלציי במ"ש הרא"ש בתשובה כלל ט"ו דאח קטן ת"ח שביזהו הגדול והקטן נדהו נידוייו נדוי דהגדול מוזהר לכבד לתלמיד חכם עש"ב ואף שנאמר דעשו גדול יעקב עוסק בתורה והוא רב ודאי עשו נתחייב על כל אשר ציער והקניט ולקח ממון יעקב החכם וז"ש מי זה בא מאדום שעשה נקמה באדום. והלא הוא גדול לז"א אני מדבר בצדקה היא התורה שנקראת צדקה כמ"ש בשוחר טוב והוא עשו הרבה אשמה עם ת"ח ולכן רב שהוא יעקב צריך להושיע. ואפשר אני מתיחד לשון ראוה מדברת בצדקה היא השכינה יחוד גמור ומזה נמשך רב כמ"ש בזהר הקדוש ע"פ גדול ה' בעיר אלהינו והוא רב להושיע ישראל:

פסוק ז

חסדי ה' אזכיר. פי' ומה שאזכיר חסדיו מעשה נסים. זה הוי כתהלות ה' כמו אם הייתי אומר הלל וכמ"ש קריאתה זו הלילא. והראשונים פירשו במ"ש חייב להראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וז"ש חסדי ה' אזכיר. כאלו אנו בעלי הנס וז"ש כעל אשר גמלנו ה' כאלו זה הנס עשה לנו ממש הגם כי זהו רב טוב לבית ישראל אשר גמלם כרב רחמיו.

ואפשר לומר בסגנון אחר במ"ש מז"ה חסד לאברהם ז"ל דבכל שנה ל' יום קודם הפסח הקב"ה מוציא בכל לילה חלק א' משלשים אשר נטמע לכל אדם מישראל בקליפה וסט"א עד בליל פסח כל מה שהיו ישראל מוטמעים בסט"א כבר יצאו זהת"ד והיא הקדמת המקובלים הראשונים יקרת הערך ובזה פרשתי בעניותי בדרושים דז"ש רז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל כי בניסן כל נפשות ישראל יצאו לחירות מהקליפה. וזה טעם דמחיית עמלק בי"ד בניסן כמ"ש ר"מ דאז נתברר כל אשר היה לישראל בס"א. וזה טעם חייב להראות עצמו כאלו הוא יצא ממצרים כי באמת גם הוא יצא בזמן הזה. וז"ש חסדי ה' אזכיר שעשה עם אבותנו. תהלות ה' אשר תדיר מתמיד להוציא נפשנו מהסט"א כעל כל אשר גמלנו לנו ממש וזה נמשך מרב טוב לבית ישראל אשר גמלם והוא מתמיד לעשות זה בכל שנה ולהוציא מהסט"א נפשנו לחירות:

פסוק ט

בכל צרתם לו צר וכו'. לא כתיב באלף וקרי בוי"ו ושמעתי משם הרב החסיד מהר"ר יהודה הכהן ז"ל איש ירושלם במ"ש רז"ל דכב יכול השכינה עמנו בגלות ואמרו רז"ל דגאולות שלא היו על ידו יתברך היה אחריהם שעבוד אבל הגאולה העתידה תהיה על ידו יתברך כב יכול והיא גאולת עולם שאין אחריה שעבוד וז"ש בכל צרתם בגליות לו צר כב יכול צר כי השכינה בגלות אף שהיה גאולה לה צר עם כל זה היה שעבוד וגלות פעם אחרת והטעם ומלאך פניו הושיעם שלא היתה הגאולה על ידו. אבל לעתיד שתהיה על ידו באהבתו ובחמלתו הוא גאלם אין אחריה שעבוד וינטלם וינשאם כל ימי עולם:

פרק סד

פסוק ב

בעשותך נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים נזולו. יש לדקדק דהול"ל בעשותך נוראות לא קוינו. ואפשר במ"ש הרב מהר"ש פרימו ז"ל מהזהר הקדוש דגאולת מצרים משם נמשך שפע לגאולה העתידה בעזה"י. וגאולת מצרים עצמה בעבור התורה שעתידין לקבל כמש"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וכמ"ש רז"ל. וז"ש בעשותך נוראות ביצ"מ בו בפרק לא נקוה שתהיה סיבה לגאולה העתידה. אבל עתה ידענו כי משם נמשך. והכל היה בעבור התורה אשר מרוב ענותנותך ירדת על הר סיני לתת לנו התורה ומפניך הרים נזלו:

פסוק ד

פגעת את שש ועושה צדק וכו'. אפשר לומר במה שחקרו המפרשים דהקב"ה נוטל צדיק מן הדור ונפרע מהצדיק מדין ערב והרי קי"ל דלא יפרע מן הערב תחילה. ואפשר לישב במ"ש הרב משנה למלך ז"ל פ' כ"ה דמלוה דין ג' דהא דלא יפרע מן הערב תחילה אינו כשידוע שיכול ליפרע מהלוה בכל זמן ואפ"ה בקש ערב דאז הוי כאלו התנה שאם ירצה יפרע מן הערב תחילה ובהא ניחא נמי חקירה זו דכיון דהחייבים תמיד ברשותו ואין מידו מציל ועם כל זה בקש ערבות הצדיקים נודע דאם ירצה יפרע מהערב תחילה. וז"ש פגעת את שש ועושה צדק כלו' מפני הרעה נאסף הצדיק וה' הפגיע בו את עון הדור בדרכיך יזכירוך לטובה כי הכל אמת. וכי תימא לא יפרע מן הערב תחילה. וה"נ הנה אלה רשעים ימקו בעונם וצדיק כתמר יפרח לז"א הן אתה קצפת ונחטא כלומר כיון דבידך נפשנו ואתה מושל בכל ואם קצפת אתה מחסר הכל ונחטא לשון חסרון מן והיינו אני ובני שלמה חטאים א"כ כשלקחת הצדיקים ערבים ודאי ליפרע מהם תחילה ולקיום העולם להמלט אנחנו וזהו בהם עולם ונושע אנחנו. ועוד נראה דאעיקרא אין כאן חקירה דהכא הוי כמי שאינו יכול ליפרע מן הלוה דהא הרשעים מלאים עונות ומעט מצות שלהם לקחתם הסט"א. והן אמת שיכול הקב"ה להמית הרשעים אבל אין זה פרעון דמה בצע במיתתם וילכו לגהנם. אבל הצדיק בפטירתו הוא מברר ניצוצי הקדושה לרוב ותכנע הסט"א ויבוטל הגזרה רעה שנגזרה על ישראל ונמצא שאינו יכול ליפרע מהלוה כי לא במותו יש ריוח כלל משא"כ בפטירת הצדיק. וזה רמז הן קצפת עלינו ונחטא כלומר מה שאתה יכול לעשות ללוה היינו להמיתו לבד ואין זה פרעון דמה תועלת בזה. אך בפטירת הצדיקים בהם עולם ונושע דמבררים ני' הק' מאד ומבטלים גזרות רעות וישועת ישראל בזה וזהו פרעון:

פרק סה

פסוק א

נדרשתי ללא שאלו וכו'. ארז"ל במדרש נדרשתי ללא שאלו זו רחב הזונה נמצאתי ללא בקשו זו רות המואביה. ויש מי שפירש דרחב שאלה שיכפר לה מה שחטאה בחבל ובחלון ובחומה ונתן לה ה' גם מה שלא שאלה שיצאו ממנה ח' נביאים. וז"ש נדרשתי ללא שאלו ורות לא שאלה דבר והקב"ה עשה שנבנה ממנה מלכות בית דוד וזהו נמצאתי ללא בקשוני זו רות. וכונת הכתוב להוכיח לישראל לומר הביטו וראו איך נמצאתי לאשר קורא בשמי דרחב ורות שבאו לחסות תחת כנפי נתתי להם יותר מאשר שאלו ואם

תקראו בשמי ותדרשוני אני נותן לכם בכפלים זהת"ד וא"ש מ"ש נמצאתי זו רות דלשון מציאה נכתב בענינה שתי בנותיך הנמצאות וכתיב מצאתי דוד עבדי:

פסוק ט

והוצאתי מיעקב זרע. פי' מזרע האבות כי יעקב כולל הג' כמשז"ל וזכות אבות יגן שאוציא מהם זרע קדש. ומיהודה שמסר עצמו על ק"ה יורש הרי:

פסוק יג

הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו. מלבד עונש העה"ב יהיה עונש חמור בעולם הזה רעב בושה צעקה כרע רב"ץ:

פסוק טז

אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמ"ן. גימטריא הויה אדני שהוא יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. [ואפשר כי רב"ץ גימטריא ארץ עם הכולל ובמקום רבץ יתברך בארץ מ' ודוק כי קצרתי]:

פסוק יט

וגלתי בירושלם וששתי בעמי. אפשר דכל צער השכינה היה על ישראל והיה לה גלות בשביל ישראל ובגאולה שיקים סוכת דוד וישראל נהיה עובדים עבודת הקדש כרצונו אז ישמח כב יכול בירושלם שהיא השכינה ובעמו ישראל ובאהבתו ובחמלתו יקראם עמי:

פרק סו

פסוק א

כה אמר ה' השמים כסאי וגו' איזה בית וגו'. אפשר דרמז השני בתים שבנה שלמה וזרובבל ועל ידי שהיו מעשה ידי אדם נחרבו כמ"ש רז"ל וז"ש איזה בית אשר תבנו רמז לבנין שלמה הע"ה ואיזה וכו' רמז לבית שני. ואת כל אלה ידי עשתה רמז לבית שלישי שהוא מעשה ידי יוצ"ר כב יכול. ובית ג' הוא כדי שיבואו דור המדבר דכתיב אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת וכי תימא דיש סברא דאמר קונם לבית זה ונפל אסור לז"א ויהיו כל אלה נאם ה' ואני היה בדעתי שיבואו לבית ג'. ואל זה אביט אל עני זה דור המדבר עם עני שלא ירשו הארץ ונכה רוח והיו לאחדים כמש"ה ויחן שם ישראל בלב אחד. וחרד על דברי שחרדו לשמוע אנכי ואמרו אם יוספים אנחנו לשמוע וכו' וראוים הם להביאם לעת"ל. א"נ אפשר במ"ש אלו ואלו דברי אלהים חיים והוו בה קמאי איך אפשר הטמא והטהור יחדיו ואסור ומותר כשר וטרף זכאי וחייב שיהיה הכל אמת. ובספר מהררי נמרים תירץ

דלא יובן הדעת האמיתי אלא מתוך הפכו ונמצא דיש בו תועלת מיהא לסברא שאינה אמת. ומדברי רש"י בכתובות דף נ"ז משמע שטעמי הסברא יהיו אמת בהשתנות הנדון והרב כנה"ג הביא בכללים זה בשם מצא כתוב ולא זכר שהם דברי רש"י ז"ל. ורבני צרפת הביאם הריטב"א ז"ל אמרו שהם אמת ממש ונאמרו הכל למשה מסיני וההכרעה ביד חכמי הדור וכתב הרב מהר"ש אלגאזי ז"ל ביבין שמועה דזהו בעצם מאי דפריך פ"ק דעירובין וכי מאחר דאלו ואלו דברי אלהים חיים מ"ט הלכה כב"ה ומשני מפני שהיו ענותנין. ואמרו דכל מניניה דרבי מן הצד כב"ה ואע"ג דהיו ענוים במאי דנפק חורבא דלא יגלו דעתם מפני המורא והכבוד בזה לא שייך ענוה ובזה נבא אל הביאור ויהיו כל אלה פי' אלה החקים והמשפטים כמשז"ל והפי' כל אלה כל הסברות ידי עשתה לאפוקי סברת ס' מהררי נמרים דהאחת לבד אמת והאחרת מועילה להבין האמת לז"א ידי עשתה. וכדי שלא נאמר כמ"ש רש"י ז"ל שהטעמים אמת לנדון אחר לז"א ויהיו כל אלה כל הסברות נאם ה' כדעת רבני צרפת. והשתא יקשה מאי דפריך הש"ס וכי מאחר דאלו ואלו דא"ח מ"ט הלכה כב"ה לז"א ואל זה אביט אל עני ונכה רוח שהיו ענותנין. וכי תימא הרי מחזיק עצמו לגדול דכל מניניה מן הצד לז"א וחרד על דברי דנפיק מינה חורבא:

פסוק ג

שוחט השור וכו'. יש מי שפירש במשז"ל עם הארץ אסור לאכול בשר דצריך כח גדול להעלות ניצוצי הק' מחי למדבר ואם יש נפש חוטא שם במקום תקון יקלקל וז"ש שוחט השור והוא ע"ה ופושע הו"ל כאלו מכה איש המתגלגל בתוכו ועושה לו נזק במקום תקון: **גם המה בחרו בדרכיהם**. אפשר במה שפירש הרב משכנות יעקב ז"ל פ' הכרת פניהם ענתה בם לא כחדו דזמנין צורות בני אדם בשרטוטיהם מורים דיש להם מדות רעות ותכונות מגונות. אבל לפעמים על פי שכלם שולטים על טבעיהם ומהפכים הדברים למוטב. וז"ש הכרת פניהם ענתה בם המורה על תכונות רעות ולא תימא ששלטו ביצרם להטיב. דע לא כיחדו להכרת פניהם שקולא"י נינהו הכרת פניהם ומעשיהם שוים לרעה עכ"ד וז"ש גם המה בחרו בדרכיהם הנטבעים בהם ובצורתם ובשקוציהם נפשם חפצה ברצון טוב לא כחדו לצורתם:

פסוק יז

המתקדשים וכו' אוכלי בשר החזיר וכו'. שמעתי משם רבני קושטא יע"א במ"ש במדרש שוחר טוב מזמור י"ח אליהו זכור לטוב שאל לרבי נהוראי מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים אמר לו לצורך נבראו שבשעה שהבריות חוטאים הוא מביט בהן ואומר מה אלו

שאין בהם צורך אני מקיימים אלו שיש בהם צורך עאכ"ו ונמצא דהשקצים והרמשים שאין הבריות אוכלים אותם יועילו לרחם על הבריות ולקיימם. ואם ח"ו אוכלים אותם א"כ סוברים שנבראו לצורך ואזדא ליה הק"ו וכשהבריות חוטאים אין להם קיום. והיינו דקאמר אוכלי בשר החזיר השקץ והעכבר ואם לדידהו הם צורך ואין לדרוש ק"ו האמור. לכן יחדיו בין הם בין השקצים יחדיו יסופו דאין ק"ו מעתה: ,] והיה מדי חדש וכו' יבא כל בשר. הרחוקים ומיעוט הקרובים שלא הזיקו לישראל להשתחוות לפני אמר ה' אלהים חיים: